

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

1.-4. klasei un 5.-9. klasei

Interesešu izglītības mācību programma sākumskolas un pamatskolas vecuma skolēniem

Mācību līdzeklis

Mācību līdzekli veido trīs tematiskie bloki: katra tematiskā bloka apguvei paredzētas vismaz 2 mācību stundas, taču pedagogs pats var pielāgot mācību satura apguvi skolēnu vajadzībām un mācīšanās tempam.

- 1. temats: LĪBIEŠI LATVIJĀ – kas ir lībieši, Kurzemes un Vidzemes lībieši, valoda un kultūra**
- 2. temats: VĒSTURES ZIŅAS par Vidzemes lībiešiem**
- 3. temats: Vidzemes lībiešu MANTOJUMS valodā, kultūrā un tradīcijās**

Katrs tematiskais bloks sastāv no temata atseguma skolēnam, mācīšanās stratēģijas apraksta, uzdevumiem, atgādnēm, vārdnīcas un pašvērtējuma kritēriju lapas skolēnam. Uzdevumu atbildes gadījumos, kad tas ir nepieciešams, dotas pielikumā.

.....

Autori:

Lolita Ozoliņa, PhD, Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūta pētniece,
Eduards Plankājs, Mag.hist., PhD cand., Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Latvijas vēstures institūta zinātniskais asistents, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas departamenta krājuma glabātājs,
Gunta Kļava, Dr. philol., valodniece, Latvijas Universitātes Lībiešu institūta vadošā pētniece.

Konsultanti:

Rasma Noriņa, vēsturniece,
Valts Ernštreits, Dr. phil., Latvijas Universitātes Lībiešu institūta direktors un vadošais pētnieks,
Karls Pajusalu (*Karl Pajusalu*), valodnieks, igauņu valodas, vēstures un dialektoloģijas profesors Tartu Universitātē.

Mācību līdzeklis un izziņas materiāls pieejams:

www.vidzemeslibiesi.lv

Vidzemes lībiskā kultūrtelpa 2025

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

LĪBIEŠI LATVIJĀ – kas ir lībieši, Kurzemes un Vidzemes lībieši, valoda un kultūra

Temata apguves beigās es...

- zināšu, kas ir lībieši un lībiešu mantojums un vērtības.

- atpazīšu galvenos lībiešu simbolus, vērtības un tradīcijas, zināšu lībiešu valodas atšķirības un saikni ar latviešu valodu, pratīšu stāstīt par tām.

Lai to sasniegtu, stundās es...

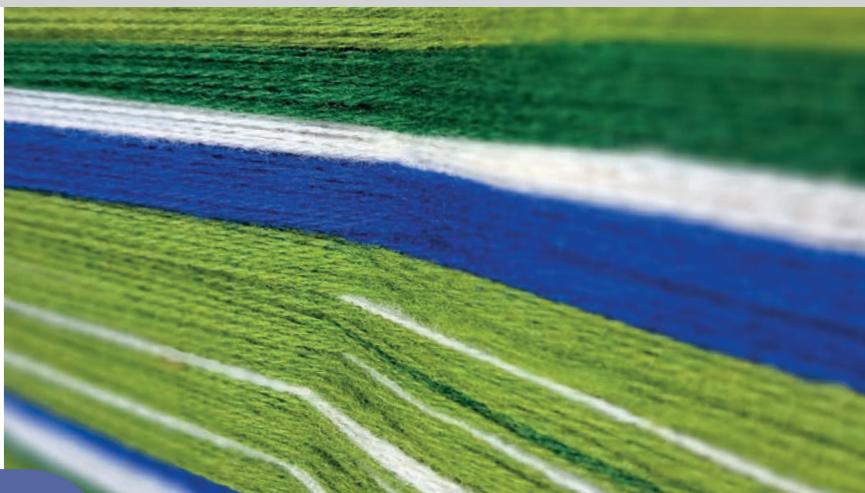
- strādāšu ar stundā sniegto informāciju, lai uzzinātu pamatfaktus par lībiešiem;
- mācīšos atrast un parādīt Latvijas kartē lībiešu vēsturiski apdzīvotās vietas, secināšu, kuros Latvijas novados ir dzīvojuši lībieši un kur lībiešu mantojums saglabājies līdz mūsdienām;
- iepazīšu lībiešu tradīcijas.

- pēc dotā tradīcijas apraksta veidošu putnu modināšanas pasākuma plānu;
- dziedāšu lībiešu tautasdziesmu un saskatīšu līdzības latviešu kultūrā;
- mācīšos analizēt informāciju par lībiešu valodu, tās radniecību, atšķirības un līdzības ar latviešu valodu;
- izpratīšu valodu kontaktu rezultātus.

Jēdzieni:

lībieši, pirmiedzīvotāji, tauta, valoda, kultūra, tradīcijas.

Kā raksturot LĪBIEŠUS un lībiešu tautas vērtības?

1. Izlasi faktus par lībiešu tautas vērtībām un mantojumu!

2. Analizē attēlos un aprakstos sniegto informāciju un secini, kurš attēls atbilst aprakstam!

3. Secini, kādas pazīmes raksturo tautu, ar ko tautas ir līdzīgas un ar ko tās var atšķirties!

4. Izlasi faktus par lībiešu senāk apdzīvotajām vietām un atrodi tās mūsdienu Latvijas novadu kartē!

5. Iepazīsti lībiešu tradīciju – putnu modināšanu – un izveido putnu modināšanas pasākuma plānu, nostiprini savas zināšanas, izspēlējot klasē šo tradīciju!

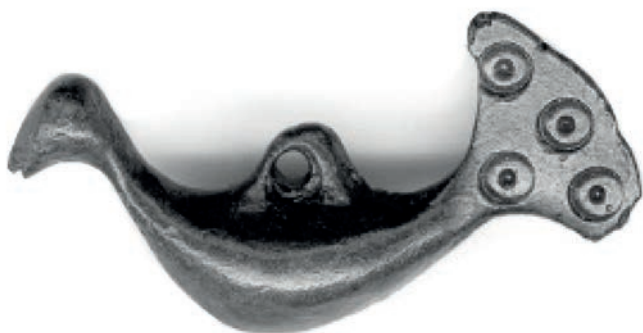
6. Noskaidro pamatinformāciju par lībiešu valodas radniecību ar citām valodām, secini atšķirības no latviešu valodas! Meklē vārdus, kuri latviešu valodā ienākuši no lībiešu valodas, un secini, kā un kāpēc valodas mainās!

7. Noklausies lībiešu tautasdziesmu, noskaidro, kura latviešu populāra tautasdziesma ir tāda pati!

LĪBIEŠI LATVIJĀ

1. Izpēti attēlus, mēģini prognozēt, kas raksturīgs lībiešiem, kas tos atšķir no citām tautām! Pēc tam lasi informāciju par lībiešiem, atrodi attēlam atbilstošo aprakstu, izgriez to un pielīmē pie attēla!

Lībieši ir tauta, kas Latvijas teritorijā, kopā ar latviešu senčiem, dzīvojuši kopš seniem laikiem. Lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji ar senu un bagātu kultūru.

Līvīšu piekariņš, putniņš.
Sateseles pilskalsns (Sigulda), 11. gs.

A a	Ē ē	Ļ ļ	Ō ō	T t
Ā ā	F f	M m	Ņ ņ	Ů ū
Ä ä	G g	N n	Ō ō	U u
Ā ā	I i	Ņ ņ	P p	Ū ū
B b	Ī ī	O o	R r	V v
D d	J j	Ō ō	Ŗ ŗ	Z z
Ģ ģ	K k	Ū ū	S s	Ž ž
E e	L l	Ō ō	Š š	

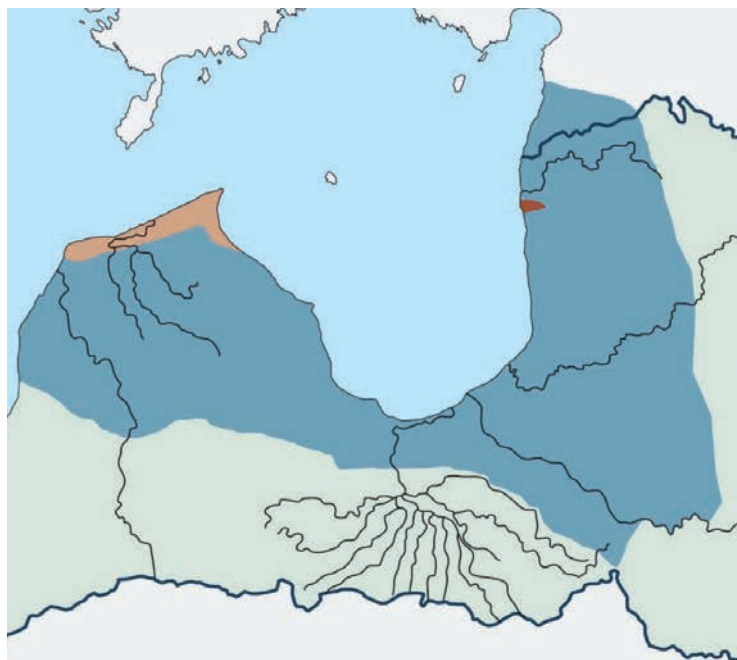
Foto: Zane Ernštreite

3.2. Uzdevumi, vingrinājumi

Līvbiešu arheoloģiskā apģērba
rekonstrukcija, LNVN krājums.

Līvbiešu karoga krāsām ir nozīme,
pamēģini tās uzminēt!

Līvbiešu vēsturiski apdzīvotās teritorijas:

- zila krāsā – 12. gs.,
- tumši brūnā – Salacas lībieši 19. gs. vidū,
- gaiši brūnā – Kurzemes lībieši 20. gs.

Lībiešu valodai vistuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda, kuras skan pavisam citādāk nekā latviešu valoda, kuras tuvākā radu valoda ir lietuviešu valoda.

jemā 'māte', ***piņ*** 'suns',
ikš 'viens'

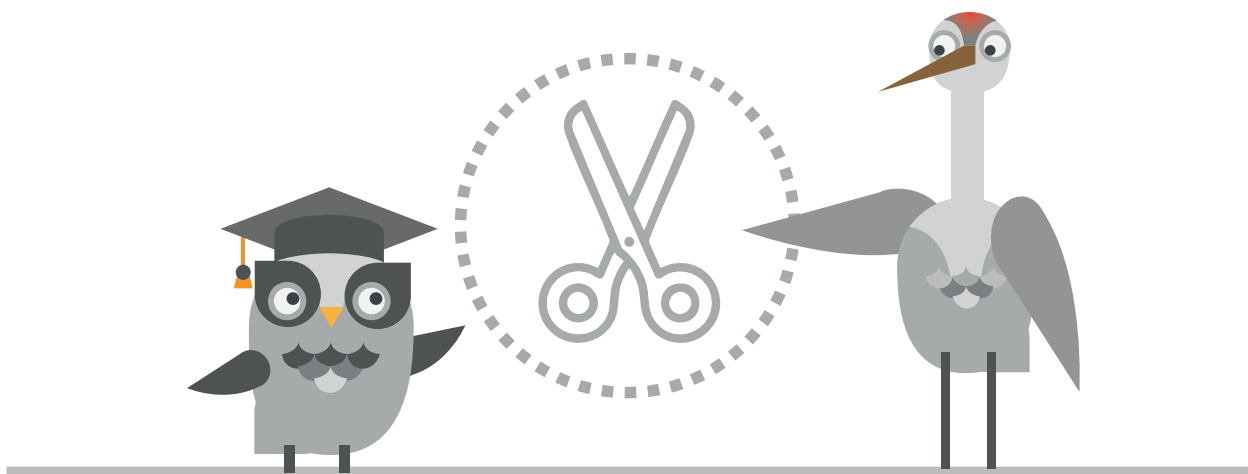
Tautas atšķiras arī pēc apgērba un rotāšanās tradīcijām. Rotās parādās lielākās atšķirības. Arheoloģiskie izrakumi rāda, ka lībiešu sievietes laikā 10.–13. gs. rotājušās bagātīgi, gan ar rotaslietām, gan izgreznotu apgērbu, no kā visgreznākā bija tieši villaine (četrstūraina vilnas plecu sega).

Lībiešu karogs ir zaļš, balts, zils. Tā krāsu proporcijas ir tādas pašas kā Latvijas karogam – 2:1:2. Tas ir lībiešu tautas simbols, un zaļā krāsa tajā nozīmē mežu, baltā – liedagu jeb piekrastes smiltis, zilā – jūru. Karogs pirmo reizi uzvilts mastā 1923. gada 18. novembrī Mazirbē.

Lībiešu putniņš mūsdienās ir kļuvis par lībiešu simbolu. Tas ir bieži izmantots senajās rotās, kuras atrastas dažādās lībiešu apdzīvotās vietās arheoloģiskajos izrakumos.

Senākos laikos lībiešiem gads bija divas daļas – vasara un ziema. To, kad sākās vasara un kad ziema, zināja pēc gājputnu atlidošanas vai aizlidošanas. Tradīcija pavasarī modināt putnus ar eglītes pušķošanu un īpašu dziesmu ir saglabājusies līdz mūsdienām. Putnu modināšana iezīmē gada sākumu un visa dzīvā atmošanos.

Senāk lībieši apdzīvojuši plašas teritorijas Vidzemē (gar Daugavu un Gauju, jūras piekrastē līdz pat Igaunijai) un Kurzemē.

2. Noskaidro, kur dzīvojuši lībieši senāk! Lasi aprakstu un mēģini atrast Latvijas kartē senākos laikos lībiešu apdzīvotas vietas! Secini, kuros mūsdienu Latvijas vēsturiskajos novados dzīvojuši lībieši!

Pēc dažādu pētījumu un vēsturisko dokumentu ziņām, lībieši 10.–13. gs. apdzīvoja plašas tagadējās Latvijas teritorijas – Kurzemi uz ziemeļiem no Abavas, Vidzemes piekrasti un iekšzemi, Gaujas lejteci, kā arī Daugavas lejteci. Visilgāk lībieši kopā dzīvojuši Ziemeļkurzemē – Baltijas jūras piekrastē apmēram 60 km garā un 2–5 km platā joslā starp Ovīšiem un Ģipku, kur bija 12 lībiešu ciemi. 19. gadsimta vidū lībiešu valodas runātāji vēl bija sastopami arī Ziemeļvidzemē Svētcima apkaimē. Mūsdienās lielākā daļa lībiešu dzīvo Rīgā, tās apkaimē, Ventspilī un citās pilsētās un vietās.

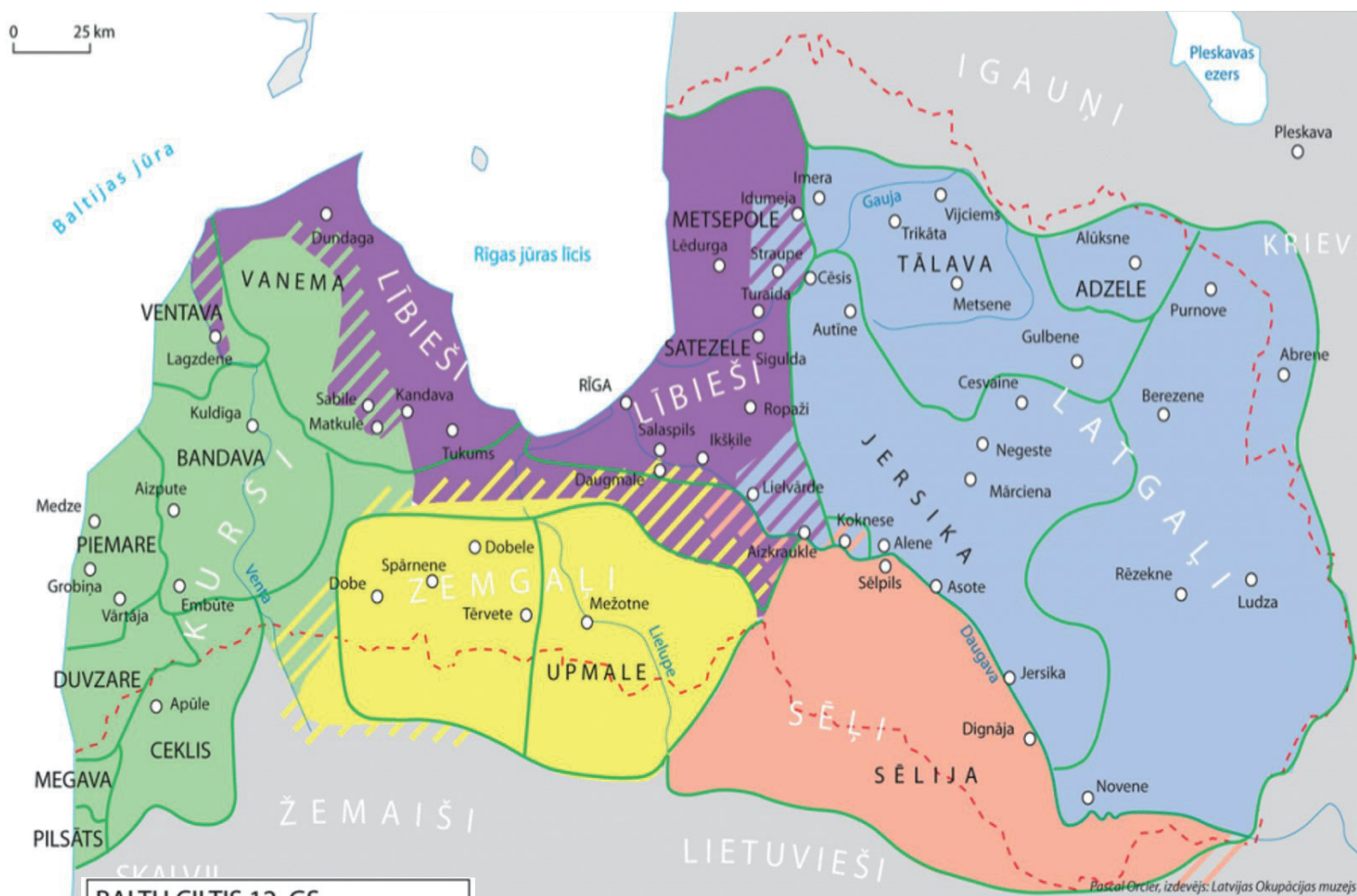

Ieteka – vieta, kur upe, strauts ietek jūrā, ezerā, upē.

Lejtece – upes beigu daļa pirms ietekas un tās tuvākā apkārtnē.

Piekraste – jūras vai citas ūdenstilpes krastam pieguļoša sauszemes teritorija.

Apkaime – apkārtējā teritorija.

Latvijas karte, kurā attēlotas baltu ciltis un Latvijas pamatiedzīvotāji – lībieši 12.gs.

Avots: <https://laaj.org.au/informacija/latvija/latvijas-vesture/>

- 3. Iepazīsti lībiešu putnu modināšanas tradīciju!**
 Sadalieties grupās un uzrakstiet putnu modināšanas pasākuma plānu,
 balstieties uz tradīcijas aprakstā sniegto informāciju!
 Izspēlējiet klasē vienu no klases izveidotajiem pasākuma plāniem!
-

Attēlos: Putnu modināšana mūsdienās. Foto: Zane Ernštreite

Putnu modināšana ir sena lībiešu tradīcija, kas notiek pavasara saulgriežu rītā vai Lieldienu pirmajā svētku rītā un kas iezīmē gada sākumu, kad atmostas visa daba.

Lībieši ticēja, ka gājputni rudenī neaizlido, bet ziemu pārlaiž jūras, upes vai ezera dibenā vai krastā, un pavasarī tie jāmodina.

Lībiešu krastā – līdz mūsdienām lībiešu apdzīvota teritorija Ziemeļkurzemē – putnu modināšana sastāvēja no vairākām daļām.

Vispirms jauni cilvēki – meitenes un puisi – agri no rīta devās uz jūras krastu un kādā augstākā kāpā uzstādīja izrotātu eglīti.

Eglīti pušķoja ar malkas šķilām, krāsainu dziju, kliņģeriem un citām gardām lietām, ko ēda paši un lika eglē putniņiem.

Galvenā putnu modināšanā ir dziesma „Tšītšōrlinkizt”, kurai ir buramvārdu raksturs un kuras galvenais motīvs ir zvejas laimes lūgšana. Dziesmā vērsās pie putniem, lai tie pēc ilgās gulēšanas atkal ceļas augšā. Pēc dziedāšanas sanākušie ēda līdzpaņemto ēdienu.

Putnu modināšanas plāns

1.

2.

3.

4.

5.

Noklausies šajā lapā – <https://libiesugads.lv/> – video atrodamo īsu stāstījumu par putnu modināšanu un putnu modināšanas dziesmu un mēģini dziedāt līdzi!

Putnu modināšanas dziesma „Tšītšōrlinkizt”

 Tšītšōrlinkizt, tšītšōrlinkizt,
ni um āiga ilzō nūzō, tšītšōr, tšītšōr!

Ni tēg maggōnd pitkō ūnda, īestō īezō,
pāvast pāuvō, tšītšōr, tšītšōr!

Liebbizt liestād mādđō mierrō, vōjlizt
liestād mūzō mierrō, tšītšōr, tšītšōr!

Jōvād lūomōd mādđō mōtsō, sudūd,
okšīd mūzō mōtsō, tšītšōr, tšītšōr!

Jōvād pūošōd mādđō killō, kōzzizt
pūošōd mūzō killō, tšītšōr, tšītšōr!

Kierdōd neitsōd mādđō killō, lāiskad
neitsōd mūzō killō, tšītšōr, tšītšōr!

Tšītšōrlinkizt, tšītšōrlinkizt, ni um āiga
ilzō nūzō, tšītšōr, tšītšōr!

Ni tēg maggōnd pitkō ūnda, īestō īezō,
pāvast pāuvō, tšītšōr, tšītšōr!

 Čičōrputni, čičōrputni,
nu ir laiks augšā celties, čičōr, čičōr!

Garu miegu gulējuši, nakšu naktis,
dienu dienas, čičōr, čičōr!

Treknās butes mūsu jūrā, švakās butes
citā jūrā, čičōr, čičōr!

Labie zvēri mūsu mežā, vilki, lāči citā
mežā, čičōr, čičōr!

Labie puīši mūsu ciemā, sliktie puīši
citā ciemā, čičōr, čičōr!

Čaklās meitas mūsu ciemā, slinkās
meitas citā ciemā, čičōr, čičōr!

Čičōrputni, čičōrputni, nu ir laiks
augšā celties, čičōr, čičōr!

Garu miegu gulējuši, nakšu naktis,
dienu dienas, čičōr, čičōr!

4. Lībiešu valoda skan pavisam citādāk nekā latviešu valoda, tāpēc ka tā pieder citai valodu saimei un tās tuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda.

Izpēti dažādus vārdus mūsdienu lībiešu, Salacas lībiešu, igauņu, somu, latviešu un lietuviešu valodā!

Ko tu vari secināt par valodu radniecību?

					
Lībiešu	Salacas lībiešu	Igauņu	Somu	Latviešu	Lietuviešu
<i>mīez</i>	<i>mies</i>	<i>mees</i>	<i>mies</i>	<i>vīrs</i>	<i>vyras</i>
<i>pā</i>	<i>pā</i>	<i>pea</i>	<i>pää</i>	<i>galva</i>	<i>galva</i>
<i>izā</i>	<i>iza</i>	<i>isa</i>	<i>isä</i>	<i>tēvs</i>	<i>tēvas</i>
<i>āiga</i>	<i>aig</i>	<i>aeg</i>	<i>aika</i>	<i>laiks</i>	<i>laikas</i>
<i>suž</i>	<i>suiz</i>	<i>susi</i> (dialektos)	<i>susi</i>	<i>vilks</i>	<i>vilkas</i>
<i>joug</i>	<i>jōg</i>	<i>jōgi</i>	<i>joki</i>	<i>upe</i>	<i>upė</i>
<i>kalā</i>	<i>kala</i>	<i>kala</i>	<i>kala</i>	<i>zivs</i>	<i>žuvis</i>

5. Lasi vārdus, kas latviešu valodā aizgūti no lībiešu valodas, un savieno latviešu valodas vārdu ar lībiešu valodas vārdiem mūsdienu lībiešu valodā un Salacas lībiešu valodā!

To, kā mūsdienu lībiešu valodā skan šie vārdi, pārbaudi livonian.tech!

Lībiešu un latviešu valodas runātāji dzīvojuši kopā ļoti ilgā laika posmā. Kad divu valodu runātāji atrodas ļoti ciešā kontaktā, tas ietekmē arī pašas valodas, piemēram, no vienas valodas otrā tiek paņemti vārdi, var mainīties arī gramatika. Kaut mūsdienās lībiešu valodas runātāju ir ļoti maz, lībiešu valodas pēdas varam redzēt arī latviešu valodā.

 Latviešu	 Lībiešu	 Salacas lībiešu
SĒNE	KŌZGŌND	PĀKA
PUĶE	VAJĀG	KUĶ
PĪLĀDZIS	MAKSŌ	JOUD
KĀZAS	KUKKI	SIEN
VAI	PUṬKŌZ	MAKS
VAJAG	JOUD	KĀZNED
MAKSĀT	SĒŅ	VOI
KUKAINIS	VŌI	PĪLAG
JAUDA	PĀKĀ	PUṬ
BEKA	PĪLGŌZ	VAJAG

6. Lībiešu kultūras un valodas pēdas redzamas arī mūsdienu latviešu kultūrā, folklorā, tradīcijās un valodā.

Lībiešu valoda un kultūra vēstures gaitā ir gan piedalījusies mūsdienu latviešu tautas izveidē, gan spējusi saglabāt savu īpašo nacionālo identitāti un vērtības.

Noklausies senas lībiešu kāzu tautasdziesmas “Pūgō tū!” variantu!

Šai lībiešu tautasdziesmai ir ļoti daudz melodijas variantu, un arī latviešu valodā tā ir pazīstama ar vienu no populārākajām melodijām.

Klausies šeit:

Lībiešu kāzu tautasdziesma “Pūgō tū!”

*Pūgō, tū!, ja ajā laiļō,
Ajā mīnda Kurāmō!
Kurmōnikād minnōn tōitizt
Eņtš tidārōd jovājizt.*

*Tōitōs tōitizt, bet izt āndat,
Kītizt mīnda jūojizōks,
Kītizt mīnda sūr jūojizōks,
Ibīz ailijizōks ka.*

*Kīngan rō ma jārā jūond um,
Kīngan ibīz ailōn ma?
Īž eņtš rōdō jūob ma krūogōs,
Īž eņtš ibīzt ailōb mōz.*

*Pōlaks pallōs, krūogōnikā,
Tūo sa vōltō vōlga pāl!
Tulāb sigž ja kazāb vōddōrz,
Ma sin gūođig aizmaksāb.*

*Tulāb sigž, ma vōtāb nāizta,
Kutsūb sīnda kōznigiz,
Jūom kuolm pāuvō kōznigidi,
Panūksnikād daņtšōgōd.*

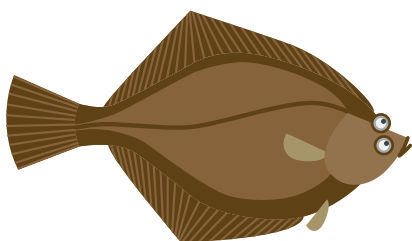
- Šo tautasdziesmu dzied arī latvieši, tā ir viena no populārākajām tautasdziesmām.

Klausoties lībiešu tautasdziesmu, pamēģini noteikt, kura tā ir?

- Dziediet tautasdziesmu “Pūgō tū!” lībiešu valodā!

7. Tautu dzīvesveidu nosaka daba un vide, kurā tautas ir dzīvojušas. Arī lībiešu nodarbošanos un saimniekošanu senāk noteica vide, kurā viņi dzīvoja, – jūra, ūdeņi, mežs, zeme. Lībieši, kuri dzīvoja pie jūras, visvairāk nodarbojās ar zveju. Zivis gan ēda visu gadu paši, gan pārdeva citiem.
Ieraksti vai uzzīmē butes kontūrā faktus, ko tu uzzināji par lībiešu tautas vērtībām!

Bute (lībiešu valodā – *liestā*, citi nosaukumi latviešu valodā – *leste*, *plekste*) ir viena no Kurzemes lībiešu iecienītākajām zivīm, ko vēl joprojām zvejnieki zvejo jūrā.

Viens no 19. gadsimta lībiešu pētniekiem rakstījis, ka **jūra ir lībieša tīrums un druva.**

Pārrunā ar klasesbiedriem, kā tu saproti šo pētnieka teikto!

LĪBIEŠU TAUTA, VALODA, KULTŪRA

Lībieši ir viena no senajām Latvijas pamattautām. Tāpat kā citām tautām, lībiešiem ir sava valoda, kultūra, tradīcijas, kas ir atšķirīgas no citiem.

Lībieši ir Latvijas **pirmiedzīvotāji**. Mūsdienās lībiešu ir ļoti maz, lībiešu valoda ir viena no pasaules apdraudētajām valodām.

Aa	Ēē	Ļļ	Ōō
Āā	Ff	Mm	Ņņ
Āā	Gg	Nn	Ōō
Āā	Ii	Ņņ	Pp
Bb	Īī	Oo	Rr
Dd	Jj	Ōō	Ŗŗ
Ḑḑ	Kk	Ūū	Ss
Ee	Ll	Ūū	Šš

Lībiešu valoda
Tā ir somugru valoda, un tās tuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda.

Lībiešu piekariņš, putniņš.
Satešes pilskalns
(Sigulda), 11. gs.

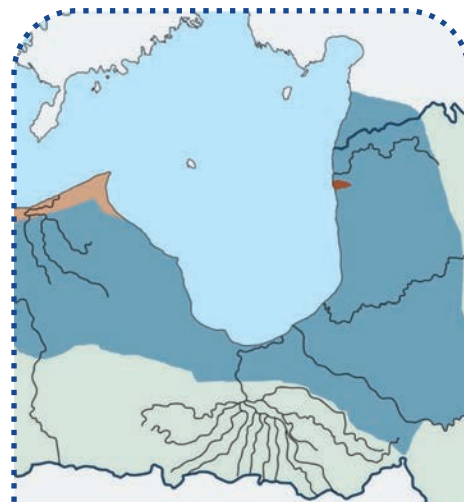
Putniņš ir viens no zināmākajiem **lībiešu simboliem**. Tas saistīts ar somugru mītu par pasaules rašanos.

Lībiešu karogs
ir mūsdienu lībiešu simbols.
Zaļā krāsa nozīmē mežu, baltā – smilšu līdagu un zilā – jūru.

Putnu modināšana
ir viena no lībiešu tradīcijām, kas notiek pavasarī un ar kuru sākas gads.

Kādreiz lībieši apdzīvojuši **plašas teritorijas** Latvijā. Vēstures notikumu gaitā lībieši saplūduši ar latviešiem, visilgāk lībieši dzīvojuši Kurzemes ziemeļos 14 ciemos.

Vārds

Skaidrojums

Pirmiedzīvotāji

Tautas, kuru senči no seniem laikiem dzīvojuši kādā zemē, apvidū.

Lībieši

Lībieši ir tauta, kas Latvijas teritorijā kopā ar latviešu senčiem dzīvojuši kopš seniem laikiem. Lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji ar senu un bagātu kultūru.

Kurzemes lībieši

Lībieši, kas dzīvojuši Ziemeļkurzemē, vietā, kur līdz mūsdienām saglabājusies valoda un tradicionālā kultūra.

Vidzemes lībieši

Lībieši, kas vēsturiski dzīvojuši senajā novadā Metsepolē, mūdienu Ziemeļrietumvidzemes teritorijā.

Salacas lībieši

Lībieši, kas dzīvoja Salacas upes apkaimē. Salacas lībiešu valoda ir vienīgais Vidzemes lībiešu valodas paveids, kura dati saglabājušies 17.-19.gs. pētnieku pierakstos.

Lībiešu valoda

Lībiešu valoda ir somugru valodu saimes valoda, un tās tuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda.

Latvijas kultūrvēsturiskie novadi

Latvijas kultūrvēsturiskie novadi ir vēsturiski veidojušās Latvijas daļas, kuras raksturo unikāla kultūrvēsturiskā vide un tās iedzīvotāju kopējā identitāte. Tie ir Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, Latgale un Sēlija.

Tradīcija

Tautas, novada vai cilvēku grupas kultūras mantojuma daļa, kuru veido no paaudzes uz paaudzi nodotais mantojums.

Valodu saime

Radniecīgu valodu grupa. Valodu radniecība redzama gan valodu vārdu krājumā, gan gramatikā.

Informācijas izpratne, tradīcijas plāna veidošana, prasme analizēt faktus lekrāso atbilstošo lodziņu tabulā!

Kritēriji	Darbs izpildīts pilnīgi	Darbs izpildīts daļēji	Darbs ir uzsākts
Informācijas izpratne			
Faktu izpratne 1. uzdevums	Patstāvīgi atradu un precīzi savienāju attēlus ar to aprakstiem par lībiešu vērtībām.	Patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību savienāju vismaz 3 attēlus ar to aprakstiem par lībiešu vērtībām.	Ar skolotāja palīdzību savienāju mazāk par 3 attēliem ar to aprakstiem par lībiešu vērtībām.
Informācijas izpratne kartē 2. uzdevums	Kopā ar skolotāju lasot tekstu, patstāvīgi atradu kartē lībiešu apdzīvotās vietas. Zinu, ka lībieši līdz mūsdienām dzīvojuši gan Kurzemē, gan Vidzemē.	Kopā ar skolotāju lasot tekstu, ar skolotāja palīdzību atradu kartē lībiešu apdzīvotās vietas. Zinu, ka lībieši dzīvojuši plašā Latvijas teritorijā.	Kopā ar skolotāju lasot tekstu, ar skolotāja palīdzību atradu kartē vismaz 3 lībiešu apdzīvotās vietas.
Valodu līdzību saskatīšana 5. uzdevums	Kopā ar klasi lasot vārdus skaļi, patstāvīgi savienāju precīzi visus vārdus.	Kopā ar klasi lasot vārdus skaļi, ar skolotāja palīdzību savienāju precīzi visus vārdus.	Kopā ar klasi lasot vārdus skaļi, ar skolotāja palīdzību savienāju mazāk nekā pusi no vārdiem.
Tradīcijas plāna veidošana 3. uzdevums			
Tradīcijas posmu izpratne	Plānā ir pilnībā ievērota tekstā aprakstītā tradīcijas gaita.	Plānā ir izlaists ne vairāk par 1 tradīcijas posmu.	Plānā ir izlaists vairāk par 2 tradīcijas posmiem.
Sadarbība grupā plāna veidošanā	Aktīvi iesaistījies plāna veidošanā.	Plāna veidošanā vairāk iesaistījās citi grupas dalībnieki.	Plānu veidoja citi grupas dalībnieki.
Plāns ir skaidri izveidots un noformēts	Plāns pierakstīts skaidri, konkrēti, secīgi, aprakstītas nepieciešamās darbības un materiāli.	Plāns pierakstīts skaidri, secīgi, pietrūkst precīza nepieciešamo darbību un materiālu apraksta.	Plāns ir neprecīzs, neskaidri noformēts.

Kritēriji

Darbs izpildīts pilnīgi

Darbs izpildīts daļēji

Darbs ir uzsākts

Prasme analizēt faktus

Valodas faktu,
likumsakarību
izpratne

4. uzdevums

Pilnībā sapratu un spēju pateikt, kas raksturīgs radniecīgām valodām, spēju noteikt to, ka lībiešu un latviešu valoda nav radniecīgas valodas.

Sapratu, ka lībiešu valoda un latviešu valoda nav radniecīgas valodas, bet neizprotu, kas raksturīgs radniecīgām valodām.

Nesaprotu uzdevumu un nespēju noteikt, kas raksturīgs radniecīgām valodām.

Izpratne par
latviešu un
lībiešu kontaktu
rezultātiem

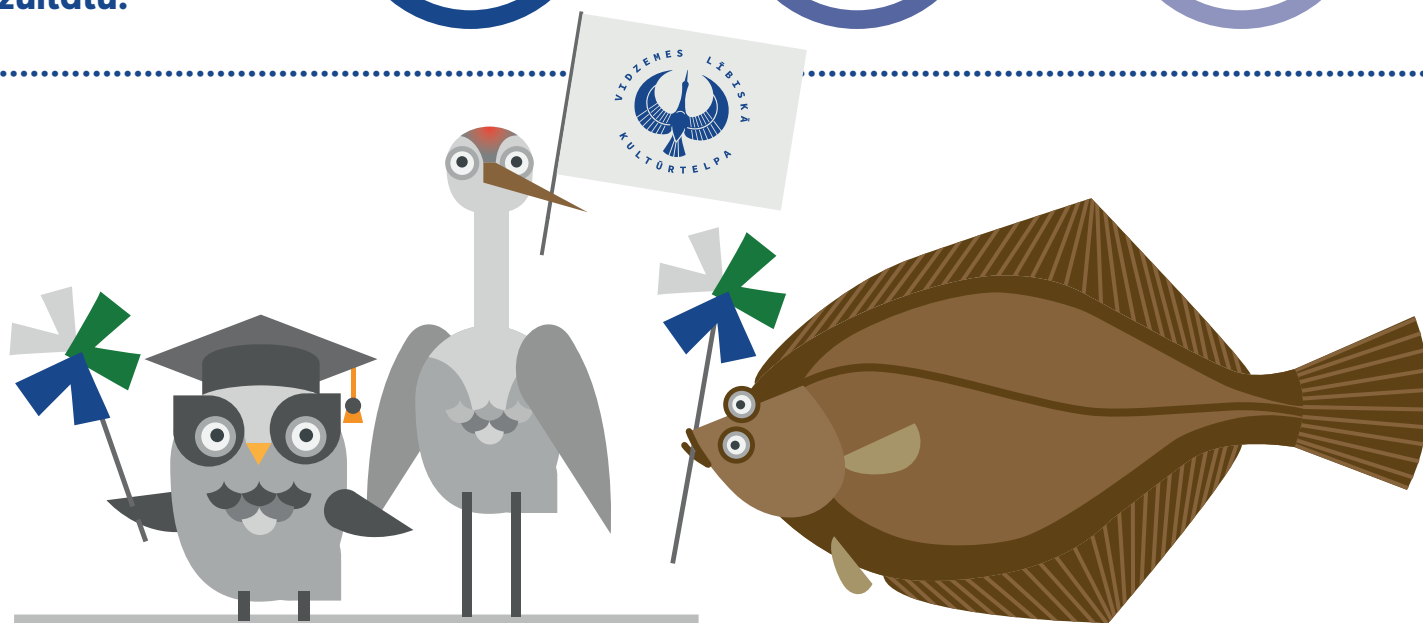
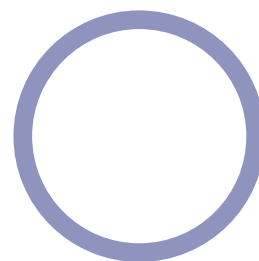
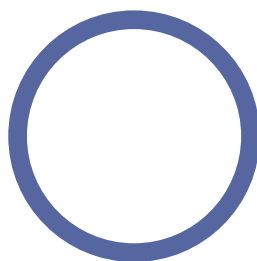
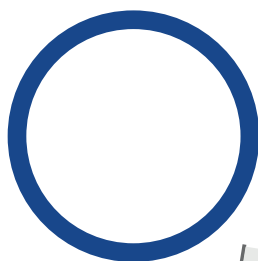
5. 6. uzdevums

Zinu, ka valodas un kultūras ietekmē cita citu, un lībiešu valodas pēdas redzam gan latviešu valodas vārdos, gan dziesmās, gan citās jomās.

Zinu, ka valodas un kultūras ietekmē cita citu, tas notiek gan valodā, gan kultūrā, gan tradīcijās.

Nesaprotu, kādas sekas ir dažādu kultūru un valodu kontaktiem.

Saskaiti
iekrāsotos
lodziņus katrā
ailē un ieraksti
rezultātu!

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

VĒSTURES ZIŅAS par Vidzemes lībiešiem

Temata apguves beigās es...

- zināšu Vidzemes lībiešu vēsturiski apdzīvotās teritorijas, pilskalns, dzīvesvietas un dzīvesveidu 10.–13. gs., salīdzināšu ar mūsdienu situāciju un resursu izmantošanas veidiem.

- zināšu, kur un kā Vidzemes lībiešu atstātais mantojums redzams mūsdienu sabiedrībā, dabā, valodā, tradīcijās un dzīvesziņā.

Lai to sasniegtu, stundās es...

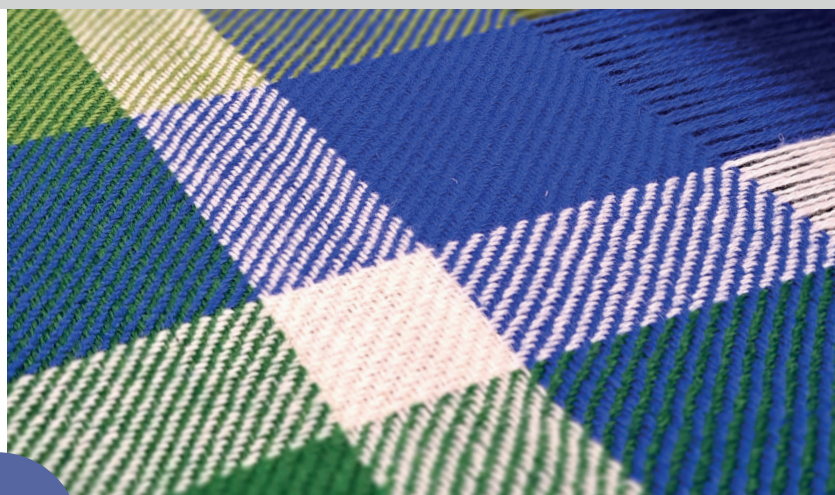
- strādāšu ar stundā sniegto informāciju, lai uzzinātu par lībiešu vēsturiski apdzīvotām teritorijām un mantojumu Vidzemē;
- mācīšos saprast vēsturisko laiku, kurš aptver zināmus faktus par Vidzemes lībiešiem;
- meklēšu informāciju elektroniskajās vietnēs
- salīdzināšu senāku laiku sabiedrības dzīvesveidu, ieražas un resursu nozīmi, secināšu izmaiņu iemeslus mūsdienās.

- pētīšu dažādas Vidzemes lībiešu vēsturiskās ieražas, nosakot būtiskās īpatnības un saikni ar mūsdienām;
- lasīšu un atbildēšu uz jautājumiem par lielāko Salacas lībiešu valodas un etnogrāfisku materiālu ekspedīcijas vākumu;
- mācīšos saskatīt Vidzemes lībiešu kultūrvēsturisko mantojumu Latvijā.

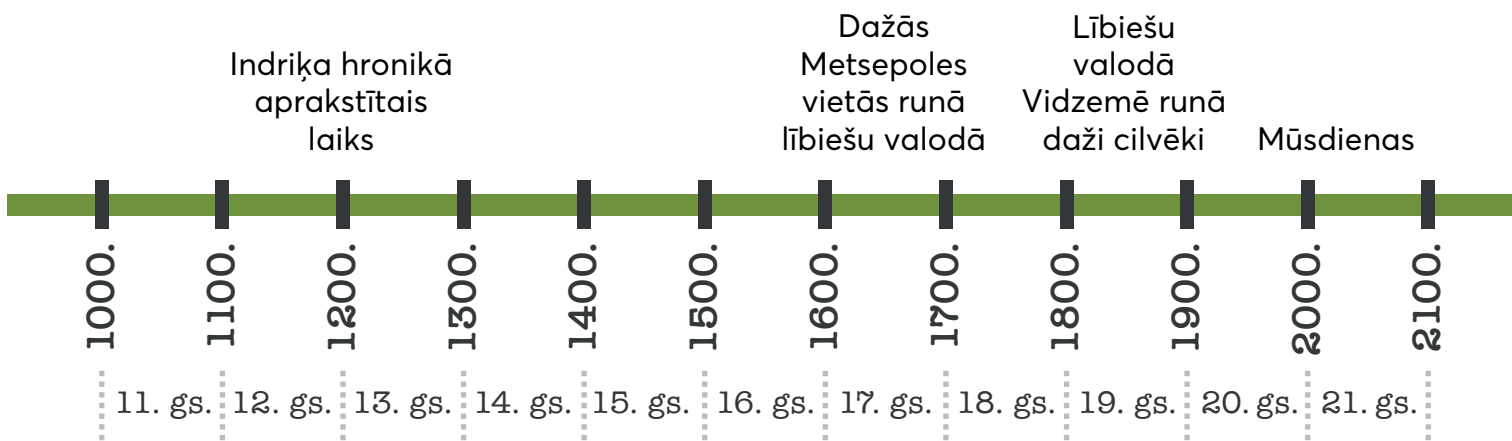
Jēdzieni:

Vidzemes lībieši, pilskalns, dzīvesveids, ieražas, mitoloģija, upurala, etnogrāfija.

Kuras kultūrvēstures liecības un ko stāsta par Vidzemes lībiešiem un viņu mantojumu mūsdienās?

1. Lasi faktus par Vidzemes lībiešu senāk apdzīvotajām teritorijām, mācies saistīt faktus, notikumus, ziņas par Vidzemes lībiešiem gadsimtu laika skalā!
2. Lasi par sabiedrības dzīvesvietu struktūru 10.–13. gs., noskaidro, kas ir pilskalns, saskati vēsturisko mantojumu savā apkārtnē!
3. Meklē papildu informāciju par pilskalniem un dzīvesveidu senāk interneta vietnēs!
4. Salīdzini informāciju par ūdeņu lomu cilvēku dzīvē senāk un tagad, secini, kas kopīgs un kas atšķirīgs ūdens resursu lomai un izmantošanai mūsdienās!
5. Iepazīsti Vidzemes lībiešu rituālās darbības un vietas, secini būtiskākās pazīmes, kas raksturo to unikalitāti!
6. Noskaidro pamatinformāciju par lielāko Salacas lībiešu valodas un etnogrāfisku materiālu ekspedīcijas vākumu 19. gs.!
7. Iepazīsti lībisko mantojumu valodā – pievērs uzmanību apdzīvotu vietu, upju, ezeru un citu teritoriju nosaukumiem, kuri mūsdienu latviešu valodā glabā to lībisko izcelsmi!

- 2. Apskati lībiešu pilskalnu attēlus Turaidā, Satezelē, Sidgundā un Suntažos, mēģini kopā ar klasesbiedriem noteikt, kas raksturīgs pilskalniem un kāpēc tie tika veidoti! Salīdzini savas domas ar pilskalna aprakstā tālāk teikto! Atceries, vai tu esi bijis kādā no pilskalniem, pastāsti par to! Vai tavā dzīvesvietā vai tās tuvumā ir kāds pilskalns, ko tu par to zini?**
-

**Turaidas pilskalns –
Turaidas lībiešu
vadoņa Kaupo
rezidences vieta**

Foto: Alfrēds Platacis

**Satezeles pilskalns jeb
Lību kalns Siguldā**

Foto: Eduards Plankājs

Sidgundas pilskalns

Foto: Alfrēds Platācis

Koderu pilskalns jeb "Lielā vīra gulta" pie Suntažiem

Foto: <https://www.latvijas-pilskalni.lv/koderu-pilskalns/>

Pilskalns ir sena nocietināta dzīves vieta. Parasti pilskalni atrodas kādā dabiskā paaugstinājumā, ezera vai upes tuvumā. Cilvēki pārveidoja dabiski izdevīgas pilskalnu vietas ar grāvjiem, terasēm un vaļņiem.

Pilskalnās bija koka nocietinājumi – aizsargsienas un vārtu torņi –, lai briesmu gadījumā tajos varētu patverties novada iedzīvotāji kopā ar mājlopiem un vērtīgām lietām, piemēram, naudu un rotām. Labāk nocietinātie pilskalni bija arī valdnieku un militāro vadoņu rezidences jeb dzīvesvietas. Šeit viņi dzīvoja visu gadu kopā ar saviem asins radniekiem un "ieroču brāļiem" – karadraudzi.

Novada iedzīvotāji – zemnieki – dzīvoja **viensētās**, un vairākas viensētas veidoja **ciemus**. Daugavas lejtece no Doles salas līdz Ikšķilei 11.–13. gs. izveidojās veselas lībiešu ciemu sistēmas, kas pielīdzināmas pilsētu priekštečiem, piemēram, Salaspils Laukskolas ciems.

Viduslaiku dokumenti piemin vairākus Vidzemes lībiešu ciemu nosaukumus.

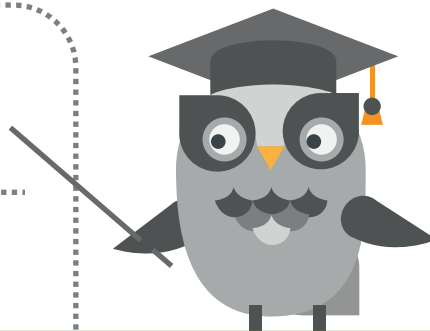
Meszekull 'meža ciems' – ciems pie Aģes upes

Sepküll 'kalēju ciems' (mūsdienās Pāle)

Vidriži (**Vidersele**)

Mukurmuiža (**Morikas**)

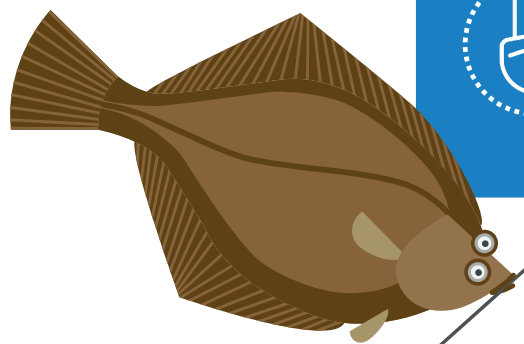
Kaugazi (**Causele**) u. c.

Ja gribi uzzināt vairāk par Latvijas pilskalniem un arheoloģiju, apmeklē vietnes: **latvijas-pilskalni.lv** un **arheologubiedriba.lv!**

3. Lasi par upju un citu ūdeņu lomu cilvēku dzīvē dažādos laikos!

1. Pārrunā ar klasesbiedriem, kāda cilvēku dzīvē ir bijusi loma upēm un citiem ūdeņiem senāk un kas ir mainījies šobrīd!

Pievērs uzmanību gan uzdevumā minētajiem ūdeņu nosaukumiem, gan savas apkārtnes ūdeņu nosaukumiem: tieši ūdeņu nosaukumi pieder pie visvecākajiem dabas objektu nosaukumiem, un daudzi no tiem ir pārdzīvojuši ne vien vairākas paaudzes, bet pat tautas!

Senatnē sauszemē bija daudz necaurejamu mežu. Labības lauki bija pie upēm, kur bija auglīga zeme.

Upes bija arī galvenie pārvietošanās ceļi.

Vidzemes lībiešu teritorijās svarīgi ūdensceļi bija Gauja, Aģe, Svētupe un Salaca.

Viena no spilgtākajām dzīvā mantojuma vērtībām mūsdienās Salacas un Svētupes apkaimē ir nēģu ķeršanas tradīcija. Šeit nēģus ķer ar tačiem un murdiem, kas ir unikāls zvejas paņēmiens ar gadsimtiem senu vēsturi.

Seno Vidzemes lībiešu nodarbošanās bija zvejniecība, jo dzīvesvietas atradās tieši upju un jūras krastā. Kā galvenā nodarbošanās tā saglabājās jūrmalas iedzīvotājiem.

Galvenais tirdzniecības un pārvietošanās ceļš bija Daugava. Tās krastos izveidojās veselas lībiešu pilskalnu un ciemu virknes – senpilsētas.

3. Lasi par upju un citu ūdeņu lomu cilvēku dzīvē dažādos laikos!

2. Veido domu karti, ko cilvēkam gan senāk, gan pašlaik dod dzīve
pie ūdeņiem!

.....

Ūdeņi

Daudzi Latvijas upju un ezeru nosaukumi nāk no lībiešu valodas

lībiešu Metsepoles novada robežupe
Aģe (no lībiešu *aģa* 'mala'),
Jugla (no lībiešu *joug* 'upe'),
Ummis (no lībiešu *umbi* 'noslēgsts,
beznoteces'),
Urga (no lībiešu *ūrğa* 'strauts')
un daudzi citi.

**2025. gadā nēgu
zveja Salacā un
Svētupē ir iekļauta
Nacionālajā
nemateriālā kultūras
mantojuma sarakstā**

Vairāk informācijas:

Kas ir nēģis?

Čūsķveida zivs, kurai ir mute ar zobiem piesū-
cekņa piltuvē. Nēģim nav vēdera un krūšu spuru.
Mugura un sānu augšdaļa tumši zilganzaļa,
zilganpelēka vai zaļganbrūna, sānu apakšdaļa
un vēders pelēcīgs, zeltains vai balts.

Attēlos:
Upes nēģis un
nēģu tacis
Zīmējums:
A. F. Lydon (1836-1917)
Foto: Lolita Ozoliņa

Latviešu
valodā

Salacas
lībiešu
valodā

nēģis

taļ

līdaka

aig

asaris

asser

zandarts

zandak

vēzis

vāji, vei

karūsa

karušķ

zutis

anger

Viensēta upes krastā

Zīmējums:
Agris Liepiņš,
1996

Daugmales pilskalns ar ostu

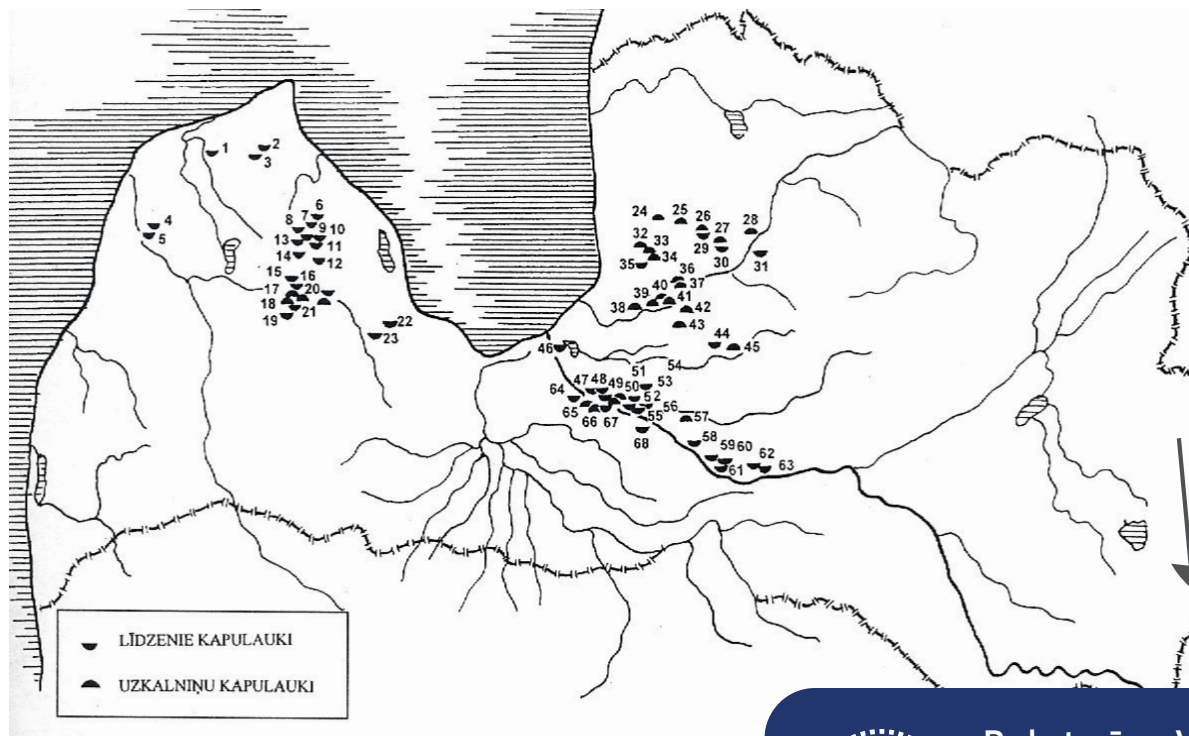
Rekonstrukcija. LNV (Latvijas Nacionālais vēstures muzejs)

Gaujas lībieši pie Nikasdēliem

(Nikasdēli – sens mājvārds, rakstītajos avotos no 1638. gada)
Mākslinieks Nikifa mūsdienās tapusi versija par Gaujas
lībiešiem tagadējā Ādažu teritorijā
Pētersone, E. (2019). Ādaži. Pagātnes dialogs ar tagadni

4. Iepazīsties ar lībiešu ieražām mirušo cilvēku apglabāšanā, pasvītro tekstā galveno informāciju, kas pastāsta par šīm ieražām!

Lībiešu kapulauki 10.–13. gadsimtā

Avots: "Lībieši senatnē"
Ciglis et al.,
11. lpp.

Raksturīga Vidzemes lībiešu ieraža ir cilvēku apbedījumi kopā ar dzīvnieku mirstīgām paliekām.

Tautas senākos laikos raksturo arī to apbedīšanas tradīcijas.

Arī lībiešiem bija savas raksturīgas ieražas.

Senie kapulauki parāda vietas, kur dzīvojušas tautas.

Vidzemes lībieši savus mirušos apglabāja galvenokārt speciāli uzbērtos kapu uzkalniņos, retāk – līdzenajos kapulaukos.

10.–11. gs. izplatīta bija mirušo cilvēku kremēšana jeb rituāla sadedzināšana kopā ar sadzīves priekšmetiem un rotām.

11. gs. otrajā pusē un 12. gs. arvien biežāk sastopama mirušo apbedīšana nesadedzinot, taču arī šādos apbedījumos ir uguns rituālu liecības – baltu smilšu bērumi ar oglišu un pelnu piejaukumu no bērnu mielasta ugunsкура.

To darīja divu iemeslu dēļ: daļa bija pārtikas ziedojumi (putnu kauli un olas, zaķa skeleti), daļa saistīta ar lībiešu mitoloģiju un specifiskiem bērnu rituāliem (zirgi, suņi).

Suņa skelets, kas atrasts Turaidas Pūteļu kapulauka 4. kapā LNVM

- 5. Noskaties video ar Svētupes lībiešu upuralas pie Kuiķules realitātes 3D modeli! Iepazīsties ar informāciju par lībiešu upuralām, kopā ar klasesbiedriem pārrunā katrā rindkopā sniegto informāciju, izveido un uzraksti jautājumu par to! Skaties video:**
-

Svētupes lībiešu upurala

Foto: Juris Urtāns

Upuralas

ir alas, kurās cilvēki senāk upurēja un ziedoja, lai izlūgtos dievu labvēlību, pateiktos tiem.

Noskaties Pāles pamatskolas skolēnu ekskursiju par Vidzemes lībiešu pēdām Svētupes krastos

Latvijā upuralas ir unikāla liecība par lībiešu senajiem reliģiskajiem rituāliem. Tās konstatētas tikai lībiešu apdzīvotajās teritorijās – **Svētupes, Salacas, Gaujas** un **Īges** upes krastos.

Zīmes uz lībiešu upuralas sienām 2023. gada 19. jūlijā

Foto: Mārtiņš Āboliņš

Viena no senvietām ir **Svētupes lībiešu upurala pie Kuiķules Svētupes krastā**. Tā dokumentos minēta jau 1641., 1647. un 1739. gadā.

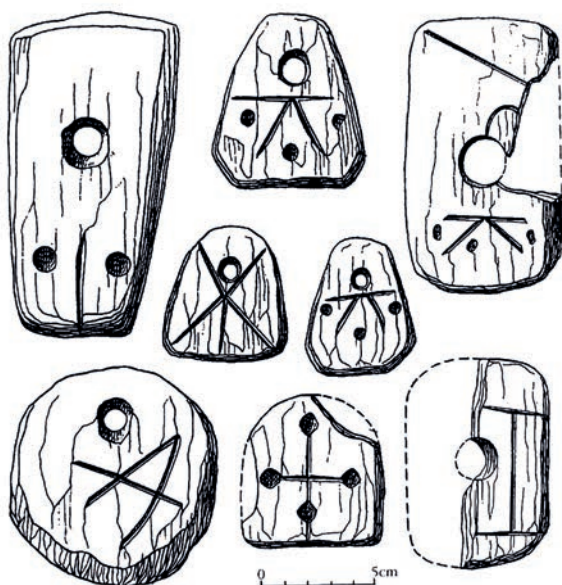
1973. gadā arheologa un vēsturnieka Jura Urtāna vadītajos arheoloģiskajos izrakumos alās atrada vairākas senlietas: 628 monētas, kas kaltas laikā no 14. līdz 19. gadsimtam; bronzas gredzeni, saktas, sīki apkalumi, olu čaumalas, putnu kauli, vaska gabali, zivju asakas un zvīņas, holandiešu 17. gs. māla pīpes fragmenti.

Pēc atradumiem pētnieki secināja, ka ala izmantota dabas dievību pielūgšanai un godināšanai laikā no 14. līdz 19. gs. sākumam. Upuralās pieņemti uguns rituāli, par ko liecināja daudzas sīkas ogļītes.

Alas sienās vēl joprojām saglabājušās dažādas ieskrāpētas simboliskas zīmes, kas, iespējams, ir vecākas par 17. gs. Tieši Lībiešu upuralās atklāja ne tikai Latvijā, bet visā Baltijas reģionā pilnīgi jaunu kultūrvēstures pieminekļu grupu – zīmju klintis.

Šīs rakstu zīmes alās vizuāli atgādina lībiešu apdzīvotajās teritorijās atrastās īpašuma zīmes. Tādas īpašuma zīmes tika iegrebtas, piemēram, uz tīklu pludiņiem, kas darināti no priežu mizas, vai uz savvaļas bišu doru kokiem (stropu priekštečiem) – ar mērķi atpazīt konkrētu tīklu un bišu koku saimnieku privātīpašumu.

Iedomājies, ka tev ir nepieciešams tikai ar vizuālu zīmi parādīt citiem, ka konkrēta lieta pieder tieši tev. Izveido savu īpašuma zīmi!

Arheoloģiskajos izrakumos Trokšņu ielā Rīgā atrastie tīklu pludiņi ar īpašumzīmēm. Pēc: Caune, 1998: 79.

6. Lasi par ekspedīciju pie Vidzemes lībiešiem 1846. gadā un atbildi uz jautājumiem tabulā!

Kopā ar klasesbiedriem pārrunāji un seciniet, kāpēc šī ekspedīcija ir būtiska Vidzemes lībiešu pētniecībā!

1846. gadā somu valodnieks Anderss Jūhans Šēgrēns veica pirmo valodnieciski etnogrāfisku pētījumu pie Vidzemes lībiešiem Svētcima apkaimē. Viņam līdzī devās arī mākslinieks Augusts Georgs Pecolds, kurš zīmēja ne tikai lībiešu portretus, bet arī sadzīves piederumus, apģērbus un citas liecības.

Kopumā tapa septiņi zīmējumi. Tajos attēlots Svētcima lībietis, vecenīte no Svētcima, lībieši krogā, Vidzemes lībiešu ģimene un viena no vecākajām lībietēm Ķeguļu sētā, siena grābējas Svētcima muižas apkārtnē, lībiešu upuralas ieeja un piekrastes ainava.

Septiņpadsmit dienas pētnieki dzīvoja Svētcima muižā. A. J. Šēgrēns savāca plašāko un nozīmīgāko šobrīd zināmo Salacas lībiešu valodas jeb Vidzemes lībiešu valodas kolekciju: vārdus, izteicienus un nelielus teksta paraugus, kā arī 88 mīklas.

Ekspedīcijas laikā sētās, kuras apmeklēja A. J. Šēgrēns, viņš satika 22 lībiski runājošos Svētcima ļaudis – 16 vīriešus un 6 sievietes.

A. J. Sjögren

Somu valodnieks
Anderss Jūhans Šēgrēns
(Anders Johan Sjögren, 1794–1855)

Kas ir etnogrāfija?

Zinātne, kas pētī tautu, etnisko grupu izcelšanos, izvietojumu, kultūru un kultūrvēsturiskās saites starp tautām. Pētījuma laiku etnogrāfs (pētnieks) pavada dabiskā vidē, dzīvojot starp cilvēkiem, apraksta un analizē vietējo kopienu, kultūras vērtības, uzskatus, valodas un uzvedības modeļus.

Jautājums / attēls

Atbilde / informācija par attēlu

Kurā gadā somu valodnieks
A. J. Šēgrēns veica pirmo
valodnieciski etnogrāfisku pētījumu
pie Vidzemes lībiešiem?

Kurā apvidū notika A. J. Šēgrēna
pētnieciskā ekspedīcija?

Ko darīja mākslinieks
A. G. Pecolds, kurš piedalījās
šajā ekspedīcijā?

Cik zīmējumu tapa ekspedīcijas
laikā?

Kurš no aprakstā minētajiem
zīmējumiem ir šis A. G. Pecolda
zīmējums?

Jautājums / attēls

Atbilde / informācija par attēlu

Kurš no aprakstā minētajiem zīmējumiem
ir šis A. G. Pecolda zīmējums?

Kādus valodas paraugus savāca
A. J. Šēgrēns?

Cik lībiski runājošus cilvēkus pētnieks
atrada sētās, kuras viņš apmeklēja
ekspedīcijas laikā?

Viens no sakāmvārdiem, ko pētnieks
pierakstīja, ir: "Mūd mā, mūd imist"
(Citas zemes, citi cilvēki). Kā tu saproti
šo sakāmvārdu?

VĒSTURES ZIŅAS PAR VIDZEMES LĪBIEŠIEM

Plašākas ziņas par lībiešiem Vidzemē 12. gs. beigās un 13. gs. sākumā sniedz Indriķa Livonijas hronika. Šajā hronikā lībieši un viņu apdzīvotās teritorijas minētas kopš 1180. gadiem.

12. gs. beigās un 13. gs.
sākumā **Vidzemes
lībieši apdzīvojuši**

Rīgas jūras līča austrumu
piekrasti, Gaujas krastus,
Daugavas labo un vietām
arī kreiso krastu līdz pat
Aizkrauklei un Vidzemes
ziemeļus – kādreizējo
Metsepoles novadu.

Pilskalni iezīmē svarīgākās
centrālās vietas, norādot uz
Vidzemes lībiešu novadiem –
Daugavas, Gaujas,
Idumejas un Metsepoles
novadus.

Upju, ezeru un citos
nosaukumos Vidzemē
saglabāties īpaši liels
lībiešu valodas mantojums:
Aģe (*aģa* 'mala'), Jugla
(*joug* 'upe'), Ummis (*umbi*
'noslēgsts, beznoteces'),
Urga (*ūrğa* 'strauts') u. c.

Arheologu un
vēsturnieku izpētītās
**Vidzemes lībiešu
apbedīšanas ieražas**
10.–12. gs. liecina par
lībiešu apdzīvotajām
teritorijām šajā laikā.

**Vidzemes lībiešu
upuralas** ir unikāla
liecība par tautas
priekšstatiem, kas līdz
šim konstatētas vienīgi
lībiešu apdzīvotajās
teritorijās – Svētupes,
Salacas, Gaujas un Iģes
upes krastos.

Pirmā **valodnieciski
etnogrāfiska ekspedīcija**
pie Vidzemes lībiešiem
Svētciema apkaimē
notika valodnieka,
Pēterburgas akadēmiķa
Andersa Jūhana
Šēgrēna vadībā
1846. gadā.

Vārds

Skaidrojums

Vidzemes lībieši

Lībiešu tautas daļa, kas vēsturiski apdzīvojusi Rīgas jūras līča austrumkrastu un Daugavas labo krastu līdz Aizkrauklei. Kaut mūsdienās nav Vidzemes lībiešu valodas paveidu runātāju, Vidzemes lībiešu pēcteči apzinās savas saknes un turpina kopt lībisko mantojumu.

Vairāk sk. vidzemeslibiesi.lv

Pilskalns

Sena nocietināta dzīvesvieta, kuras uzdevums bija aizsargāt iemītniekus no uzbrucējiem.

Rituāls

Tradicionāli izveidojies vai speciāli radīts noteiktu darbību kopums, ceremonija (piem., lai atzīmētu kāda procesa sākumu, noslēgumu vai pāriešanu jaunā kvalitātē).

Kapulauks

Sena apbedījumu vieta; senkapi.

Upurala

Ala, kur senatnē veica upurēšanas darbības.

Etnogrāfija

Zinātne, kas pētī tautu, etnisko grupu izcelšanos, izvietojumu, kultūru un kultūrvēsturiskās saites starp tautām.

Informācijas izpratne, prasme analizēt faktus, prasme veidot atzinumu, spriedumu. Iekrāso atbilstošo lodziņu tabulā!

Kritēriji	Darbs izpildīts pilnīgi	Darbs izpildīts daļēji	Darbs ir uzsākts
Informācijas izpratne			
Faktu izpratne 1. uzdevums	Patstāvīgi atradu un precīzi iekrāsoju laika skalā tekstā minētos gadsimtus. Izprotu gadsimtu laika skaitīšanu.	Patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību atradu un iekrāsoju laika skalā tekstā minētos gadsimtus. Daļēji izprotu gadsimtu laika skaitīšanu.	Tikai ar skolotāja palīdzību atradu un iekrāsoju laika skalā tekstā minētos gadsimtus. Nesaprotu gadsimtu laika skaitīšanu.
Būtiskākās informācijas meklēšana 4. uzdevums	Izprotu, ka apbedīšanas ieražas senajām tautām atšķiras, un zinu, kādas bija Vidzemes lībiešu apbedīšanas ieražas. Tekstā patstāvīgi spēju atrast un pasvītrot vismaz 6 būtiskās informācijas vienības.	Daļēji izprotu, ka apbedīšanas ieražas senajām tautām atšķiras, un zinu vismaz vienu Vidzemes lībiešu apbedīšanas ieražu. Patstāvīgi un/vai ar skolotāja palīdzību tekstā spēju atrast un pasvītrot vismaz 4 būtiskās informācijas vienības.	Daļēji izprotu, ka apbedīšanas ieražas senajām tautām atšķiras, un neatceros Vidzemes lībiešu apbedīšanas ieražas. Patstāvīgi nespēju atrast un pasvītrot būtiskāko informāciju.
Prasme analizēt faktus			
Dažādu resursu nozīmes cilvēka dzīvē izpratne 3. uzdevums	Lasot informāciju par ūdeņu nozīmi cilvēku dzīvē senāk un mūsdienās, patstāvīgi vai kopā ar klasesbiedriem grupā izveidoju domu karti ar vismaz 4 ūdeņu izmantošanas veidiem.	Lasot informāciju par ūdeņu nozīmi cilvēku dzīvē senāk un mūsdienās, ar skolotāja palīdzību izveidoju domu karti ar vismaz 3 ūdeņu izmantošanas veidiem.	Lasot informāciju par ūdeņu nozīmi cilvēku dzīvē senāk un mūsdienās, nespēju patstāvīgi izveidot domu karti un tikai ar skolotāja palīdzību izveidoju domu karti ar vismaz 2 ūdeņu izmantošanas veidiem.
Prasme meklēt informāciju tekstā 6. uzdevums	Patstāvīgi atradu precīzas atbildes uz katru jautājumu un uzrakstīju savas domas par sakāmvārda būtību.	Patstāvīgi atradu precīzas atbildes vismaz uz 5 jautājumiem, daļēji izpratu sakāmvārda būtību un uzrakstīju savas domas par sakāmvārdu.	Ar grūtībām un tikai skolotāja palīdzību atradu precīzas atbildes uz vismaz 3 jautājumiem, nesapratu sakāmvārda būtību un nevarēju vai ar lielām grūtībām varēju uzrakstīt savas domas par sakāmvārdu.

Kritēriji

Darbs izpildīts pilnīgi

Darbs izpildīts daļēji

Darbs ir uzsākts

Vēsturisku
jēdzienu
izpratne

2. uzdevums

Pilnībā izprotu vēsturiskos jēdzienus – pilskalns, viensēta, ciems – un spēju saskatīt un raksturot savā apkārtnē un/vai citās vietās esošos pilskalnus un to vēsturisko nozīmi. Informācijas izpratnei meklēju ziņas uzdevumā norādītajās vietnēs.

Saprotu, kas ir pilskalns, viensēta, ciems, un ar skolotāja, klasesbiedru vai interneta resursu palīdzību spēju saskatīt šāda veida vēsturisko mantojumu savā apkārtnē vai citur Latvijā un pastāstīt, kāpēc šis mantojums ir svarīgs.

Nesaprotu vai daļēji saprotu vēsturiskos jēdzienus – pilskalns, viensēta, ciems – un nespēju vai ar grūtībām izdevās saskatīt un raksturot savā apkārtnē un/vai citās vietās esošos pilskalnus un to vēsturisko nozīmi.

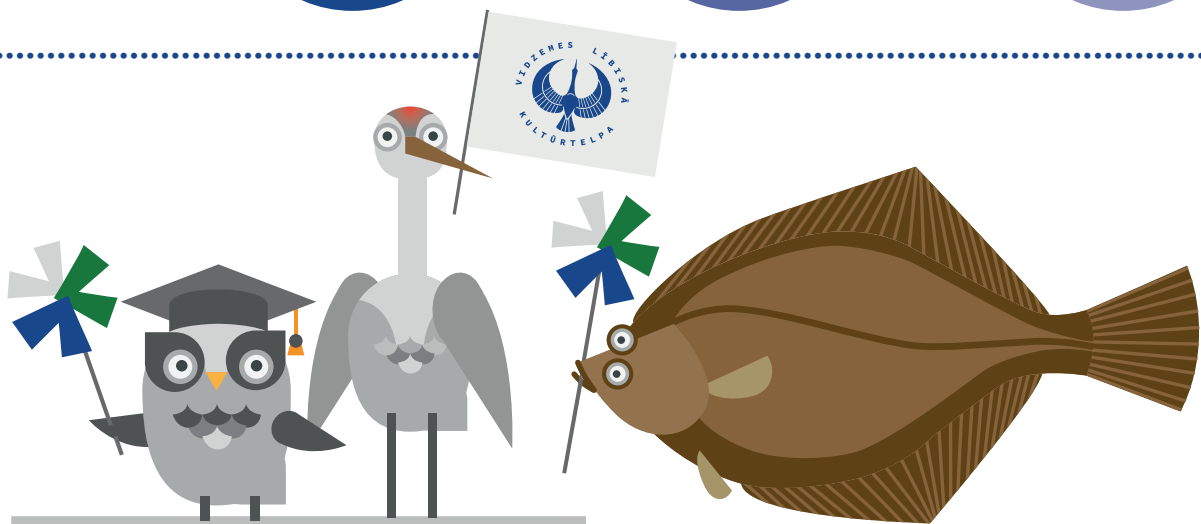
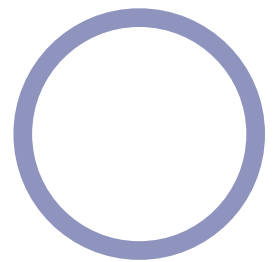
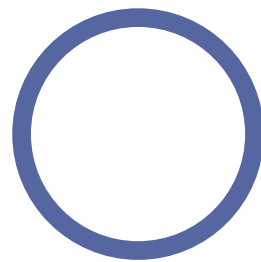
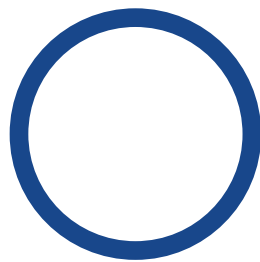
Prasme piedalīties
diskusijā, noteikt
tekstā aprakstīto
domu un veidot
precīzu jautājumu

5. uzdevums

Aktīvi iesaistījos diskusijā ar klasesbiedriem par lībiešu upuralu aprakstu un piedalījos jautājumu formulēšanā.

Daļēji iesaistījos diskusijā ar klasesbiedriem par lībiešu upuralu aprakstu un daļēji piedalījos jautājumu formulēšanā.

Neiesaistījos vai gandrīz neiesaistījos diskusijā ar klasesbiedriem par lībiešu upuralu aprakstu un uzdevuma izpildei izmantoju citu formulētos jautājumus.

Saskaiti
iekrāsotos
lodziņus katrā
ailē un ieraksti
rezultātu!

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

Vidzemes lībiešu MANTOJUMS valodā, kultūrā un tradīcijās

Temata apguves beigās es...

- zināšu par Vidzemes lībiešu kultūrvēsturisko mantojumu, kā tas saglabājies un saskatāms mūsdienu cilvēkos, tradīcijās, ieražās, dzīvesveidā, folklorā un valodā.

- zināšu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda un kas ir latviešu valodas lībiskais dialekts un kas gan latviešu valodā, gan tās lībiskajās izloksnēs Vidzemē liecina par lībiešu valodas pēdām.

Lai to sasniegtu, stundās es...

- strādāšu ar stundā sniegto informāciju, lai uzzinātu par Vidzemes lībiešu kultūrvēsturisko mantojumu un tā pēdām Latvijas kultūrā, tradīcijās un latviešu valodā;
- pētīšu, kā iedala kultūrvēsturisko mantojumu un kas liecina par lībiešu vēsturisko klātbūtni Vidzemes ziemeļrietumos mūsdienās;
- lasīšu par Vidzemes lībiešu saimniekošanu un dzīvesveidu, meklēšu lībiešiem raksturīgos kultūrvēsturiskā mantojuma elementus.

- lasīšu faktus par Vidzemes lībiešu valodu, piemērus, mūsdienu situāciju;
- noteikšu latviešu valodas Vidzemes lībiskā dialekta atšķirības no latviešu literārās valodas, lasot dzejoli, iepazīstot tuvāk apvidvārdus, vietvārdus;
- meklēšu savas tuvākās apkārtnes runātajā valodā īpatnības, kas atšķiras no latviešu literārās valodas.

Jēdzieni:

kultūrvēsturiskais mantojums, Vidzemes lībiešu valoda, latviešu valodas lībiskais dialekts, vietvārdi, apvidvārdi.

Kāds ir Vidzemes lībiešu mantojums valodā, kultūrā un tradīcijās?

1. Noskaidro, kas ir kultūrvēsturiskais mantojums un kā tas tiek iedalīts!

3. Lasi dzejoli latviešu valodas lībiskā dialekta Vidzemes izloksnē, secini, kas ir atšķirīgs no latviešu literārās valodas!

5. Lasi jautājumus un atbildes par Vidzemes lībiešu valodu, secini galvenos faktus par to!

7. Izzini materiālo kultūras mantojumu, kas liecina par Vidzemes lībiešu saimniekošanu, dzīvesveidu, tradīcijām, nosaki pazīmes, kas par to liecina!

2. Izmanto mīklu un sakāmvārdu piemērus nemateriālā kultūras mantojuma izpratnei.

4. Ieklausies sev tuvākajā apkārtnē runātajā valodā, ievēro un pieraksti, kas tajā atšķiras un ir īpatnējs – vārdi, formas, izteikumi u. tml.!

6. Noskaidro, kuri latviešu valodas elementi liecina par Vidzemē kādreiz runātās lībiešu valodas pēdām! Nosaki tos valodas elementus, kur visspilgtāk redzams lībiskais mantojums Vidzemē!

8. Izmanto dažādos avotos internetā pieejamo informāciju, lai par Vidzemes lībisko mantojumu uzzinātu vairāk un precīzāk!

VIDZEMES LĪBIEŠU MANTOJUMS: KULTŪRA, TRADĪCIJAS UN VALODA

- 1. Lasi par kultūrvēsturiskā mantojuma veidiem!**
Noskaidro, kas ir mīkla un skaitāmpants, un nosaki, kuram kultūrvēsturiskajam mantojumam pieder mīklas un skaitāmpanti!
Uzmini A. J. Šēgrēna pie Vidzemes lībiešiem un Korģenes pamatskolas skolēnu un skolotāju tās apkārtnē pierakstītās mīklas un radi pats savu skaitāmpantu!

Ar lībiešu valodu šodien saprot mūsdienu lībiešu valodu, kuras pamatā ir līdz mūsdienām Ziemeļkurzemē saglabājusies **Kurzemes lībiešu valoda**. Senākos laikos lībiešu valoda skanējusi arī lielā daļā Vidzemes.

Lai gan Vidzemes lībiešu valoda ir izzudusi 19. gs. vidū, **bagātais Vidzemes lībiešu mantojums mūsdienās saskatāms daudzās jomās:**

- **latviešu valodas izloksnēs** un
- **vietvārdos** kādreiz lībiešu apdzīvotajās teritorijās
- **materiālajā un nemateriālajā** kultūras mantojumā
- **dzimtu saknēs**
- **ieražās, tradīcijās un folklorā.**

Kultūrvēsturiskais mantojums ir nacionālā bagātība, kura pieder mums visiem, un visiem kopā tā ir jāsargā, jāsaudzē, lai varētu atstāt nākamajām paaudzēm.

Nemateriālais kultūras mantojums ir no paaudzes paaudzē pārmantotas vērtības, to izpratne, ikdienas un svētku tradīcijas un paradumi, kas ir nozīmīgi cilvēkam, grupai, kopienai vai sabiedrībai.
Šis mantojums ietver aktuālu dzīvesveidu, tāpēc to sauc arī par "dzīvo mantojumu". Tas ietver paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes.

Materiālās kultūras elementi ir visi cilvēka radītie priekšmeti: mākslas darbi, celtnes, apģērbs, ierīces, instrumenti u. c.

To iedala divās lielās grupās:

- 1) nekustamie kultūras pieminekļi**, piemēram, ēkas, būves, pieminekļi, ceļi, tilti u. c., viss tas, ko mēs fiziski nevaram pārvietot;
- 2) kustamie kultūras pieminekļi**, piemēram, rotas lietas, darba rīki, gleznas, ietērps, transportlīdzekļi, mēbeles u. c., viss tas, ko mēs varam pārvietot gan paņemot rokās, gan kā citādāk.

Mīkla

Mīkla ir īsā un tēlainā veidā formulēts uzdevums vai jautājums, kam jāatrod atbilde – atminējums. Mīklas, tāpat kā sakāmvārdi un parunas, pieder pie mutvārdu folkloras īsajām formām.

A. J. Šēgrēns ekspedīcijā pie Svētupes apkaimes lībiešiem savāca daudz mīklu. Arī Latviešu folkloras krātuvē (garamantas.lv) atrodami dažādu novadu folkloras vākumi, un viens no tiem ir Korģenes pamatskolas vākums (pieraksti veikti no 1926. līdz 1941. gadam, kopā 3383 folkloras vienības).

► Uzmini A. J. Šēgrēna pierakstīto lībiešu mīklu un Korģenes pamatskolas vākumā atrodamo mīklu, abām mīklām ir viens atminējums!

Juks mies lāeb lagud pāl, juks oza talder om pā pāl.

'Vīrs staigā pa zemi, tam galvā gaļas šķīvis.'

.....

Kaula deguns, gaļas bārda.

.....

► Uzmini citas mīklas, kas atrodamas Korģenes pamatskolas vākumā!

► Pamēģini noteikt, vai un kā to valoda atšķiras no literārās latviešu valodas, izraksti, kuri vārdi Korģenes pamatskolas savāktajās mīklās atšķiras no latviešu literārās valodas!

Maza, maza sieviņa iet pa lauku,
peleks lakats apkart.

Ne koks, ne cilveks, tomer prata diezgan.

Brūns suns pa zariem leka.

Saime ēd, galds runa.

grāmatā, cūka un sīvēnī, galis, vāvere, vārns

Skaitāmpanti

Skaitāmpanti ir daļa no tautas folkloras, tiem ir ritmiska forma, tajos apvienoti saprotami un nesaprotami vārdi, tos izmanto gan rotaļās, gan citiem mērķiem.

- Iepazīsti arī Korģenē pierakstītos skaitāmpantus – pievērs uzmanību arī to valodai – un izdomā savu skaitāmpantu!
- Pārrunāji ar klasesbiedriem, kad cilvēki skaita skaitāmpantus!

Tīrumā tīrumā, uš cucīņas, izsita no būdiņas,
Lopi ir izgājuši, zaļu zāli koduši, jūs vēl neko
baudījuši.

Vienbil, divbil, trīgum, trāgum,
Sastik, mastik, kulik, vēlik.
Šķebero, vebero, tillap, tips,
Nolauz kājiņ, paliek klībs.

Anna, vanna,
Kakis pannā.
Tikmer spārdas,
Kamēr valā.

2. Lasi dzejoli, kura autore ir dzejniece, Vidzemes lībiešu dzimtu pēctece Anita Emse, kura raksta arī dzeju latviešu valodas lībiskā dialekta Svētciena izloksnē!

Pamēģini noteikt, kas šajā izloksnē atšķirīgs no literārās latviešu valodas!

Nelielā apvidū runāto valodas paveidu sauc par **izloksni**. **Dialekts** ir plašākā apvidū vēsturiski izveidojies valodas paveids, kurā apvienotas vairākas izloksnes.

Lībiešu valodas pēdas redzamas mūsdienu latviešu valodā un īpaši tās izloksnēs. Seno lībiešu apdzīvotajās teritorijās Vidzemē ap Ainažiem, Rozēniem, Staiceli, Aloju, Salacgrīvu, Limbažiem, Skulti mūsdienās cilvēki runā **latviešu valodas lībiskā dialekta izloksnēs**. Šajās izloksnēs ir dažādas valodas parādības, ko ietekmējusi lībiešu valoda, – gan vārdi, gan valodas skanējums un gramatika.

Anita Emse

Bailiši vakarstunda

Čips un čaps...

– Tas i laps?

Ja nau laps,

Ta raganc, zaķs?

Varbūt citmāi

Dusmiķs kaķs?

Varbūt vilks,

Varbūt naķs*,

Kas aka sēž

Ka koulanc kraķs?

Mazos puiks un skuķišs baid –

Neklousigas ciemos gaid! –

Vakarkrēsla

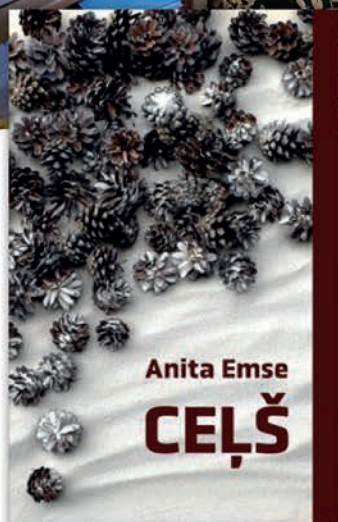
Čips un čaps –

Tur kāc i

Un tas nau laps!

Dzejniece,
novadpētniece
Anita Emse

Foto: Lolita Ozoliņa

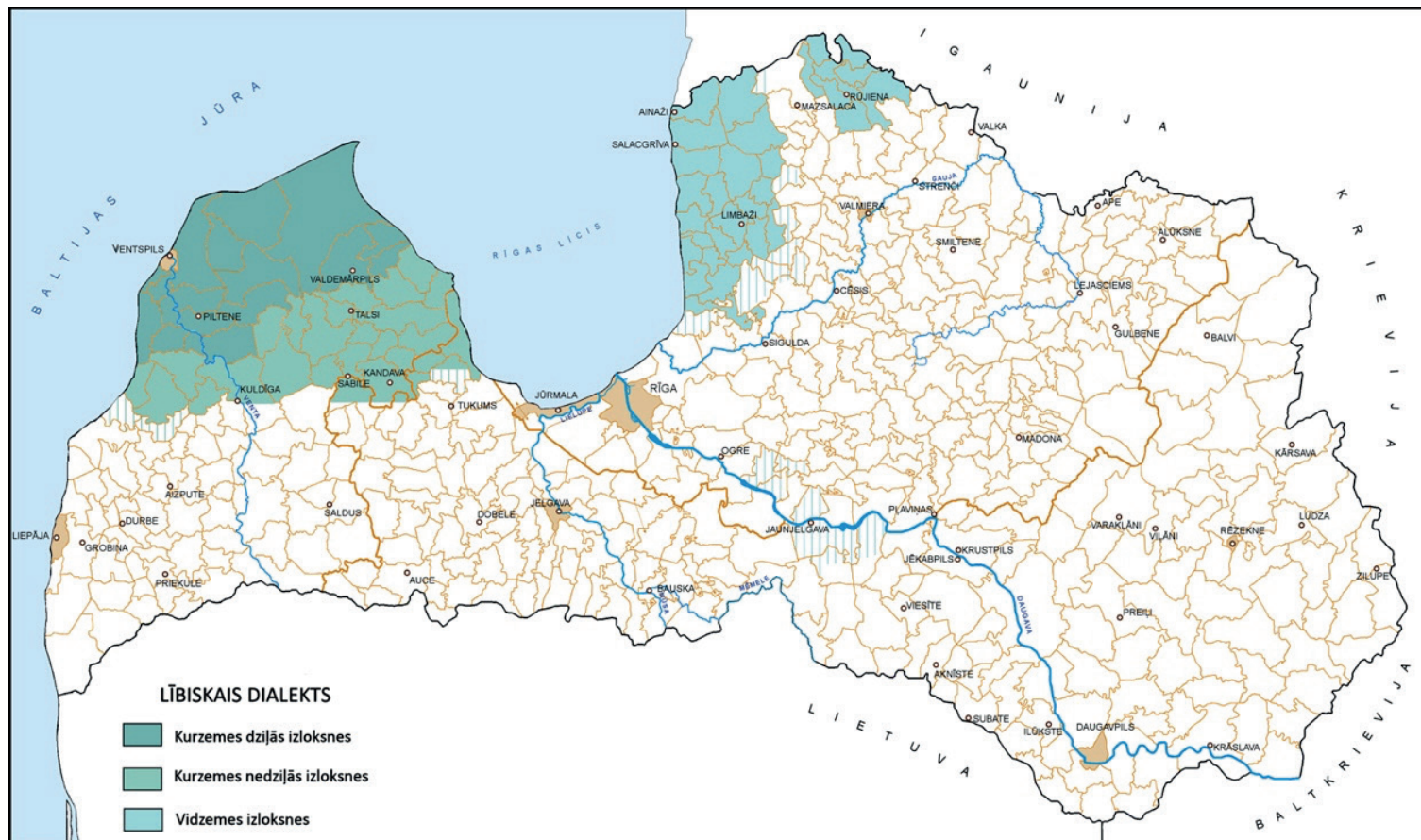

Emse, A. (2024).

Ceļš.

Rīga: SIA "Madris"

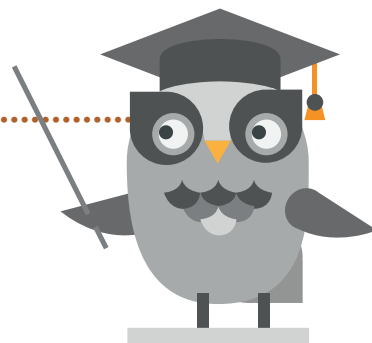
*Ar naķi, kas dzīvojot akā, baidīja bērnus, lai viņi nerotaļājas pie akas

Latviešu valodas lībiskais dialekts

<https://enciklopedija.lv/skirklis/156682-latvie%C5%A1u-valodas-l%C4%ABiskais-dialekts>

► Ieklausies savā ģimenē runātajā valodā, kā runā tavi vecvecāki un citi radnieki, pieraksti vārdus vai kādas citas valodas parādības, kas viņu runā tev šķiet atšķirīgas un interesantas!

3. Iepriekšējās stundās tu iepazīnies ar dažiem vietvārdiem, kuri glabā Vidzemē senāk runātās lībiešu valodas pēdas.
Iepazīsties ar informāciju par Vidzemes lībiešu valodas runātājiem un to, kā lībiešu valodas pēdas saglabājušās arī latviešu valodas Vidzemes lībiskajā dialektā, ko runā cilvēki mūsdienās!

? Kurā valodā runāja Vidzemes lībieši senāk?

Senajos laikos Vidzemes lībiešu valodā, visticamāk, bijuši vairāki paveidi atbilstoši Vidzemes lībiešu novadiem. No tiem plašāk pierakstīts un pētīts ir tikai viens – Metsepoles novadā runātā Salacas lībiešu valoda.

? Vai Vidzemes lībiešu valoda kādreiz ir pierakstīta?

Jau 17. gs. 2 pusē hronists Tomass Jērne (*Thomas Hiärne*, 1638–1678) Vidzemē pierakstījis 39 lībiešu sugasvārdus un 7 vietvārdus, piemēram, *Juck* 'smiltis', *Sembd* 'piens', *Togi* 'debesis', *Södert* 'siers', *Pilge* 'jūdze', *Nehman* 'govs', *Ox* 'lācis'.

18. gs. 2. pusē Salacgrīvas mācītājs Burkhardss un Rīgas mācītājs Esens vāca materiālus par Salacas lībiešu valodu, viņu vākumā bija pāri par 100 Salacas lībiešu valodas vārdu un izteicienu, piemēram: *minna jux Liebi* 'esmu lībietis', *minna jux Liebi nain* 'esmu lībiete', *mai paggatim Liebischki* 'mēs runājam lībiski', *med maha jux om Liebisk* 'mūsu zeme ir Lībzeme'.

Galvenie Salacas lībiešu valodas avoti nāk no 18. gs. otrās puses un 19. gs. pirmās puses. Plašāku Salacas lībiešu valodas paraugu krājumu 1846. gadā pierakstījis Andersss Johans Šēgrēns. Viņš savāca plašāko un nozīmīgāko šobrīd zināmo Salacas lībiešu valodas kolekciju: vārdus, izteicienus un nelielus teksta paraugus, kā arī 88 mīklas.

Somu valodnieks
Anderss Jūhans Šēgrēns
(*Anders Johan Sjögren*, 1794–1855)

? Vai Vidzemes lībiešu valoda ir saglabājusies līdz mūsdienām un cilvēki to lieto?

Līdz mūsdienām ir saglabājušās ziņas par to, kāda bija Vidzemē runātā lībiešu valoda. Ikdienas lietojumā Vidzemē lībiešu valoda jau vismaz no 17. gs. beigām tikusi lietota ļoti maz, un ar kaimiņiem latviešiem lībieši jau runāja latviešu valodā.

20. gadsimta sākumā starp vecākās paaudzes lībiešu pēctečiem vēl bija saglabājušās atmiņas par valodas runātājiem, varbūt kāds vārds, bet ne pati valoda.

Mūsdienās Vidzemes lībiskā dialekta teritorijā dzīvojošie cilvēki, arī lībiešu pēcteči, savā ikdienā runātajā latviešu valodas izloksnē glabā atmiņu par kādreiz šeit runāto lībiešu valodu.

Mūsdienās ir arī dzejnieks –

Kempju Kārlis –, kurš raksta dzeju Vidzemes jeb Salacas lībiešu valodā.

Kempju Kārļa dzejas grāmata
"Ērkyrdiz vīzd" ("Tuvības vārdi" / "Lāheduse viisid")

? Kur visspilgtāk redzamas lībiešu valodas pēdas latviešu valodā?

Kādreiz Vidzemē runātās lībiešu valodas pēdas saskatāmas mūsdienu latviešu valodā – īpaši tās vietvārdos (**Kuiķule, Ainaži, Urga, Vainiži, Vidriži, Mudurga, Sudurga, Aijaži** u. c.) un latviešu valodas lībiskajā dialektā. Tajā atrodami daudzi apvidvārdi, kas ienākuši no lībiešu valodas, un arī dažādas gramatikas īpatnības.

Daudzviet senajā Metsepoles novadā, piemēram, **Pālē, Staicelē, Viļķenē, Salacgrīvā, Alojā, Korģenē, Limbažos, Lēdurgā** un citur, joprojām var dzirdēt īso, aprauto vārdu (bez galotnēm un daudzām garumzīmēm) skanējumu, lietvārdu lietojumu pārsvarā vīriešu dzimtē un interesantus vārdus.

Visilgāk noteiktas kultūras nospiedums saglabājas vietvārdos jeb toponīmos, īpaši, ūdenstilpju (upju, ezeru) nosaukumos.

Vietvārds (toponīms) ir īpašvārds, ar ko apzīmē kādu ģeogrāfisku objektu. **Apvidvārds** ir teritoriāli ierobežots, kādas valodas izloksnē, izlokšņu grupā vai dialektā lietots vārds, kas neietilpst literārajā valodā.

► Iepazīsti dažus latviešu valodas Vidzemes lībisko izlokšņu runātāju lietotos apvidvārdus!

čorka	'mitra, ūdeņaina vieta'	kēropa	'siena kaudze'
konna	'varde'	pluote	'bars'
roidi	'gruži, netīrumi'	meņģi	'rotaļlieta'
dorša	'menca'	pēkš	'elpa, dvaša'
kunči	'lucīši'	pemps	'sapuvīis koks'
urga	'maza upīte'	zutiņi	'nēģi'
lūkat	'skatīties'	sonns	'auns'
vanga	'zema, pārplūstoša plāva upes malā'		

► Atrodi dažu Pāles pagastā lietoto apvidvārdu nozīmes!

plāptaš	zods
kuoļi	dubļi, slapja masa
ļerza	troksnis, haoss
runkuls	kodes
piukšis	sapīts, arī lēnģis, tūģģis cilvēks
ķinnis	runātģģis cilvēks
polļa	cukurbiete, rācenis
tunģģis	strauga nēģģis, maza zušveidģģa zivs

► Uzraksti apvidvārdus, ko esi dzirdģģis savā apkārtnē!

Apvidvārdi

Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta izveidotajā apvidvārdu interneta vietnē <https://apvidvardi.lv/> ir atrodamī ļoti daudz pierakstīti apvidvārdi, īpaši no Pāles un Viļķenes pagastiem. Piemēram, no Pāles pagasta interneta vietnē pierakstīt 1297 apvidvārdi.

Lībiska izcelsme ir nozīmīgai daļai Svētdiema, Vecsalacas, Pāles, Viļķenes, Alojas, Staiceles, Lēdurgas pagastu un citu apdzīvotu vietu māju vārdiem un vietvārdiem.

Vidzemē senākie rakstiski fiksētie mājvārdi nāk no 15. gs., vairāk no 16. gs. vidus.

Daudzi vietvārdi un ģeogrāfiskus objektus raksturojoši vārdi (apelatīvi) ir nākuši no lībiešu valodas, piemēram **urga** (*urg* 'upe, strauts'). Vidzemē par urgām tiek dēvētas nelielas upītes. Piemēram, Urga – Iģes pieteka Braslavas pagastā, Lielurga, Mazurga – upītes Vitrupes pagastā, tautā sauktas arī par Lielupīti un Mazupīti, Pučurga – Briedes pieteka, netālu no tās ietekas Burtnieku ezerā, Ķidurga – Ķīšupes pieteka Vidrižu pagastā.

Plaši sastopama vietvārda daļa ir arī lībiešu **ķula** 'ciems'. Ikšķile, Puikule, Kuiķule, Lemškule, Jērkule; vecie ciemu nosaukumi: Pāle – Sepkule, Šķirstiņi – Napkule, Ārciems – Erkule u. c.

4. Uzzini par lībiešu nodarbošanos un saimniekošanu! Izpēti attēlus un nosaki trīs lietas, kas raksturoja Vidzemes lībiešu ikdienas dzīvi, saimniekošanu, un raksturo trīs materiālās kultūras elementus!

Seno Vidzemes lībiešu nodarbošanās, domājams, bija zvejniecība, jo dzīves vietas atradās tieši upju un jūras krastā, kā pamatnodarbošanās tā saglabājās tikai jūrmalas iedzīvotājiem. Pārējie par galveno iztikas iegūšanas veidu izvēlējās zemkopību un lopkopību.

Jau 18. gs. 2. pusē vācu vēsturnieks un folklorists Augusts Vilhelms Hupels atzīmēja, ka lībieši "ir teicami vislabākie un visturīgākie zemnieki". Lībiešu nodarbošanās bija zemkopība, lopkopība, zveja, meža darbi, meža materiālu izvešana, pludināšana, ielādēšana malkas laivās un burniekos, transporta darbi jūras liellaivās u. c.

Ievērojama vieta bijusi arī medībām un dravniecībai. No medus gatavoja īpašu dzērienu – medalu. Lībiešu vidū kopš senatnes bijuši arī prasmīgi amatnieki, par ko liecina arheoloģiskajos izrakumos atrastās rotas.

Par 19. gs. amatniekiem stāsta dokumenti, arī vietvārdi un personu uzvārdi. 19. un 20. gs. mijā vairākas mājas Salacas, Svētciena un Pāles pagastos sauca par Seppēm (no lībiešu sepp 'kalējs'), Svētciena pagastā bija māja Dišleri. Raksturīgi uzvārdi šajos apvidos bija un ir Seppe, Kalējs, Šmits, Dišlers, Ģermanis, Jēgers u. c.

Latviešu	Salacas lībiešu
kurpnieks	kāngsepa, kānganika
vaļinieks	vallisnika
saimnieks	izand, aimiez
tirgotājs	koupman
kalējs	raudsup
jūrnies	mermiež
galdnieks	dišlār
mūrnieks	mūrnika
drēbnies	skruodeļ
gans	karets

Lībiešu zvejnieki Kolkas ragā Zīmējums: V. A. Pecolds. 1846. gads.

krāsns	Āi, aoi
klēts	Āt
grīda	Grīd
slieksnis	Ķunuks
griesti	Lagud
galds	Loud, laud, lād
krēsls	Rāsla, krāstil
gulta	Uoģil
durvis	Uks
istaba	Tuba

► Izpēti attēlus un nosaki trīs lietas, kas raksturoja lībiešu ikdienas dzīvi, saimniekošanu, un raksturo trīs materiālās kultūras elementus!

Līvīešu māju "Dēliņi" dzīvojamo telpu iekārtojums

Foto: Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs un lībiešu ģimene Suētciena Ķeguļu sētā, 1846. gads. A. G. Pecolda zīmējums

Līvīešu ikdienas dzīve	Materiālās kultūras elementi
1. Zvejas tīklu lāpīšana – lībieši dzīvoja pie jūras un ikdienā gāja zvejā, ķēra zivis.	1. Mēbeles – galds, krēsls, skapis, gulta, šūpulis.
2. Visa ģimene lielākoties dzīvoja vienā telpā.	2. Trauki – koka dēlītis, māla podi, pīti grozi.
3. Vērpjamais ratiņš, cimdi liecina par to, ka lībieši nodarbojās ar rokdarbiem, darināja savu apģērbu.	3. Mūrēta krāsns, koka grīdas un griesti.
4.	4.
5.	5.
6.	6.

5. Arī cilvēku apģērbs liecina par konkrētā laika dzīvesveidu. Lasi par cilvēku tērpiem un to daļām atšķirīgos laikos, nosaki tērpa veidu un tā daļas!

Par seno latviešu un lībiešu apģērba attīstību līdz 13. gs. sniedz arheoloģiskie pētījumi. Tērpus, kas rekonstruēti, balstoties uz arheoloģiskajos izrakumos iegūtajiem materiāliem – audumu fragmentiem, rotājumiem un rotām, sauc par **arheoloģiskajiem tērpiem**.

Senākie tērpu materiāli pieejami, sākot no 7. gadsimta. Arheoloģiskajos tērpos dominē tumši zilā krāsa un tiem raksturīga metāla rotājumu izmantošana. Šos tērpus papildināja arī liels skaits rotu.

Visraksturīgākā un greznākā lībiešu sieviešu rota ir važiņu rota ar vairākām važiņu rindām un bruņurupuču saktām, kas reizē izmantots arī bruņču saspraušanai. Šai rotai parasti pievienoti piekariņi – amuleti un nazis greznā makstī. Tipiskas ir dobās ornamentētas aproces, pat līdz trim uz katras rokas, izplatīti spirālgredzeni.

2011. gada nogalē Salacgrīvas muzeja krājumu papildināja augu ornamenta elementiem rotāta lībiešu bruņurupuču sakta, atrasta Salacgrīvas novada lauku teritorijā netālu no Svētupes. Sakta ir vienīgais zināmais šāda veida arheoloģiskais atradums Ziemeļlatvijā, vēsturiskajā lībiešu zemē – Metsepolē. Sakta datējama ar 13. gs. un bijusi daļa no lībiešu sieviešu raksturīgā rotu komplekta.

Savukārt jaunākos laikos ikdienā valkātais apģērbs pietiekami detalizēti attēlots dažādu mākslinieku darbos. Piemēram, Pēterburgas mākslinieka Augusta Georga Pecolda 1846. gadā radītajos gandrīz visos zīmējumos redzami darba, ikdienas vai goda tērpos apģērbti cilvēki. Pēc zīmējumiem var spriest par cilvēku matu sakārtojumu, goda un ikdienas apģērbu, to valkāšanas veidu. Mūsdienās, piemēram, dziesmusvētkos, svinīgos pasākumos, lietoti **tradicionāli tautastērpi**, kas ir tautas apģērbs ar atsevišķiem novadiem raksturīgām īpatnībām un galvenokārt nāk no 19. gadsimta otrās puses.

► Izpēti attēlus un pie katra attēla pieraksti, kurš ir lībiešu arheoloģiskais tērps un kurš ir tradicionālais tautas apģērbs!

Marija no Lēdurgas un Indriksonu Jānis H. Brigene. Limbažos, 1831. g. Reprodukcija no ILTV

Lībiešu sievietes 13. gs. tērpa un rotu vizualizācija pēc Turaidas Baznīckalna kapsētas 45. kapa materiāliem, I. Žeieres rekonstrukcija, zīmējums: L. Treija

► Izpēti mākslinieka Augusta Georga Pecolda 1846. gadā zīmēto Svētciema lībiešu attēlu un nosaki, kādus apģērba gabalus vari nosaukt?

 Latviešu

 Salacas
lībiešu

svārki

ķört

cepure

laķ, mūts

kreklis

sārķ, serk

lakats

tūk

bikses

ūzed

zeķe

suka

Izpēti sava novada, pagasta
tautastērpu, kādas tam ir
raksturīgas krāsas,
ornamenti, apģērba gabali!

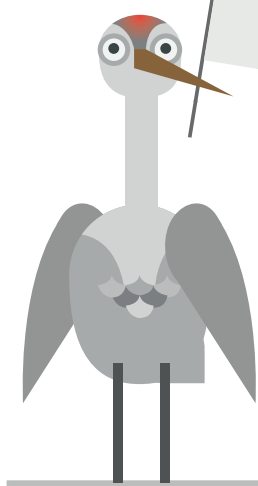
Izmanto:

6. Izpēti attēlus, kas raksturo Vidzemes lībiskās kultūrtelpas vērtības, īsi apraksti tās, pārbaudi savus secinājumus Vidzemes lībiskās kultūrtelpas pieteikumā!

2022. gada nogalē Vidzemes lībiskā kultūrtelpa tika iekļauta Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā. Vidzemes lībiskās kultūrtelpas pamatā ir latviešu valodas Vidzemes lībisko izlokšņu teritorija, un tās pirmsākumi saistāmi ar seno Metsepoles lībiešu apdzīvoto teritoriju.

Mūsdienās tā ģeogrāfiski aptver Limbažu novadu un Siguldas novada Lēdurgas pagastu, kur joprojām dzīvo un saimnieko Vidzemes lībiešu dzimtu pēcteči. Kultūrtelpai piemīt arī savdabīgas nemateriālā kultūras mantojuma izpausmes – gadskārtu ieražas, saimniekošanas veids, kas saglabā ciešu saikni ar dabu un lībisko mantojumu, darba un sadzīves tradīcijas.

Pārbaudi savus secinājumus Vidzemes lībiskās kultūrtelpas pieteikumā šajā vietnē:
<https://nematerialakultura.lv/Elementi/vidzemes-libiska-kulturtelpa/>

3.16. Uzdevumi, vingrinājumi

Interese izglītības mācību programma
sākumskolas un pamatskolas vecuma
skolēniem

MĀCĪBU
TEMATS
Nr. 3

1.-4.
klase

1.
2.
3.
4.
5.

VIDZEMES LĪBIEŠU MANTOJUMS: KULTŪRA, TRADĪCIJAS UN VALODA

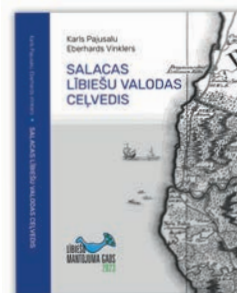
Lai gan Vidzemes lībiešu valoda ir izzudusi 19. gs. vidū, bagātais Vidzemes lībiešu mantojums mūsdienās saskatāms daudzās jomās – latviešu valodas izloksnēs un vietvārdos kādreiz lībiešu apdzīvotajās teritorijās, materiālajā un nemateriālajā kultūras mantojumā, dzimtu saknēs, ieražās, tradīcijās un folklorā.

Vidzemes lībiešu nemateriālais mantojums ir saglabājies **kultūrā, tradīcijās un valodā.**

Latviešu valodas lībiskais dialekts
Vidzemē runātās lībiešu valodas pēdas redzamas mūsdienu latviešu valodā – tās latviešu valodas lībiskajā dialektā, kas tiek runāts gan Kurzēmē, gan Vidzemē.

Lai gan mūsdienās Vidzemē lībiešu valodu vairs nerunā, ir saglabājušās ziņas par to, kāda ir **Salacas lībiešu valoda**. Tajā tiek rakstīta dzeja, tā redzama publiskā informācijā un pasākumos.

Vietvārdi Vidzemē ir viena no spilgtākajām Vidzemes lībiešu valodas mantojuma pēdām.

Atšķirības **senajā apģērbā un tā daļās** parāda arī seno tautu atšķirības. Lībiešiem raksturīga bagāta rotāšanās kultūra ar specifiskām rotām un to izmantošanas veidiem.

Anita Emse ir dzejniece, Vidzemes lībiešu pēctece, kura dzeju un citus literārus darbus raksta gan latviešu valodā, gan latviešu valodas Vidzemes lībiskajā dialektā.

Vārds

Skaidrojums

**Kultūrvēsturiskais
mantojums**

Kultūras vērtību kopums, kuru sabiedrība atzinusi par saudzējamu un pēc iespējas saglabājamu nākamajām paaudzēm. Nemateriālais kultūras mantojums ir no paaudzes paaudzē pārmantotas vērtības, to izpratne, ikdienas un svētku tradīcijas un paradumi. Materiālās kultūras elementi ir visi cilvēka radītie priekšmeti: mākslas darbi, celtnes, apģērbs, ierīces, instrumenti u. c.

**Vidzemes lībiešu
valoda**

Vismaz līdz 18.–19. gs. Vidzemes lībiešu apdzīvotajās teritorijās runātie lībiešu valodas paveidi. Līdz mūsdienām ir saglabājušās ziņas par Salacas lībiešu valodu, tajā tiek rakstīta dzeja arī mūsdienās.

**Latviešu valodas
lībiskais dialekts**

Viens no trim latviešu valodas dialektiem, ko runā Kurzemes ziemeļos un Vidzemes ziemeļrietumos.

Vietvārds

Īpašvārds, ar ko apzīmē kādu ģeogrāfisku objektu.

Apvidvārds

Teritoriāli ierobežots, kādas valodas izloksnē, izlokšņu grupā vai dialektā lietots vārds, kas neietilpst literārajā valodā.

**Arheoloģiskais
tērps**

Tērps, kas rekonstruēts, balstoties uz arheoloģiskajos izrakumos iegūtajiem materiāliem – audumu fragmentiem, rotājumiem un rotām.

**Tradicionālais
tautastērps**

Tautas apģērbs ar atsevišķiem novadiem raksturīgām īpatnībām un galvenokārt nāk no 19. gadsimta otrās puses.

Informācijas izpratne, prasme analizēt faktus, prasme veidot atzinumu, spriedumu. Iekrāso atbilstošo lodziņu tabulā!

Kritēriji	Darbs izpildīts pilnīgi	Darbs izpildīts daļēji	Darbs ir uzsākts
Informācijas izpratne			
Faktu izpratne 3. uzdevums	Zinu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda, tās runātāju un dokumentēšanas vēsturi, mūsdienu stāvokli, izprotu, kur redzamas lībiešu valodas pēdas mūsdienu latviešu valodā.	Vispārīgi zinu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda, nepārzinu specifiskākus faktus, daļēji izprotu, kur redzamas lībiešu valodas pēdas mūsdienu latviešu valodā.	Vispārīgi zinu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda, nepārzinu specifiskākus faktus, ar grūtībām un skolotāja paskaidrojumu izprotu, kur redzamas lībiešu valodas pēdas mūsdienu latviešu valodā.
Klasificēšana pēc būtiskām pazīmēm 5. uzdevums	Izprotu, kas ir arheoloģiskais tērps un kas ir tradicionālais tautastērps, un kas raksturo lībiešu apģērbu. Patstāvīgi un precīzi spēju noteikt apģērba veidu attēlos.	Daļēji izprotu, kas ir arheoloģiskais tērps un kas ir tradicionālais tautastērps, neskaidri saprotu, kas raksturo lībiešu apģērbu. Patstāvīgi un precīzi spēju noteikt apģērba veidu attēlos.	Daļēji izprotu, kas ir arheoloģiskais tērps un kas ir tradicionālais tautastērps, neskaidri saprotu, kas raksturo lībiešu apģērbu. Patstāvīgi un precīzi spēju noteikt apģērba veidu attēlos.
Prasme analizēt faktus			
Izpratne par cilvēku dzīvesveidu un saimniekošanu 4. uzdevums	Lasot informāciju par Vidzemes lībiešu dzīvi senāk un pētot attēlus, patstāvīgi precīzi noteicu 3 lībiešu ikdienas dzīves parādības un 3 materiālās kultūras elementus.	Lasot informāciju par Vidzemes lībiešu dzīvi senāk un pētot attēlus, patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību precīzi noteicu vismaz 1 lībiešu ikdienas dzīves parādību un 1 materiālās kultūras elementus.	Lasot informāciju par Vidzemes lībiešu dzīvi senāk un pētot attēlus, arī ar skolotāja palīdzību nenoteicu nevienu lībiešu ikdienas dzīves parādību un nevienu materiālās kultūras elementu.
Prasme secināt un meklēt informāciju interneta avotā 6. uzdevums	Patstāvīgi formulēju vismaz 5 Vidzemes lībiskās kultūrtelpas raksturīgākās vērtības, pārbaudīju savus secinājumus interneta vietnē patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību.	Patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību formulēju vismaz 4 Vidzemes lībiskās kultūrtelpas raksturīgākās vērtības, daļēji pārbaudīju savus secinājumus internetā.	Ar grūtībām un tikai ar skolotāja palīdzību formulēju 3 Vidzemes lībiskās kultūrtelpas raksturīgākās vērtības, neizdevās pārbaudīt savus secinājumus internetā.

Kritēriji

Darbs izpildīts pilnīgi

Darbs izpildīts daļēji

Darbs ir uzsākts

Prasme veidot atzinumu, spriedumu

Kultūrvēsturiskā
mantojuma
izpratne

1. uzdevums

Pilnībā izprotu kultūrvēsturiskā mantojuma veidus, varu pamatot un noteikt, kuram kultūrvēsturiskā mantojuma veidam pieder mīklas un sakāmvārdi.

Saprotu, kādi ir kultūrvēsturiskā mantojuma veidi, ar skolotāja palīdzību varu pamatot un noteikt, kuram kultūrvēsturiskā mantojuma veidam pieder mīklas un sakāmvārdi.

Nesaprotu vai daļēji saprotu, kādi ir kultūrvēsturiskā mantojuma veidi, ar skolotāja palīdzību varu noteikt, kuram kultūrvēsturiskā mantojuma veidam pieder mīklas un sakāmvārdi.

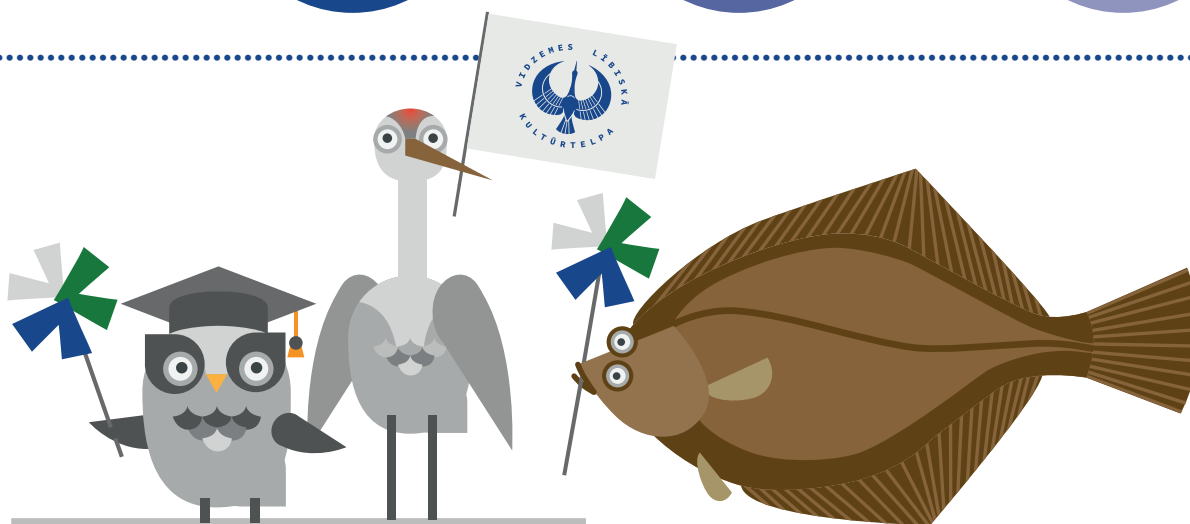
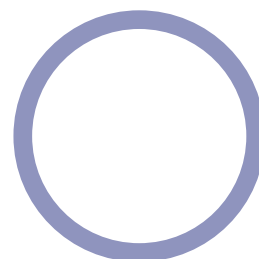
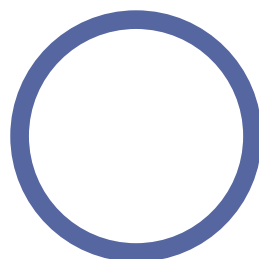
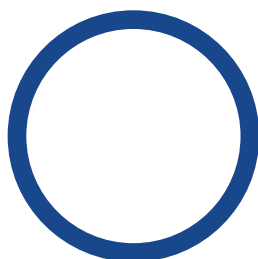
Prasme piedalīties
diskusijā, noteikt
tekstā aprakstīto
domu un veidot
precīzu jautājumu

2. uzdevums

Saprotu un varu atšķirt latviešu valodas lībiskā dialekta tekstu no literārās valodas, protu atrast valodas atšķirības un paskaidrot tās, tekstā precīzi paskaidroju vismaz 5 dažādas valodas parādības.

Saprotu un varu atšķirt latviešu valodas lībiskā dialekta tekstu no literārās valodas, protu atrast valodas atšķirības un paskaidrot tās, tekstā precīzi paskaidroju vismaz 3 dažādas valodas parādības.

Saprotu un varu atšķirt latviešu valodas lībiskā dialekta tekstu no literārās valodas, protu atrast valodas atšķirības, taču paskaidrot tās varu ar grūtībām, tekstā atradu 3 dažādas valodas parādības, bet nevarēju tās paskaidrot.

Saskaiti
iekrāsotos
lodziņus katrā
ailē un ieraksti
rezultātu!

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

LĪBIEŠI LATVIJĀ – kas ir lībieši, Kurzemes un Vidzemes lībieši, valoda un kultūra

Temata apguves beigās es...

- zināšu, kas ir lībieši, lībiešu mantojums un vērtības.

- atpazīšu galvenos lībiešu simbolus, vērtības un tradīcijas, zināšu lībiešu valodas atšķirības un saikni ar latviešu valodu, pratīšu stāstīt par tām.

Lai to sasniegtu, stundās es...

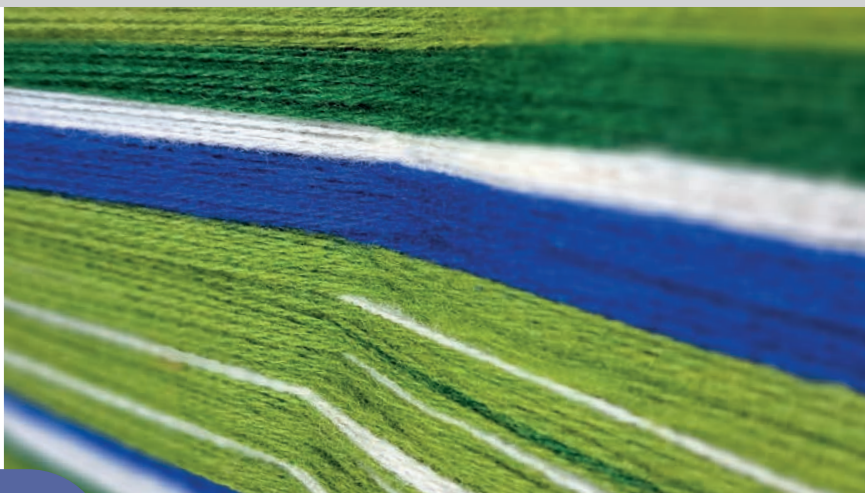
- strādāšu ar stundā sniegto informāciju, lai uzzinātu pamatfaktus par lībiešiem;
- zināšu elementus, kas raksturo tautu, un varēšu nosaukt to, kas raksturīgs lībiešiem;
- mācīšos atrast un parādīt Latvijas kartē lībiešu vēsturiski apdzīvotās vietas, secināšu, kuros Latvijas novados ir dzīvojuši lībieši un kur lībiešu mantojums saglabājies līdz mūsdienām;
- iepazīšu lībiešu tradīcijas.

- pēc dotās informācijas meklēšu un noteikšu faktus un veidošu domu karti par lībiešu valodu;
- iepazīšu un dziedāšu lībiešu tautasdziesmu un saskatīšu līdzības latviešu kultūrā;
- mācīšos analizēt informāciju par lībiešu valodu, tās radniecību, atšķirības un līdzības ar latviešu valodu;
- izpratīšu valodu kontaktu rezultātus.

Jēdzieni:

lībieši, pirmiedzīvotāji, tauta, valoda, kultūra, tradīcijas.

Kā raksturot LĪBIEŠUS un lībiešu tautas vērtības?

1. Izlasi faktus par lībiešu tautas vērtībām un mantojumu!

2. Analizē attēlos un aprakstos sniegto informāciju un secini, kurš attēls atbilst aprakstam!

3. Secini, kādas pazīmes raksturo tautu, ar ko tautas ir līdzīgas un ar ko tās var atšķirties!

4. Izlasi faktus par lībiešu senāk apdzīvotajām vietām un atrodi tās mūsdienu Latvijas novadu kartē!

5. Iepazīsti lībiešu valodas vēsturi Vidzemē, secini faktorus, kas ietekmēja lībiešu valodas izzušanu Vidzemē!

6. Noskaidro pamatinformāciju par lībiešu valodas radniecību ar citām valodām, secini atšķirības no latviešu valodas! Meklē vārdus, kuri latviešu valodā ienākuši no lībiešu valodas, un secini, kā un kāpēc valodas mainās!

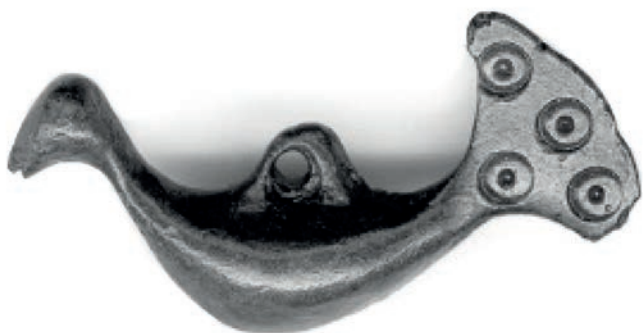
7. Noklausies lībiešu tautasdziesmu, noskaidro, kura latviešu populāra tautasdziesma ir tāda pati!

8. Pārrunāji ar klasesbiedriem un seciniet, kādas lībiešu un latviešu kultūras vērtības ir savijušās un savstarpēji ietekmējušās ilgajā kopīgajā vēsturē!

LĪBIEŠI LATVIJĀ

- 1. Izpēti attēlus par lībiešiem, mēģini prognozēt, kuras no tautas pazīmēm raksturīgas lībiešiem! Lasi informāciju par lībiešiem, atrodi attēlam atbilstošo aprakstu, izgriez to un pielīmē pie attēla!**

Lībieši ir tauta, kas Latvijas teritorijā, kopā ar latviešu senčiem, dzīvojuši kopš seniem laikiem. Lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji ar senu un bagātu kultūru.

Līvīdnieku piekariņš, putniņš.
Sateseles pilskalsns (Sigulda), 11. gs.

A a	Ē ē	Ļ ļ	Ō ō	T t
Ā ā	F f	M m	Ņ ņ	Ŧ ŧ
Ä ä	G g	N n	Ō ō	U u
Ā ā	I i	Ņ ņ	P p	Ū ū
B b	Ī ī	O o	R r	V v
D d	J j	Ō ō	Ŗ ŗ	Z z
Ģ ģ	K k	Ū ū	S s	Ž ž
E e	L l	Ō ō	Š š	

Foto: Zane Ernštreite

3.2. Uzdevumi, vingrinājumi

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

Interese izglītības mācību programma
sākumskolas un pamatskolas vecuma
skolēniem

MĀCĪBU
TEMATS
Nr. 1

5.-9.
klase

*Līvbiešu arheoloģiskā apģērba rekonstrukcija, LNVM
krājums.*

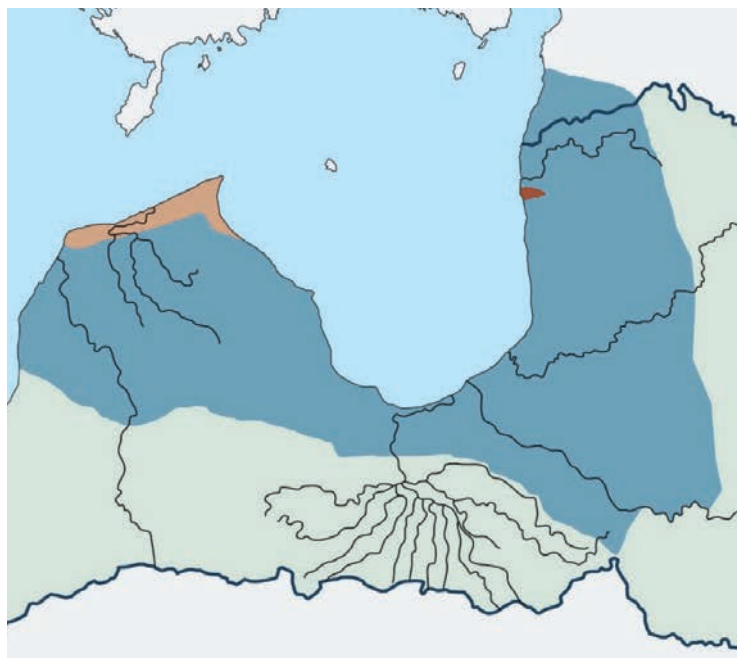
*Lībiete Sīkragā sāla butes, 1912. gads. Foto: V. Setele,
glabājas Somijas muzejā. Museovirasto, SUK 126:74*

3.3. Uzdevumi, vingrinājumi

*Lībietes klausās somu pētnieku lībiešu folkloras ierakstus, Lūžņa, 1920. gads.
L. Ketunena foto, glabājas Somijas muzejā.
Museovirasto, SUK 139:7*

Lībiešu karoga krāsām
ir nozīme,
pamēģini tās uzminēt!

Līvīdnieku vēsturiski apdzīvotās teritorijas:

- zilā krāsā – 12. gs.,
- tumši brūnā – Salacas lībieši 19. gs. vidū,
- gaiši brūnā – Kurzemes lībieši 20. gs.

Lībiešu valodai vistuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda, kuras skan pavisam citādāk nekā latviešu valoda, kuras tuvākā radu valoda ir lietuviešu valoda.
jemā 'māte', piņ 'suns', ikš 'viens'

Tautas atšķiras arī pēc apģērba un rotāšanās tradīcijām. Rotās parādās lielākās atšķirības. Arheoloģiskie izrakumi rāda, ka lībiešu sievietes laikā 10.–13. gs. rotājušās bagātīgi, gan ar rotaslietām, gan izgreznotu apģērbu, no kā visgreznākā bija tieši villaine (četrstūraina vilnas plecu sega).

Lībiešu karogs ir zaļš, balts, zils. Tā krāsu proporcijas ir tādas pašas kā Latvijas karogam – 2:1:2. Tas ir lībiešu tautas simbols, un zaļā krāsā tajā nozīmē mežu, baltā – liedagu jeb piekrastes smiltis, zilā – jūru. Karogs pirmo reizi uzvilts mastā 1923. gada 18. novembrī Mazirbē.

Lībiešu putniņš mūsdienās ir kļuvis par lībiešu simbolu. Tas ir bieži izmantots senajās rotās, kuras atrastas dažādās lībiešu apdzīvotās vietās arheoloģiskajos izrakumos.

Senāk lībieši apdzīvojuši plašas teritorijas Vidzemē (gar Daugavu un Gauju, jūras piekrastē līdz pat Igaunijai) un Kurzemē. Vēlākos laikos lībieši saplūda ar citām senajām ciltīm, kas dzīvoja Latvijas teritorijā, un izveidoja mūsdienu latviešu tautu. 19. gadsimta vidū lībieši Vidzemē bija saglabājušies daļā Svētupes apkaimes un četrpadsmit lībiešu ciemos ziemeļu Kurzemē.

Lībiešiem ir bagāta folklorā. Ticējumos ir saglabājušās daudzas ieražas, piemēram, ziedošana Jūras mātei, lai būtu bagāts loms un labs laiks, un citi seni tautas uzskati. Pasakās, teikās un tautasdziesmās darbojas dažādi mītiski un mistiski tēli, kā saltkurpji, vilkači, dažādas ūdens būtnes, velns, burvji u. c. Katrai cilvēka dzīvē svarīgai dabas parādībai ir savs aizbildnis, piemēram, Meža tēvs, Nakts māte, Siltuma māte un daudzi citi, no kuriem pati galvenā ir *Mierjemā 'Jūras māte'*.

Senākos laikos lībiešiem gads bija divas daļas – vasara un ziema. To, kad sākās vasara un kad ziema, zināja pēc gājputnu atlidošanas vai aizlidošanas. Tradīcija pavasarī modināt putnus ar eglītes pušķošanu un īpašu dziesmu ir saglabājusies līdz mūsdienām. Putnu modināšana iezīmē gada sākumu un visa dzīvā atmošanos.

Lībiešu nodarbošanos un saimniekošanu senāk noteica vide, kurā viņi dzīvoja, – jūra, ūdeņi, mežs, zeme. Lībieši, kuri dzīvoja pie jūras, visvairāk nodarbojās ar zveju. Zivis gan ēda visu gadu paši, gan pārdeva citiem.

2. Pārrunāji ar klasesbiedriem, un pēc tam raksti, kas raksturīgs lībiešu tautai!

Pamēģini klasificēt, kuras no vērtībām un tautas pazīmēm ir saistītas ar tradīcijām, simboliem un kultūru, saimniekošanu un dzīvesveidu, vēsturi un teritoriju.

sava valoda

LĪBIEŠI

3. Uzmanīgi izpēti lībiešu valodas izplatības vēsturisko karti!

Auots: enciklopedija.lu/skirklis/5259-libiesu-valoda

- **Nosaki, kuros mūsdienu Latvijas novados kādreiz dzīvojuši lībieši!**
- **Atrodi un iezīmē kartē Svētciemū Vidzemē un Ovišus, Kolku un Ģipku Ziemeļkurzemē!**
Atceries, kāpēc šīs vietas lībiešiem ir svarīgas!
- **Izpēti kartē, pie kādiem ūdeņiem lībieši ir dzīvojuši!**
Atceries, kas no lībiešu tradicionālās saimniekošanas ir cieši saistīts ar atrašanos pie ūdens!

4. Izlasi 18. un 19. gs. rakstīto informāciju par Vidzemes lībiešiem un lībiešu valodas runātājiem!

Uzraksti piecus faktus, informāciju, ko tu uzzināji par lībiešu un lībiešu valodas stāvokli Vidzemē 18. un 19. gs.!

.....

Apuidū (Salacas draudzē) vēl atrod seno lībiešu atliekas.

Viņu senā teika nesatur nekā pretišķīga: vācieši, atnākot pie Līuzemes krastiem, esot izmetuši enkuru vispirms pie Salacas, tirgojušies ar iedzīvotājiem, tad uzdrošinājušies mēģināt tālāk lejup un tā gar Daugavu. Satiksmē ar kaimiņos esošā Pērnavas apriņķa igauņiem daudzi lībieši runā tīri igauņiski, bet viņu seno lībiešu valodu, lai gan tā skan tāpat kā igauņu, igauņi tomēr pilnībā nesaprot; vairāk tās izrunas dēļ nekā vārdu dažādības dēļ: visādā ziņā daži ir pat lepni uz to, ka viņi runā īpašā citiem ļaudīm nesaprotamā valodā.

Augusts Vilhelms Hupels 1774. gadā.

.....

Senā lībiešu valoda ir gan vēl atrodama pie Salacas, bet ļaudis tajā sarunājas tikai viņu mājās; baznīcā, skolā, muižās un satiksmē ar citiem ir parasta latviešu valoda.

Augusts Vilhelms Hupels 1774. gadā.

.....

Te vēl sastop lībiešus. Tie runā viņu īpatno valodu, precas visbiežāk savā starpā un ir teicami vislabākie un visturīgākie zemnieki.

Pie Mēmciena sētām ir kāda ala, kura sastāv no viena krustvelves veida ar sānejām, un rādās, ka to ir veidojusi daba no sarkanās klinšainas zemes. Vēl tagad tur sastop māņticības pēdas, tādēļ, ka tur atrod noliktu maizi un apgērba gabalus.

No mazās, bet drosmīgās lībiešu tautas, kuras dzīvesvieta stiepās no Daugavas gar Baltijas jūras krastiem līdz Salacai un austrumos līdz Cēsīm, šajā (Salacas) draudzē sastop vēl paliekas. Satiksmē ar Pērnavas apriņķi robežojošiem igauņiem viņi runā skaidri igauņiski, bet viņu veco lībiešu valodu, kaut arī tā skan igauņiski, tomēr neviens igauņi pilnībā nesaprot. Daži izjūt lepnumu par to, ka viņi runā īpašu, citiem ļaudīm nesaprotamu valodu.

No mācītāju draudžu aprakstiem par Svētciena apkārtni.
Ārsta un novadpētnieka Oto fon Hūna ziņu sakopojumā 1822. gadā.

1.

2.

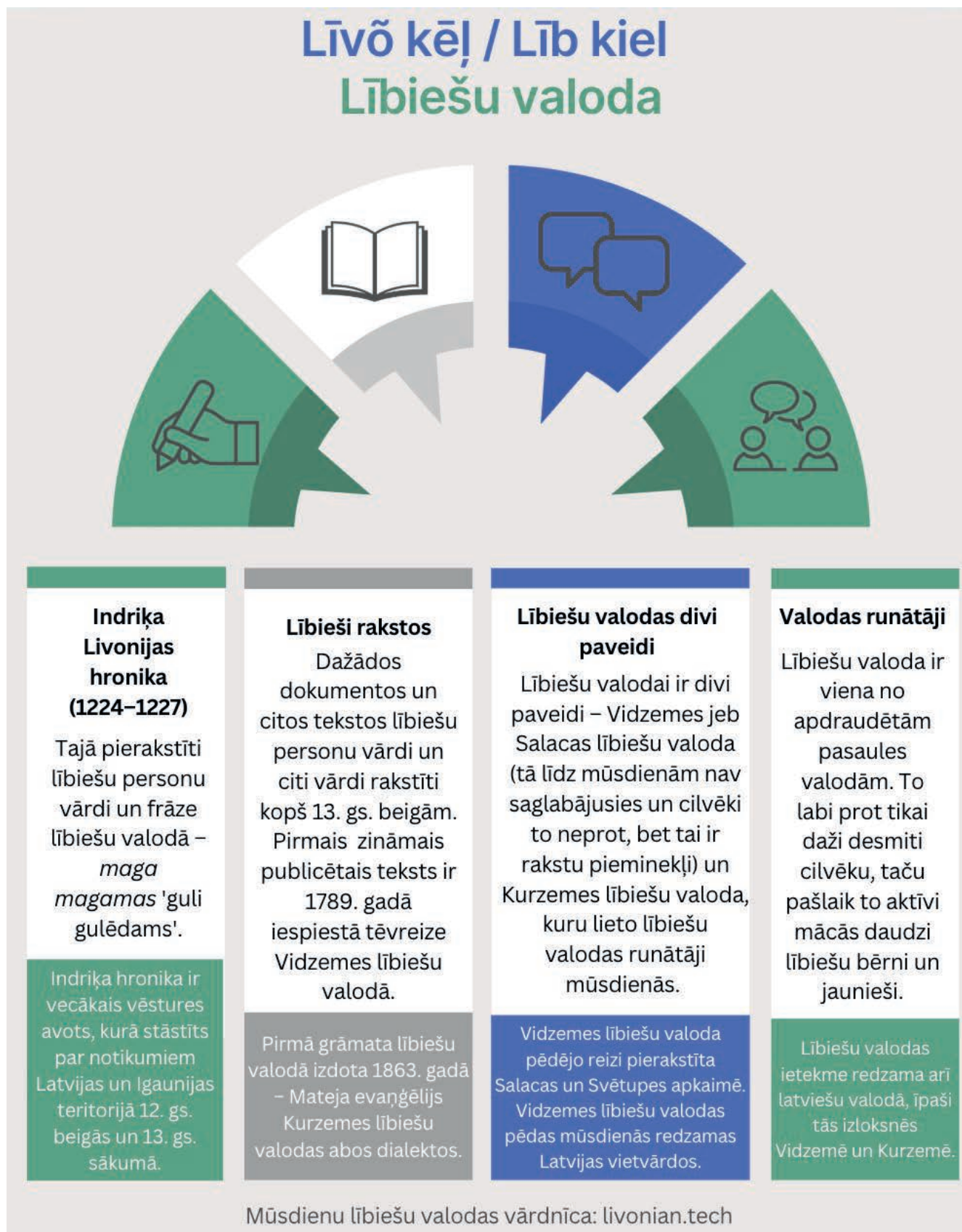
3.

4.

5.

5. Lībiešu valoda skan pavisam citādāk nekā latviešu valoda, tāpēc, ka tā pieder citai valodu saimei un tās tuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda.

1. Pēti informāciju infografikā par lībiešu valodu!

Lībiešu valoda

6. Lasi vārdus, kas latviešu valodā aizgūti no lībiešu valodas, un savieno latviešu valodas vārdu ar lībiešu valodas vārdiem mūsdienu lībiešu valodā un Salacas lībiešu valodā!

To, kā mūsdienu lībiešu valodā skan šie vārdi, pārbaudi livonian.tech!

Lībiešu un latviešu valodas runātāji dzīvojuši kopā ļoti ilgā laika posmā. Kad divu valodu runātāji atrodas ļoti ciešā kontaktā, tas ietekmē arī pašas valodas, piemēram, no vienas valodas otrā tiek paņemti vārdi, var mainīties arī gramatika. Kaut mūsdienās lībiešu valodas runātāju ir ļoti maz, lībiešu valodas pēdas varam redzēt arī latviešu valodā.

 Latviešu	 Lībiešu	 Salacas lībiešu
SĒNE	KŌZGŌND	PĀKA
PUĶE	VAJĀG	KUĶ
PĪLĀDZIS	MAKSŌ	JOUD
KĀZAS	KUKKI	SIEN
VAI	PUṬKŌZ	MAKS
VAJAG	JOUD	KĀZNED
MAKSĀT	SĒṆ	VOI
KUKAINIS	VŌI	PĪLAG
JAUDA	PĀKĀ	PUṬ
BEKA	PĪLGŌZ	VAJAG

7. Lībiešu kultūras un valodas pēdas redzamas arī mūsdienu latviešu kultūrā, folklorā, tradīcijās un valodā.

Lībiešu valoda un kultūra vēstures gaitā ir gan piedalījusies mūsdienu latviešu tautas izveidē, gan spējusi saglabāt savu īpašo nacionālo identitāti un vērtības.

Noklausies senas lībiešu kāzu tautasdziesmas “Pūgō tū!” variantu!

Šai lībiešu tautadziņsmāi ir ļoti daudz melodijas variantu, un arī latviešu valodā tā ir pazīstama ar vienu no populārākajām melodijām.

Lībiešu kāzu tautasdziesma “Pūgō tū!”

*Pūgō, tū!, ja ajā laiļō,
Ajā mīnda Kurāmō!
Kurmōnikād minnōn tōitizt
Eņtš tidārōd jōvājizt.*

*Tōitōs tōitizt, bet izt āndat,
Kītizt mīnda jūojizōks,
Kītizt mīnda sūr jūojizōks,
Ibīz ailijizōks ka.*

*Kīngan rō ma jārā jūond um,
Kīngan ibīz ailōn ma?
Īž eņtš rōdō jūob ma krūogōs,
Īž eņtš ibīzt ailōb mōz.*

*Pōlaks pallōs, krūogōnikā,
Tūo sa vōltō vōlga pāl!
Tulāb sigž ja kazāb vōddōrz,
Ma sin gūođig aizmaksāb.*

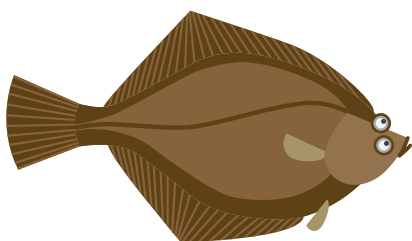
*Tulāb sigž, ma vōtāb nāizta,
Kutsūb sīnda kōznigiz,
Jūom kuolm pāuvō kōznigidi,
Panūksnikād daņtšōgōd.*

- Šo tautasdziesmu dzied arī latvieši, tā ir viena no populārākajām tautasdziesmām.

Klausoties lībiešu tautasdziesmu, pamēģini noteikt, kura tā ir?

- Dziediet tautasdziesmu “Pūgō tū!” lībiešu valodā!

8. Tautu dzīvesveidu nosaka daba un vide, kurā tautas ir dzīvojušas. Arī lībiešu nodarbošanos un saimniekošanu senāk noteica vide, kurā viņi dzīvoja, – jūra, ūdeņi, mežs, zeme. Lībieši, kuri dzīvoja pie jūras, visvairāk nodarbojās ar zveju. Zivis gan ēda visu gadu paši, gan pārdeva citiem.
Ieraksti vai uzzīmē butes kontūrā faktus, ko tu uzzināji par lībiešu tautas vērtībām!

Bute (lībiešu valodā – *liestā*, citi nosaukumi latviešu valodā – *leste*, *plekste*) ir viena no Kurzemes lībiešu iecienītākajām zivīm, ko vēl joprojām zvejnieki zvejo jūrā.

Viens no 19. gadsimta lībiešu pētniekiem rakstījis, ka **jūra ir lībieša tīrums un druva.**

Pārrunā ar klasesbiedriem, kā tu saproti šo pētnieka teikto!

LĪBIEŠU TAUTA, VALODA, KULTŪRA

Lībieši ir viena no senajām Latvijas pamattautām. Tāpat kā citām tautām, lībiešiem ir sava valoda, kultūra, tradīcijas, kas ir atšķirīgas no citiem.

Lībieši ir Latvijas **pirmiedzīvotāji**. Mūsdienās lībiešu ir ļoti maz, lībiešu valoda ir viena no pasaules apdraudētajām valodām.

Aa	Ēē	Ļļ	Ōō
Āā	Ff	Mm	Ōō
Āā	Gg	Nn	Ōō
Āā	Ii	Ņņ	Pp
Bb	Īī	Oo	Rr
Dd	Jj	Ōō	Ŗŗ
Ḑḑ	Kk	Ōō	Ss
Ee	Ll	Ōō	Šš

Lībiešu valoda
Tā ir somugru valoda, un tās tuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda.

Lībiešu piekariņš, putniņš.
Sateles pilskalns
(Sigulda), 11. gs.

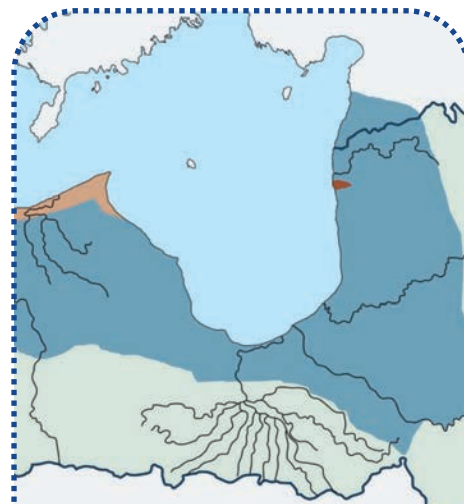
Putniņš ir viens no zināmākajiem **lībiešu simboliem**. Tas saistīts ar somugru mītu par pasaules rašanos.

Lībiešu karogs
ir mūsdienu lībiešu simbols.
Zaļā krāsa nozīmē mežu, baltā – smilšu līdagu un zilā – jūru.

Putnu modināšana
ir viena no lībiešu tradīcijām, kas notiek pavasarī un ar kuru sākas gads.

Kādreiz lībieši apdzīvojuši **plašas teritorijas** Latvijā. Vēstures notikumu gaitā lībieši saplūduši ar latviešiem, visilgāk lībieši dzīvojuši Kurzemes ziemeļos 14 ciemos.

Vārds

Skaidrojums

Pirmiedzīvotāji

Tautas, kuru senči no seniem laikiem dzīvojuši kādā zemē, apvidū.

Lībieši

Lībieši ir tauta, kas Latvijas teritorijā kopā ar latviešu senčiem dzīvojuši kopš seniem laikiem. Lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji ar senu un bagātu kultūru.

Lībiešu valoda

Lībiešu valoda ir somugru valodu saimes valoda, un tās tuvākās radu valodas ir igauņu un somu valoda.

**Latvijas
kultūrvēsturiskie
novadi**

Latvijas kultūrvēsturiskie novadi ir vēsturiski veidojušās Latvijas daļas, kuras raksturo unikāla kultūrvēsturiskā vide un tās iedzīvotāju kopējā identitāte. Tie ir Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, Latgale un Sēlija.

Tradīcija

Tautas, novada vai cilvēku grupas kultūras mantojuma daļa, kuru veido no paaudzes uz paaudzi nodots mantojums.

Valodu saime

Radniecīgu valodu grupa. Valodu radniecība redzama gan valodu vārdu krājumā, gan gramatikā.

Informācijas izpratne, prasme analizēt faktus

Iekrāso atbilstošo lodziņu tabulā!

Kritēriji

Darbs izpildīts pilnīgi

Darbs izpildīts daļēji

Darbs ir uzsākts

Informācijas izpratne

Faktu izpratne

1. 3. uzdevums
4. 5.

Patstāvīgi atradu informāciju tekstā un precīzi izpildīju uzdevumus.

Patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību atradu informāciju tekstā un ar nelielām neprecizitātēm izpildīju uzdevumus.

Ar skolotāja palīdzību atradu informāciju tekstā, taču neizpratu to un ar grūtībām izpildīju daļu no uzdevumiem.

Valodu līdzību saskatīšana

6. uzdevums

Kopā ar klasi lasot vārdus skaļi, patstāvīgi savienāju precīzi visus vārdus.

Kopā ar klasi lasot vārdus skaļi, ar skolotāja palīdzību savienāju precīzi visus vārdus.

Kopā ar klasi lasot vārdus skaļi, ar skolotāja palīdzību savienāju mazāk nekā pusi no vārdiem.

Prasme analizēt faktus

Izpratne un faktu analīze

2. uzdevums

Spēju precīzi formulēt lībiešu tautas pazīmes un klasificēt tās noteiktās grupās.

Spēju formulēt gandrīz visas minētās lībiešu tautas pazīmes, ar skolotāja un citu klasesbiedru palīdzību spēju klasificēt tās noteiktās grupās.

Ar grūtībām un citu palīdzību formulēju minētās lībiešu tautas pazīmes un ar grūtībām un citu palīdzību varēju klasificēt dažas noteiktas pazīmju grupas.

Valodas faktu, likumsakarību izpratne

7. uzdevums

Pilnībā sapratu un spēju pateikt, kas raksturīgs radniecīgām valodām, spēju noteikt to, ka lībiešu un latviešu valoda nav radniecīgas valodas.

Sapratu, ka lībiešu valoda un latviešu valoda nav radniecīgas valodas, bet neizpratu, kas raksturīgs radniecīgām valodām.

Nesaprotu uzdevumu un nespēju noteikt, kas raksturīgs radniecīgām valodām.

Izpratne par latviešu un lībiešu kontaktu rezultātiem

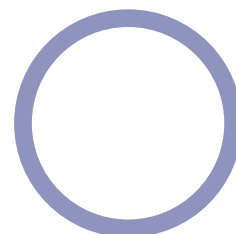
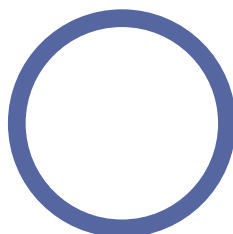
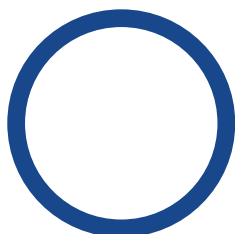
7. 8. uzdevums

Zinu, ka valodas un kultūras ietekmē cita citu, un lībiešu valodas pēdas redzam gan latviešu valodas vārdos, gan dziesmās, gan citās jomās.

Zinu, ka valodas un kultūras ietekmē cita citu, tas notiek gan valodā, gan kultūrā, gan tradīcijās.

Nesaprotu, kādas sekas ir dažādu kultūru un valodu kontaktiem.

Saskaiti
iekrāsotos
lodziņus katrā
ailē un ieraksti
rezultātu!

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

VĒSTURES ZIŅAS par Vidzemes lībiešiem

Temata apguves beigās es...

- zināšu Vidzemes lībiešu vēsturiski apdzīvotās teritorijas, pilskalnus, dzīvesvietas un dzīvesveida īpatnības 10.–13. gs., salīdzināšu ar mūsdienu situāciju un resursu izmantošanas veidiem.

- zināšu, kur un kā Vidzemes lībiešu atstātais mantojums redzams mūsdienu sabiedrībā, dabā, valodā, tradīcijās un dzīvesziņā.

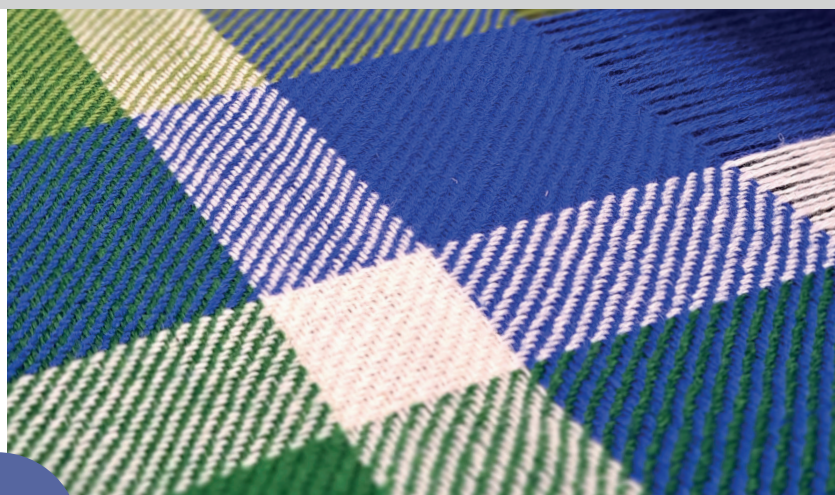
Lai to sasniegtu, stundās es...

- strādāšu ar stundā sniegto informāciju, lai uzzinātu par lībiešu vēsturiski apdzīvotām teritorijām un mantojumu Vidzemē;
 - mācīšos atrast un parādīt Latvijas kartē lībiešu vēsturiski apdzīvotās vietas, pilskalnus, ciemus;
 - meklēšu informāciju elektroniskajās vietnēs (<https://www.latvijas-pilskalni.lv/> u.c.);
 - salīdzināšu senāku laiku sabiedrības dzīvesveidu, ieražas un resursu nozīmi, secināšu izmaiņu iemeslus mūsdienās.
-
- pētīšu dažādas Vidzemes lībiešu vēsturiskās ieražas, nosakot būtiskās īpatnības un saikni ar mūsdienām;
 - lasīšu un atbildēšu uz jautājumiem par lielāko Salacas lībiešu valodas un etnogrāfisku materiālu ekspedīcijas vākumu;
 - mācīšos saskatīt Vidzemes lībiešu kultūrvēsturisko mantojumu Latvijā.

Jēdzieni:

Vidzemes lībieši, pilskalns, dzīvesveids, ieražas, mitoloģija, upurala, etnogrāfija.

Kuras kultūrvēstures liecības un ko stāsta par Vidzemes lībiešiem un viņu mantojumu mūsdienās?

1. Lasi faktus par Vidzemes lībiešu senāk apdzīvotajām teritorijām, meklē šīs vietas mūsdienu Latvijas kartē, nosaki, kuri ciemi, pilsētas, upes ir šajā teritorijā!

2. Lasi par sabiedrības dzīvesvietu struktūru 10.–13. gs., noskaidro, kas ir pilskalns, saskati vēsturisko mantojumu savā apkārtnē!

3. Meklē papildu informāciju par pilskalniem un dzīvesveidu senāk interneta vietnēs!

4. Salīdzini informāciju par ūdeņu lomu cilvēku dzīvē senāk un tagad, secini, kas kopīgs un kas atšķirīgs ūdens resursu lomai un izmantošanai mūsdienās!

5. Iepazīsti Vidzemes lībiešu rituālās darbības un vietas, secini būtiskākās pazīmes, kas raksturo to unikalitāti!

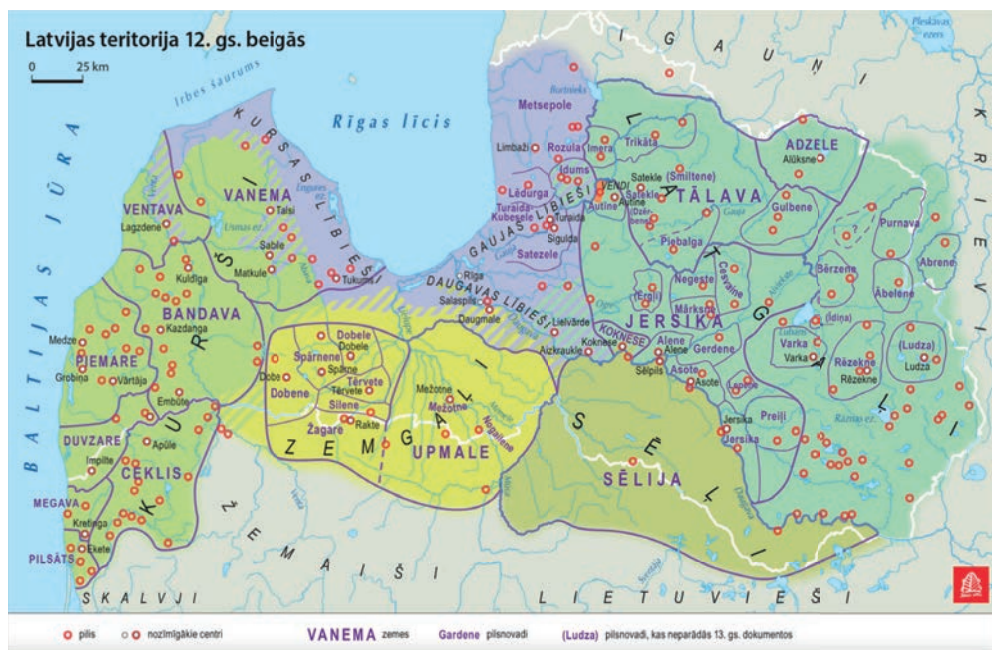
6. Noskaidro pamatinformāciju par lielāko Salacas lībiešu valodas un etnogrāfisku materiālu ekspedīcijas vākumu 19. gs.! Meklē atbildes uz jautājumiem aprakstā un kopā ar klasesbiedriem izvērtē šīs ekspedīcijas lomu Vidzemes lībiešu etnogrāfijas un valodas izpētē!

7. Iepazīsti lībisko mantojumu valodā – pievērs uzmanību apdzīvotu vietu, upju, ezeru un citu teritoriju nosaukumiem, kuri mūsdienu latviešu valodā glabā to lībisko izcelsmi!

1. Lasi par Vidzemes lībiešiem, pēti karti un izraksti no teksta teritoriju, apdzīvotu vietu (pilsētu, ciemu) un upju nosaukumus!

"Vidzemes lībieši" ir termins, ko piešķīruši vēsturnieki, lai nošķirtu Vidzemē un Kurzemē dzīvojušos lībiešus. Plašākas ziņas par lībiešiem Vidzemē 12. gs. beigās un 13. gs. sākumā sniedz Indriķa Livonijas hronika. Šajā hronikā, kas sarakstīta latīņu valodā, lībieši un viņu apdzīvotās teritorijas minētas kopš 1180. gadiem.

12. gs. beigās un 13. gs. sākumā Vidzemes lībieši apdzīvojuši Rīgas jūras līča austrumu piekrasti, Gaujas krastus ar centru ap Turaidu, Siguldu, Krimuldu un Straupi, Daugavas labo un vietām arī kreiso krastu līdz pat Aizkrauklei – ietverot Rīgu, Salaspili, Ikšķili, Lielvārdi un Aizkraukli – un Vidzemes ziemeļus – kādreizējo Metsepoles novadu ap Limbažiem, Svētupi un Salacas upi. Lībieši, kas senatnē dzīvoja mūsdienu Daugavas lejtecē, sevi dēvējuši arī par *veinalenses* jeb "daugaviešiem" (Daugavas nosaukums mūsdienu lībiešu valodā ir Vēna), bet Gaujas apkaimes lībieši atbilstoši dzīvesvietai – par imeriešiem, turaidiešiem utt.

Latvijas karte, kurā attēlotas baltu ciltis un Latvijas pamatiedzīvotāju – lībiešu – apdzīvotās teritorijas 12. gs. (Latvijas vēstures atlants)

Vēsturnieku dati liecina, ka vēl 17. gs. dažos Rietumvidzemes pagastos senajā Metsepoles novadā Salacas krastā šaurā joslā Limbažu, Liepupes, Nabes un Vainižu virzienā dzīvoja lībieši un runāja lībiešu valodā. Metsepoles teritorija bijusi mežaina, mazapdzīvota teritorija gar Vidzemes jūrmalu. Tās nozīmīgākie centri, kur bija pilskalni, atradušies tagadējo Skultes, Liepupes un Limbažu teritorijās.

Teritorijas: **Vidzeme**

Apdzīvotas vietas:

Upes:

- 2. Lasi par senāku laiku cilvēku dzīvesvietu struktūru! Izpēti karti ar 13. gs. Vidzemes lībiešu apdzīvotajiem pilskalniem un ciemiem! Atceries, vai tu esi bijis kādā no pilskalniem, pastāsti par to! Vai tavā dzīvesvietā vai tās tuvumā ir kāds pilskalns, ko tu par to zini?**
-

Sidgundas pilskalns

Foto: Alfrēds Platacis

Turaidas pilskalns – Turaidas lībiešu vadoņa Kaupo rezidences vieta

Pilskalni ir dabiski reljefa paaugstinājumi ar cilvēku radītiem pārveidojumiem (grāvjiem, terasēm un vaļņiem). Pilskalnā bija koka nocietinājumi – aizsargsienas un vārtu torņi –, lai briesmu gadījumā tajos varētu patverties novada iedzīvotāji kopā ar mājlopiem un vērtslietām (naudu un rotām). Labāk nocietinātie pilskalni kalpoja arī par valdnieku un militāro vadoņu rezidencēm jeb dzīvesvietām, kurās tie dzīvoja patstāvīgi cauru gadu kopā ar saviem asins radniekiem un “ieroču brāļiem” – karadraudzi. Hronists Indriķis Livonijas hronikā tos dēvē par “radiem un draugiem”.

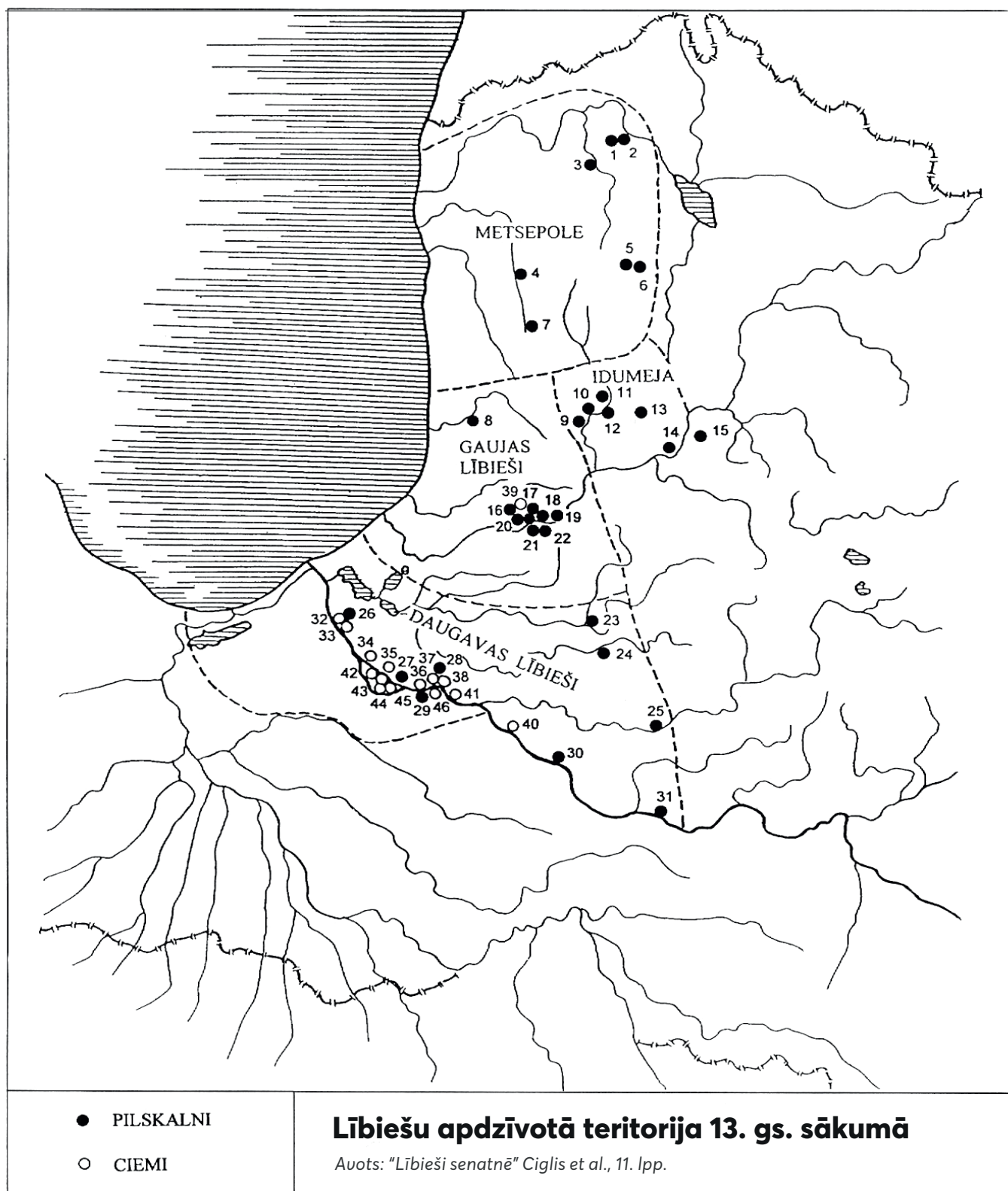

Ja gribi uzzināt vairāk par Latvijas pilskalniem un arheoloģiju, apmeklē vietnes: **latvijas-pilskalni.lv** un **arheologubiedriba.lv!**

Novada iedzīvotāji – zemnieki – dzīvoja **viensētās**, un vairākas viensētas veidoja **ciemus**.

Viduslaiku dokumenti piemin vairākus Vidzemes lībiešu ciemu nosaukumus, piemēram, **Meszekull** ‘meža ciems’ – ciems pie Aģes upes; **Sepküll** ‘kalēju ciems’ (mūsdienās Pāle), Vidrižu (**Vidersele**), Mukurmuižas (**Morikas**) un Kaugazu (**Causele**) ciems u. c.

Daugavas lejtece no Doles salas līdz Ikšķilei 11.–13. gs. izveidojās veselas lībiešu ciemu sistēmas, kas pielīdzināmas pilsētu priekštečiem, piemēram, Salaspils Laukskolas ciems.

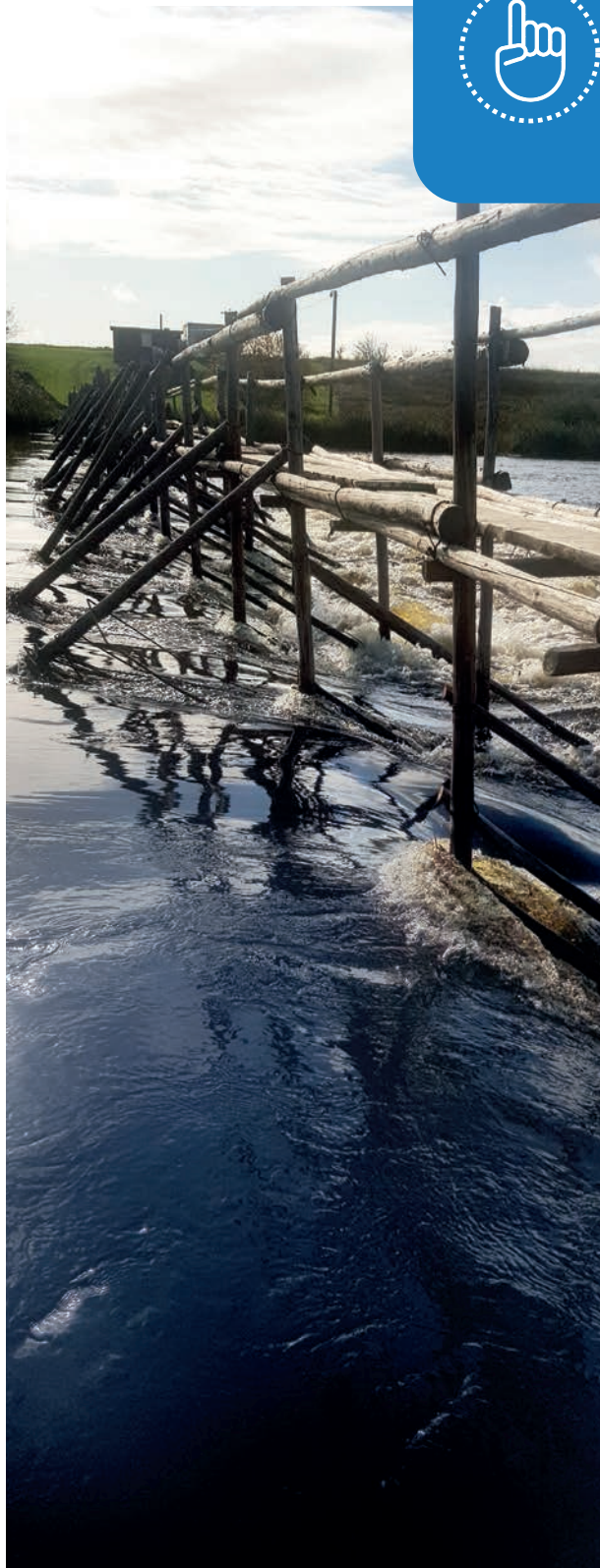
1 – Vīkšēnu pilskalns; 2 – Skaņkalnes pilskalns; 3 – Luru pilskalns; 4 – Ungurkalns; 5 – Bļodas kalns; 6 – Grebu pilskalns; 7 – Ķezberkalns; 8 – Liepupes pilskalns; 9 – Vējiņu pilskalns; 10 – Panūtas kalns; 11 – Ērgļu kalni; 12 – Batarejas kalns; 13 – Kūduma Baznīckalns; 14 – Kvēpenes pilskalns; 15 – Riekstu kalns; 16 – Kaupiņu pilskalns; 17 – Vikmestē pilskalns; 18 – Turaidas pilskalns; 19 – Viešu pilskalns; 20 – Lojas pilskalns; 21 – Krusta kalns; 22 – Satezeles pilskalns; 23 – Veckalns (Sidgundas pilskalns); 24 – Kastrānes pilskalns; 25 – Užēnu pilskalns; 26 – Senais kalns; 27 – Salaspils; 28 – Lejaskalnu pilskalns; 29 – Daugmales pilskalns; 30 – Lielvārdes pilskalns; 31 – Aizkraukles pilskalns; 32-33 – Rīgas ciemi; 34 – Rumbula; 35 – Vējstūri; 36 – Laukskola; 37 – Lipši; 38 – Kābeles; 39 – Liepenes; 40 – Ciemupe; 41 – Ikšķile; 42 – Vecdole; 43 – Rauši; 44 – Vampenieši; 45 – Mārtiņsala; 46 – Nāvessala.

3. Lasi par upju un citu ūdeņu lomu dzīvē dažādos laikos un secini, kāda upēm un citiem ūdeņiem ir bijusi loma cilvēku dzīvē senāk un kas ir mainījies šobrīd!

Veido domu karti, ko cilvēkam gan senāk, gan pašlaik dod dzīve pie ūdeņiem!

Pievērs uzmanību gan uzdevumā minētajiem ūdeņu nosaukumiem, gan savas apkārtnes ūdeņu nosaukumiem: tieši ūdeņu nosaukumi pieder pie visvecākajiem dabas objektu nosaukumiem, un daudzi no tiem ir pārdzīvojuši ne vien vairākas paaudzes, bet pat tautas!

Senatnē sauszemi lielākoties klāja necaurejami meži. Labības lauki bija iekopti galvenokārt auglīgajās palienēs upju krastos. Upes bija arī galvenie pārvietošanās un tirdzniecības ceļi. Vidzemes lībiešu teritorijās svarīgi ūdensceļi bija Gauja, Aģe, Svētupe un Salaca, tomēr galvenais tirdzniecības un pārvietošanās ceļš bija Daugava, kuras krastos izveidojās veselas lībiešu pilskalnu un ciemu virknes – senpilsētas.

Seno Vidzemes lībiešu nodarbošanās, domājams, bija zvejniecība, jo dzīves vietas atradās tieši upju un jūras krastā, kā pamatnodarbošanās tā saglabājās tikai jūrmalas iedzīvotājiem.

Viena no spilgtākajām dzīvā mantojuma vērtībām Salacas un Svētupe apkaimē ir nēgu ķeršanas tradīcija. Uz Salacas upes atrodas pavisam trīs nēgu tači, uz Svētupe – viens. Kopš 2022. gada Salacgrīvas nēgi ir iekļauti Eiropas Savienības pārtikas kvalitātes shēmā jeb aizsargāto cilmes vietas nosaukumu un aizsargāto ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu reģistrā. Salacā un Svētupē nēgu ķeršanai joprojām izmanto tačus un murdus, kas ir unikāls zvejas paņēmiens ar gadsimtiem senu vēsturi. Salacgrīvas nēgi veido arī daļu no vietas identitātes – ne tikai Salacgrīvas un Salacas atpazīstamību, bet arī vietējo iedzīvotāju dzīvesveidu, salacgrīviešu vidū joprojām ir zināms senais nēgu nosaukums zutiņi, nēgi tiek vesti kā ciemkukulis, tie kā sezonāls ēdiens tiek gatavots gan ikdienā, gan svētkos.

3. Veido domu karti, ko cilvēkam gan senāk, gan pašlaik dod dzīve pie ūdeņiem!

.....

Ūdeņi

Daudzi Latvijas upju un ezeru nosaukumi nāk no lībiešu valodas

lībiešu Metsepoles novada robežupe
Aģe (no lībiešu *aģa* 'mala'),
Jugla (no lībiešu *joug* 'upe'),
Ummis (no lībiešu *umbi* 'noslēgsts,
beznoteces'),
Urga (no lībiešu *ūrğa* 'strauts')
un daudzi citi.

**2025. gadā nēgu
zveja Salacā un
Svētupē ir iekļauta
Nacionālajā
nemateriālā kultūras
mantojuma sarakstā**

Vairāk informācijas:

Kas ir nēgis?

Čūsķveida zivs, kurai ir mute ar zobiem piesūcekņa piltuvē. Nēģim nav vēdera un krūšu spuru. Mugura un sānu augšdaļa tumši zilganzaļa, zilganpelēka vai zaļganbrūna, sānu apakšdaļa un vēders pelēcīgs, zeltains vai balts.

Attēlos:
Upes nēģis un
nēģu tacis
Zīmējums:
A. F. Lydon (1836-1917)
Foto: Lolita Ozoliņa

Latviešu
valodā

Salacas
lībiešu
valodā

nēģis

taļ

līdaka

aig

asaris

asser

zandarts

zandak

vēzis

vāji, vei

karūsa

karušķ

zutis

anger

Viensēta upes krastā

Zīmējums:
Agris Liepiņš,
1996

Daugmales pilskalns ar ostu

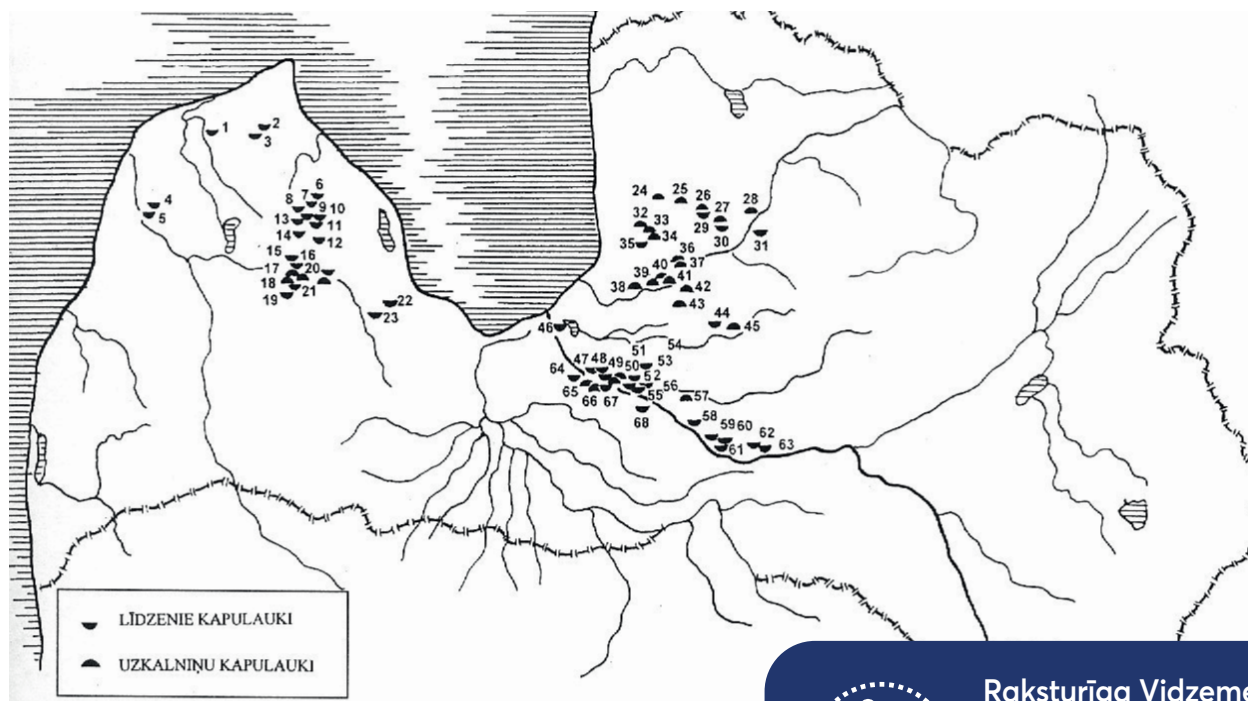
Rekonstrukcija. LNVM (Latvijas Nacionālais vēstures muzejs)

Gaujas lībieši pie Nikasdēliem

(Nikasdēli – sens mājvārds, rakstītajos avotos no 1638. gada)
Mākslinieks Nikifa mūsdienās tapusi versija par Gaujas
lībiešiem tagadējā Ādažu teritorijā
Pētersone, E. (2019). Ādaži. Pagātnes dialogs ar tagadni

4. Tautas senākos laikos raksturo arī to apbedīšanas tradīcijas. Iepazīsties ar lībiešu ieražām mirušo cilvēku apglabāšanā un zināmo kapulauku atrašanos laikā ap 10–13. gs.!

Lībiešu kapulauki 10.–13. gadsimtā

Avots: "Lībieši senatnē"
Ciglis et al.,
11. lpp.

Vidzemes lībieši savus mirušos apglabāja galvenokārt speciāli uzbērtos kapu uzkalniņos, retāk – līdzenajos kapulaukos. 10.–11. gs. izplatīta bija mirušo kremēšana jeb rituāla sadedzināšana kopā ar sadzīves priekšmetiem un rotām, taču 11. gs. otrajā pusē un 12. gs. (domājams, kristietības tradīciju iespaidā) arvien biežāk sastopama mirušo apbedīšana nesadedzinot, taču arī šādos apbedījumos sastopamas uguns rituālu liecības – baltu smilšu bērumi ar oglišu un pelnu piejaukumu no bērnu mielasta ugunsкура.

Secini un uzraksti trīs būtiskākās minētā laika lībiešu apbedījumu pazīmes!

Raksturīga Vidzemes lībiešu ieraža ir dzīvnieku līdzapbedījumi jeb cilvēku apbedījumi, kuros sastopamas dzīvnieku mirstīgās paliekas.

Daļu no dzīvnieku izcelsmes paliekām var skaidrot kā pārtikas ziedojumus (putnu kauli un olas, zaķa skeleti), taču citi saistāmi ar lībiešu mitoloģiju un specifiskiem bērnu rituāliem (zirgi, suņi).

Suņa skelets, kas atrasts Turaidas Pūteļu kapulauka 4. kapā. LNVM

1.

2.

3.

5. Iepazīsties ar informāciju par Vidzemes lībiešu upuralām! Katrā rindkopā pasvītiro būtiskāko informāciju, kas pateikta par šo unikālo lībiešu mantojumu!

Svētupes lībiešu upurāla Foto: Juris Urtāns

Unikāla liecība par senajiem reliģiskajiem rituāliem lībiešu kultūrtelpā ir **upuralas**, kas konstatētas vienīgi lībiešu apdzīvotajās teritorijās – Svētupes, Salacas, Gaujas un Īges upes krastos.

Viena no senvietām ir Svētupes lībiešu upurāla pie Kuiķules Svētupes krastā.

Kuiķules Lībiešu upurāla dokumentos minēta jau 1641., 1647. un 1739. gadā.

1973. gadā arheologa Jura Urtāna vadītajos izrakumos alās atrastās senlietas: 628 monētas, kas kaltas laikā no 14. līdz 19. gadsimtam dažādās Baltijas, Krievijas un Vācijas pilsētās; bronzas gredzeni, saktas, sīki apkalumi, olu čaumalas, putnu kauli, vaska gabali, zivju asakas un zvīņas, holandiešu 17. gs. māla pīpes fragmenti.

Upuralās piekopti ugunsriti, par ko liecināja daudzas sīkas oglītes.

Alas sienās vēl joprojām saglabājušās dažādas ieskrāpētas simboliskas zīmes.

Arheologs un vēsturnieks Juris Urtāns pēc atradumiem secināja, ka ala izmantota dabas dievību pielūgšanai un godināšanai laikā no 14. līdz 19. gs. sākumam.

Piemēram, Bērtuļdienā (24. augustā) ļaudis tajā ziedojuši gaļu, kāpostus, karašas, lentes (prievītes un jostas), naudu un vilnu.

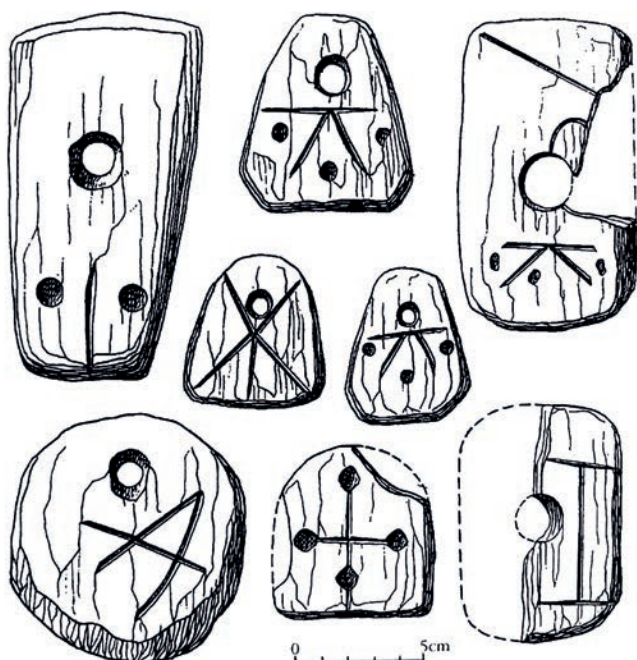

Zīmes uz lībiešu upuralas sienām 2023. gada 19. jūlijā Foto: Mārtiņš Āboliņš

Alu sienās ieskrāpēts ne tikai vecākais šobrīd zināmais uzraksts uz Latvijas smilšakmeņiem, bet arī daudz senu zīmju, kas, iespējams, ir vecākas par 17. gs. Tieši Lībiešu upuralās senajām zīmēm pirmo reizi tika pievērsta zinātniska interese, tādējādi **atklājot ne tikai Latvijā, bet visā Baltijas reģionā pilnīgi jaunu kultūrvēstures pieminekļu grupu – zīmju klintis.**

Mūsdienās Svētupes lībiešu upurala nav pieejama apmeklētājiem, taču to var aplūkot 3D kartē:

Nereti šo smilšakmens alu sienas grezno iegrebtī **petroglifi** – rakstu zīmes, kas vizuāli atgādina lībiešu apdzīvotajās teritorijās atrastās īpašuma zīmes. Tādas īpašuma zīmes tika iegrebtas, piemēram, uz tīklu pludiņiem, kas darināti no priežu mizas, vai uz savvaļas bišu doru kokiem (stropu priekštečiem) – ar mērķi atpazīt konkrētu tīklu un bišu koku saimnieku privātīpašumu.

Vasks un medus senatnē bija ārkārtīgi vērtīgs dabas resurss, tik vērtīgs, ka strīdus dēļ par bišu kokiem 1212. gadā aizsākās Autīnes sacelšanās, kurā bija iesaistīti arī Vidzemes lībieši.

Arheoloģiskajos izrakumos Trokšņu ielā Rīgā atrastie tīklu pludiņi ar īpašumzīmēm. Pēc: Caune, 1998: 79.

6. Lasi par ekspedīciju pie Vidzemes lībiešiem 1846. gadā un aizpildi tabulu!

Kopā ar klasesbiedriem pārrunāji un seciniet, kāpēc šī ekspedīcija ir būtiska Vidzemes lībiešu pētniecībā!

1846. gadā somu valodnieks Anderss Jūhans Šēgrēns veica pirmo valodnieciski etnogrāfisku pētījumu pie Vidzemes lībiešiem Svētcima apkaimē. Viņam līdzī devās arī mākslinieks Augusts Georgs Pecolds, kurš zīmēja ne tikai lībiešu portretus, bet arī sadzīves piederumus, apģērbus un citas liecības.

Kopumā tapa septiņi zīmējumi. Tajos attēlots Svētcima lībietis, vecenīte no Svētcima, lībieši krogā, Vidzemes lībiešu ģimene un viena no vecākajām lībietēm Ķeguļu sētā, sienu grābējas Svētcima muižas apkārtnē, lībiešu upuralas ieeja un piekrastes ainava.

Septiņpadsmit dienas pētnieki dzīvoja Svētcima muižā. A. J. Šēgrēns savāca plašāko un nozīmīgāko šobrīd zināmo Salacas lībiešu valodas jeb Vidzemes lībiešu valodas kolekciju: vārdus, izteicienus un nelielus teksta paraugus, kā arī 88 mīklas.

Ekspedīcijas laikā sētās, kuras apmeklēja A. J. Šēgrēns, viņš satika 22 lībiski runājošos Svētcima ļaudis – 16 vīriešus un 6 sievietes.

A. J. Sjögren

Somu valodnieks
Anderss Jūhans Šēgrēns
(Anders Johan Sjögren, 1794–1855)

Kas ir etnogrāfija?

Zinātne, kas pēti tautu, etnisko grupu izcelšanos, izvietojumu, kultūru un kultūrvēsturiskās saites starp tautām. Pētījuma laiku etnogrāfs (pētnieks) pavada dabiskā vidē, dzīvojot starp cilvēkiem, apraksta un analizē vietējo kopienu, kultūras vērtības, uzskatus, valodas un uzvedības modeļus.

Jautājums / attēls

Atbilde / informācija par attēlu

Kurā gadā somu valodnieks
A. J. Šēgrēns veica pirmo
valodnieciski etnogrāfisku pētījumu
pie Vidzemes lībiešiem?

Kurā apvidū notika A. J. Šēgrēna
pētnieciskā ekspedīcija?

Ko darīja mākslinieks
A. G. Pecolds, kurš piedalījās
šajā ekspedīcijā?

Cik zīmējumu tapa ekspedīcijas
laikā?

Kurš no aprakstā minētajiem
zīmējumiem ir šis A. G. Pecolda
zīmējums?

Jautājums / attēls

Atbilde / informācija par attēlu

Kurš no aprakstā minētajiem zīmējumiem
ir šis A. G. Pecolda zīmējums?

Kādus valodas paraugus savāca
A. J. Šēgrēns?

Cik lībiski runājošus cilvēkus pētnieks
atrada sētās, kuras viņš apmeklēja
ekspedīcijas laikā?

Viens no sakāmvārdiem, ko pētnieks
pierakstīja, ir: "Mūd mā, mūd imist"
'Citas zemes, citi cilvēki'. Kā tu saproti
šo sakāmvārdu?

VĒSTURES ZIŅAS PAR VIDZEMES LĪBIEŠIEM

Plašākas ziņas par lībiešiem Vidzemē 12. gs. beigās un 13. gs. sākumā sniedz Indriķa Livonijas hronika. Šajā hronikā lībieši un viņu apdzīvotās teritorijas minētas kopš 1180. gadiem.

12. gs. beigās un 13. gs.
sākumā **Vidzemes
lībieši apdzīvojuši**

Rīgas jūras līča austrumu
piekrasti, Gaujas krastus,
Daugavas labo un vietām
arī kreiso krastu līdz pat
Aizkrauklei un Vidzemes
ziemeļus – kādreizējo
Metsepoles novadu.

Pilskalni iezīmē svarīgākās
centrālās vietas, norādot uz
Vidzemes lībiešu novadiem –
Daugavas, Gaujas,
Idumejas un Metsepoles
novadus.

Upju, ezeru un citos
nosaukumos Vidzemē
saglabāties īpaši liels
lībiešu valodas mantojums:
Aģe (*aģa* 'mala'), Jugla
(*joug* 'upe'), Ummis (*umbi*
'noslēgsts, beznoteces'),
Urga (*ūrga* 'strauts') u. c.

Arheologu un
vēsturnieku izpētītās
**Vidzemes lībiešu
apbedīšanas ieražas**
10.–12. gs. liecina par
lībiešu apdzīvotajām
teritorijām šajā laikā.

**Vidzemes lībiešu
upuralas** ir unikāla
liecība par tautas
priekšstatiem, kas līdz
šim konstatētas vienīgi
lībiešu apdzīvotajās
teritorijās – Svētupes,
Salacas, Gaujas un Iģes
upes krastos.

Pirmā **valodnieciski
etnogrāfiska ekspedīcija**
pie Vidzemes lībiešiem
Svētciema apkaimē
notika valodnieka,
Pēterburgas akadēmiķa
Andersa Jūhana
Šēgrēna vadībā
1846. gadā.

Vārds

Skaidrojums

Vidzemes lībieši

Lībiešu tautas daļa, kas vēsturiski apdzīvojusi Rīgas jūras līča austrumkrastu un Daugavas labo krastu līdz Aizkrauklei. Kaut mūsdienās nav Vidzemes lībiešu valodas paveidu runātāju, Vidzemes lībiešu pēcteči apzinās savas saknes un turpina kopt lībisko mantojumu.

Vairāk sk. vidzemeslibiesi.lv

Pilskalns

Sena nocietināta dzīvesvieta, kuras uzdevums bija aizsargāt iemītniekus no uzbrucējiem.

Rituāls

Tradicionāli izveidojies vai speciāli radīts noteiktu darbību kopums, ceremonija (piem., lai atzīmētu kāda procesa sākumu, noslēgumu vai pāriešanu jaunā kvalitātē).

Kapulauks

Sena apbedījumu vieta; senkapi.

Upurala

Ala, kur senatnē veica upurēšanas darbības.

Etnogrāfija

Zinātne, kas pētī tautu, etnisko grupu izcelšanos, izvietojumu, kultūru un kultūrvēsturiskās saites starp tautām.

Informācijas izpratne, prasme analizēt faktus, prasme veidot atzinumu, spriedumu. Iekrāso atbilstošo lodziņu tabulā!

Kritēriji

Darbs izpildīts pilnīgi

Darbs izpildīts daļēji

Darbs ir uzsākts

Informācijas izpratne

Faktu izpratne

1. uzdevums

Patstāvīgi atradu un precīzi uzrakstīju visas tekstā minētās vietas.

Patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību atradu un uzrakstīju vismaz 5 tekstā minētās vietas.

Tikai ar skolotāja palīdzību atradu un uzrakstīju mazāk par 5 tekstā minētajām vietām.

Būtiskākās informācijas meklēšana

5. uzdevums

Izprotu, kas ir upurālas, kādiem mērķiem tās tika lietotas un kāpēc tas ir tik unikāls Vidzemes lībiešu mantojums. Katrā rindkopā patstāvīgi spēju pasvītrot būtiskāko informāciju.

Daļēji izprotu, kas ir upurālas, kādiem mērķiem tās tika lietotas un kāpēc tas ir tik unikāls Vidzemes lībiešu mantojums. Ar skolotāja palīdzību spēju patstāvīgi pasvītrot būtiskāko informāciju katrā rindkopā.

Daļēji izprotu, kas ir upurālas, kādiem mērķiem tās tika lietotas un kāpēc tas ir tik unikāls Vidzemes lībiešu mantojums. Patstāvīgi nespēju pasvītrot būtiskāko informāciju nevienā rindkopā.

Prasme analizēt faktus

Dažādu resursu nozīmes cilvēka dzīvē izpratne

3. uzdevums

Lasot informāciju par ūdeņu nozīmi cilvēku dzīvē senāk un mūsdienās, patstāvīgi vai kopā ar klasesbiedriem grupā izveidoju domu karti ar vismaz 4 ūdeņu izmantošanas veidiem.

Lasot informāciju par ūdeņu nozīmi cilvēku dzīvē senāk un mūsdienās, ar skolotāja palīdzību izveidoju domu karti ar vismaz 3 ūdeņu izmantošanas veidiem.

Lasot informāciju par ūdeņu nozīmi cilvēku dzīvē senāk un mūsdienās, nespēju patstāvīgi izveidot domu karti un tikai ar skolotāja palīdzību izveidoju domu karti ar vismaz 2 ūdeņu izmantošanas veidiem.

Prasme meklēt informāciju tekstā

6. uzdevums

Patstāvīgi atradu precīzas atbildes uz katru jautājumu un uzrakstīju savas domas par sakāmvārda būtību.

Patstāvīgi atradu precīzas atbildes vismaz uz 5 jautājumiem, daļēji izpratu sakāmvārda būtību un uzrakstīju savas domas par sakāmvārdu.

Ar grūtībām un tikai ar skolotāja palīdzību atradu precīzas atbildes uz vismaz 3 jautājumiem, nesapratu sakāmvārda būtību un nevarēju vai ar lielām grūtībām varēju uzrakstīt savas domas par sakāmvārdu.

Kritēriji

Darbs izpildīts pilnīgi

Darbs izpildīts daļēji

Darbs ir uzsākts

Prasme veidot atzinumu, spriedumu

Vēsturisku
jēdzienu
izpratne

2. uzdevums

Pilnībā izprotu vēsturiskos jēdzienus – pilskalns, viensēta, ciems – un spēju saskatīt un raksturot savā apkārtnē un/vai citās vietās esošos pilskalnus un to vēsturisko nozīmi. Informācijas izpratnei meklēju ziņas uzdevumā norādītajās vietnēs.

Saprotu, kas ir pilskalns, viensēta, ciems, un ar skolotāja, klasesbiedru vai interneta resursu palīdzību spēju saskatīt šāda veida vēsturisko mantojumu savā apkārtnē vai citur Latvijā un pastāstīt, kāpēc šis mantojums ir svarīgs.

Nesaprotu vai daļēji saprotu vēsturiskos jēdzienus – pilskalns, viensēta, ciems – un nespēju vai ar grūtībām izdevās saskatīt un raksturot savā apkārtnē un/vai citās vietās esošos pilskalnus un to vēsturisko nozīmi.

Prasme formulēt
tautai raksturīgo
rituālo darbību
pazīmes

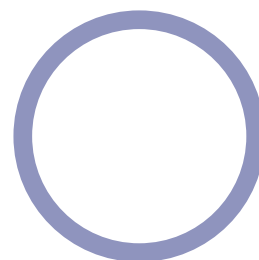
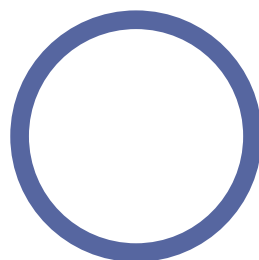
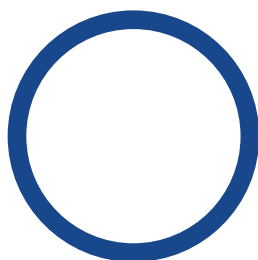
4. uzdevums

Patstāvīgi spēju formulēt trīs būtiskākās lībiešu apbedīšanas tradīcijas pazīmes.

Patstāvīgi un/vai ar skolotāja palīdzību spēju formulēt vismaz divas būtiskākās lībiešu apbedīšanas tradīcijas pazīmes.

Nespēju formulēt vai ar skolotāja palīdzību spēju formulēt vismaz vienu būtiskāko lībiešu apbedīšanas tradīcijas pazīmi.

Saskaiti
iekrāsotos
lodziņus katrā
ailē un ieraksti
rezultātu!

IEPAZĪSTI
VIDZEMES
LĪBIEŠUS

Vidzemes lībiešu MANTOJUMS valodā, kultūrā un tradīcijās

Temata apguves beigās es...

- zināšu par Vidzemes lībiešu kultūrvēsturisko mantojumu, kā tas saglabājies un saskatāms mūsdienu cilvēkos, tradīcijās, ieražās, dzīvesveidā, folklorā un valodā.

- zināšu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda un kas ir latviešu valodas lībiskais dialekts un kas gan latviešu valodā, gan tās lībiskajās izloksnēs Vidzemē liecina par lībiešu valodas pēdām.

Lai to sasniegtu, stundās es...

- strādāšu ar stundā sniegto informāciju, lai uzzinātu par Vidzemes lībiešu kultūrvēsturisko mantojumu un tā pēdām Latvijas kultūrā, tradīcijās un latviešu valodā;
- pētīšu, kā iedala kultūrvēsturisko mantojumu un kas liecina par lībiešu vēsturisko klātbūtni Vidzemes ziemeļrietumos mūsdienās;
- lasīšu par Vidzemes lībiešu saimniekošanu un dzīvesveidu, meklēšu lībiešiem raksturīgos kultūrvēsturiskā mantojuma elementus.

- lasīšu faktus par Vidzemes lībiešu valodu, piemērus, mūsdienu situāciju;
- noteikšu latviešu valodas Vidzemes lībiskā dialekta atšķirības no latviešu literārās valodas, lasot stāstu, iepazīstot tuvāk apvidvārdus, vietvārdus;
- meklēšu savas tuvākās apkārtnes runātajā valodā īpatnības, kas atšķiras no latviešu literārās valodas.

Jēdzieni:

kultūrvēsturiskais mantojums, Vidzemes lībiešu valoda, latviešu valodas lībiskais dialekts, vietvārdi, apvidvārdi.

Kāds ir Vidzemes lībiešu mantojums valodā, kultūrā un tradīcijās?

1. Noskaidro, kas ir kultūrvēsturiskais mantojums un kā tas tiek iedalīts!
2. Izmanto mīklu un sakāmvārdu piemērus nemateriālā kultūras mantojuma izpratnei, saskati atšķirības Vidzemes lībiešu valodā pierakstītajā mīklā un latviešu valodas lībiskajās izloksnēs pierakstītajās mīklās un sakāmvārdos!
3. Lasi tekstu latviešu valodas lībiskā dialekta Vidzemes izloksnē, secini, kas ir atšķirīgs no latviešu literārās valodas!
4. Ieklausies sev tuvākajā apkārtnē runātajā valodā, ievēro un pieraksti, kas tajā atšķiras un ir īpatnējs – vārdi, formas, izteikumi u. tml.!
5. Lasi jautājumus un atbildes par Vidzemes lībiešu valodu, secini galvenos faktus par to!
6. Noskaidro, kuri latviešu valodas elementi liecina par Vidzemē kādreiz runātās lībiešu valodas pēdām! Nosaki tos valodas elementus, kur visspilgtāk redzams lībiskais mantojums Vidzemē!
7. Izzini materiālo kultūras mantojumu, kas liecina par Vidzemes lībiešu saimniekošanu, dzīvesveidu, tradīcijām, nosaki pazīmes, kas par to liecina!
8. Izmanto dažādos avotos internetā pieejamo informāciju, lai par Vidzemes lībisko mantojumu uzzinātu vairāk un precīzāk!

VIDZEMES LĪBIEŠU MANTOJUMS: KULTŪRA, TRADĪCIJAS UN VALODA

- 1. Lasi par kultūrvēsturiskā mantojuma veidiem!**
Noskaidro, kas ir mīkla un skaitāmpants, un nosaki, kuram kultūrvēsturiskajam mantojumam pieder mīklas un skaitāmpanti!
Uzmini A. J. Šēgrēna pie Vidzemes lībiešiem un Korģenes pamatskolas skolēnu un skolotāju tās apkārtnē pierakstītās mīklas un radi pats savu skaitāmpantu!

Ar lībiešu valodu šodien saprot mūsdienu lībiešu valodu, kuras pamatā ir līdz mūsdienām Ziemeļkurzemē saglabājusies Kurzemes lībiešu valoda. Senākos laikos lībiešu valoda skanējusi arī lielā daļā Vidzemes. Lai gan Vidzemes lībiešu valoda ir izzudusi 19. gs. vidū, bagātais Vidzemes lībiešu mantojums mūsdienās saskatāms daudzās jomās – latviešu valodas izloksnēs un vietvārdos kādreiz lībiešu apdzīvotajās teritorijās, materiālajā un nemateriālajā kultūras mantojumā, dzimtu saknēs, ieražās, tradīcijās un folklorā.

Kultūrvēsturiskais mantojums ir nacionālā bagātība, kura pieder mums visiem, un visiem kopā tā ir jāsargā, jāsaudzē, lai varētu atstāt nākamajām paaudzēm. Tas ir kultūras vērtību kopums, kuru sabiedrība atzinusi par saudzējamu un pēc iespējas saglabājamu nākamajām paaudzēm.

Nemateriālais kultūras mantojums ir no paaudzes paaudzē pārmantotas vērtības, to izpratne, ikdienas un svētku tradīcijas un paradumi, kas ir nozīmīgi cilvēkam, grupai, kopienai vai sabiedrībai. Šis mantojums ietver aktuālu dzīvesveidu, tāpēc to sauc arī par "dzīvo mantojumu". Tas veidojies, cilvēkiem mijiedarbojoties ar dabu un savu dzīves vidi, un var aptvert kā senas, tā arī jaunas izpausmes formas. Tas ietver paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tiem saistītus instrumentus, priekšmetus, artefaktus un kultūrtelpas, ko kopienas, grupas un dažos gadījumos – atsevišķi indivīdi – atzīst par sava kultūras mantojuma daļu.

Materiālais kultūras elementi ir visi cilvēka radītie priekšmeti: mākslas darbi, celtnes, apģērbs, ierīces, instrumenti u. c. To iedala divās lielās grupās: 1) nekustamie kultūras pieminekļi, piemēram, ēkas, būves, pieminekļi, ceļi, tilti u. c., viss tas, ko mēs fiziski nevaram pārvietot; un 2) kustamie kultūras pieminekļi, piemēram, rotas lietas, darba rīki, gleznas, ietērps, transportlīdzekļi, mēbeles u. c., viss tas, ko mēs varam pārvietot gan paņemot rokās, gan kā citādāk.

Mīkla

Mīkla ir īsā un tēlainā veidā formulēts uzdevums vai jautājums, kam jāatrod atbilde – atminējums. Mīklas, tāpat kā sakāmvārdi un parunas, pieder pie mutvārdu folkloras īsajām formām.

A. J. Šēgrēns ekspedīcijā pie Svētupes apkaimes lībiešiem savāca daudz mīklu. Arī Latviešu folkloras krātuvē (garamantas.lv) atrodami dažādu novadu folkloras vākumi, un viens no tiem ir **Korģenes pamatskolas vākums** (pieraksti veikti no 1926. līdz 1941. gadam, kopā 3383 folkloras vienības).

► Uzmini A. J. Šēgrēna pierakstīto lībiešu mīklu un Korģenes pamatskolas vākumā atrodamo mīklu, abām mīklām ir viens atminējums!

Juks mies lāeb lagud pāl, juks oza talder om pā pāl.

'Vīrs staigā pa zemi, tam galvā gaļas šķīvis.'

.....

Kaula deguns, gaļas bārda.

.....

► Uzmini citas mīklas, kas atrodamas Korģenes pamatskolas vākumā!

► Pamēģini noteikt, vai un kā to valoda atšķiras no literārās latviešu valodas, izraksti, kuri vārdi Korģenes pamatskolas savāktajās mīklās atšķiras no latviešu literārās valodas!

Maza, maza sieviņa iet pa lauku,
peleks lakats apkart.

Ne koks, ne cilveks, tomer prata diezgan.

Brūns suns pa zariem leka.

Saime ēd, galds runa.

grāmatā, cūka un sīvēnī, galis, vāvere, vārns

Skaitāmpanti

Skaitāmpanti ir daļa no tautas folkloras, tiem ir ritmiska forma, tajos apvienoti saprotami un nesaprotami vārdi, tos izmanto gan rotaļās, gan citiem mērķiem.

► Iepazīsti arī Korģenē pierakstītos skaitāmpantus – pievērs uzmanību arī to valodai – un izdomā savu skaitāmpantu!

► Pārrunāji ar klasesbiedriem, kad cilvēki skaita skaitāmpantus!

Tīrumā tīrumā, uš cucinās, izsita no būdiņas,
Lopi ir izgājuši, zaļu zāli koduši, jūs vēl neko
baudījuši.

Vienbil, divbil, trīgum, trāgum,
Sastik, mastik, kulik, vēlik.
Šķebero, vebero, tillap, tips,
Nolauz kājiņ, paliek klībs.

Anna, vanna,
Kaķis pannā.
Tikmer spārdas,
Kamēr vaļā.

.....

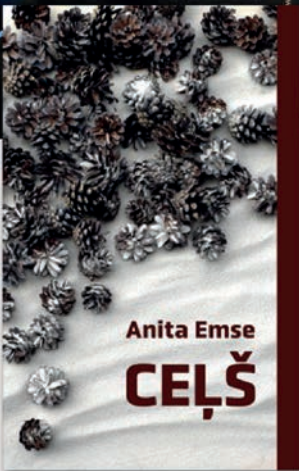
.....

.....

.....

2. Lasi, ko par ikdienas darbiem savās bērnības dienās atceras dzejniece, Vidzemes lībiešu dzimtu pēctece Anita Emse, kura raksta arī dzeju latviešu valodas lībiskā dialekta Svētciena izloksnē!

Pamēģini noteikt, kas šajā izloksnē atšķirīgs no literārās latviešu valodas!

Lībiešu valodas pēdas redzamas mūsdienu latviešu valodā un īpaši tās izloksnēs. Seno lībiešu apdzīvotajās teritorijās Vidzemē ap Ainažiem, Rozēniem, Staiceli, Alojū, Salacgrīvu, Limbažiem, Skulti mūsdienās cilvēki runā **latviešu valodas lībiskā dialekta izloksnēs**. Šajās izloksnēs ir dažādas valodas parādības, ko ietekmējusi lībiešu valoda, – gan vārdi, gan valodas skanējums un gramatika.

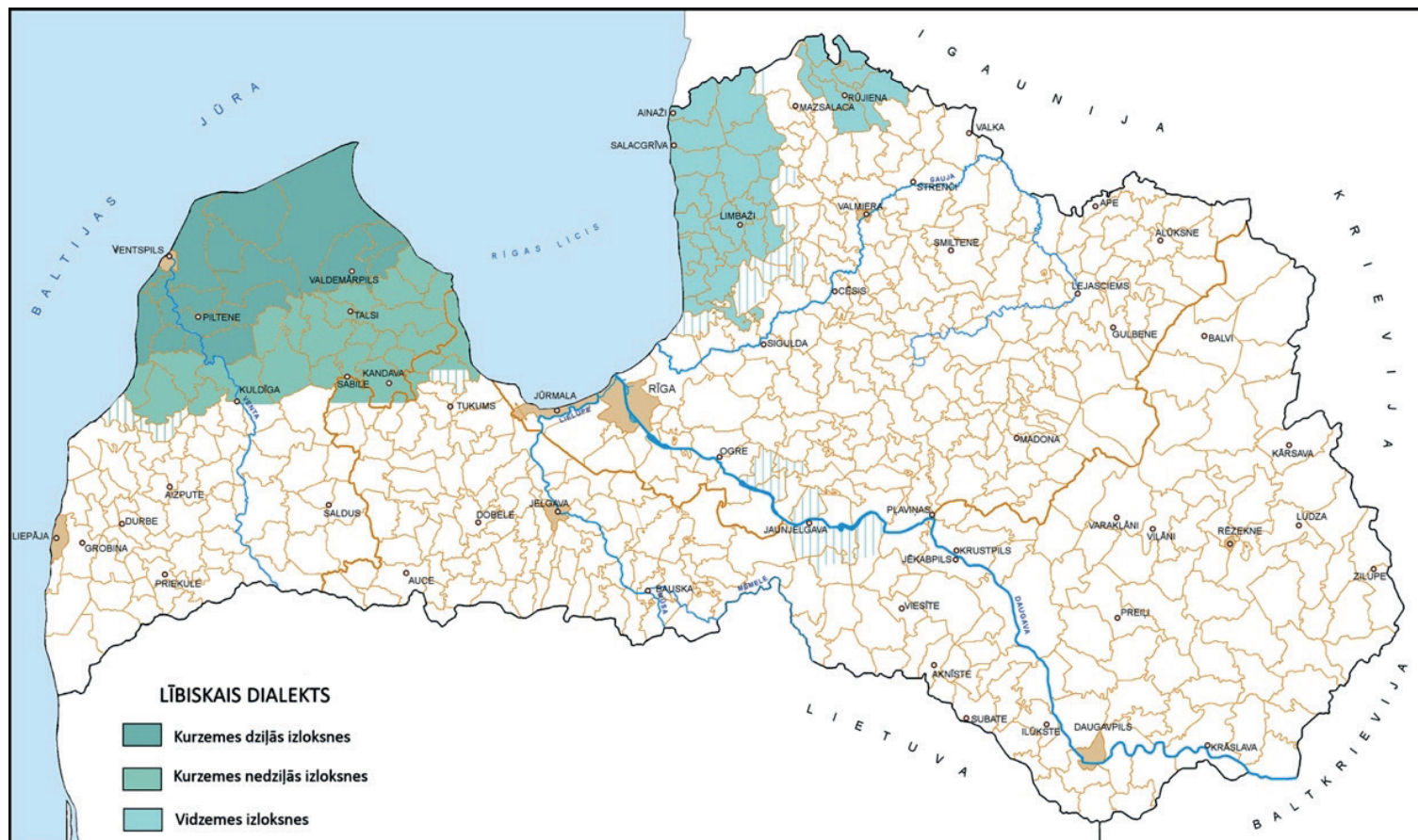
Nelielā apvidū runāto valodas paveidu sauc par **izloksni**. **Dialekts** ir plašākā apvidū vēsturiski izveidojies valodas paveids, kurā apvienotas vairākas izloksnes.

Dzejniece, novadpētniece Anita Emse

Foto: Lolita Ozoliņa

Emse, A. (2024). *Ceļš*. Rīga: SIA "Madris"

"Es atminas seu vecmamm. Nuoriņ Alms, tā viņ vīsi souc, bet mums, majnikim, viņš bi Cammiņč. [...] Matiņ galig balti, tādi līdz krāg, apņemti a balt lakatiņ, ta ka tas galviņč jou pa gabal spīde vai tīruma, ķēķi pe plīt vai kūtctumsa pe cūkim un guovim, ka gāj. Priekša vienādig tāt liels linousts širc a divim kabatim sānas, tur bi šņupdrānc iekša un pavasargala tūtiš un paciņi a visādim sēklīm. Viskas tur bi – runkuļsēkli, cūkpupi, ķirbi, kliņģerpuķi, astrs un puķzirņ. [...] Viņč man mācij pareiz turet grābek ruoka, ka grāb sien vai abuliņ, salāpit zeķpapēd, lai smuk izskatas, šūt un trākalet, burkāns ravet un retinat, a šuumašin ritig pareiz vešuīl sašūt prekš ķisenkulim un palagim."

Latviešu valodas līviskais dialekts

<https://enciklopedija.lv/skirklis/156682-latvie%C5%A1u-valodas-l%C4%ABiskais-dialekts>

► Ieklausies savā ģimenē runātajā valodā, kā runā tavi vecvecāki un citi radnieki, pieraksti vārdus vai kādas citas valodas parādības, kas viņu runā tev šķiet atšķirīgas un interesantas!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Iepriekšējās stundās tu iepazinies ar dažiem vietvārdiem, kuri glabā Vidzemē senāk runātās lībiešu valodas pēdas.
Iepazīsties ar informāciju par Vidzemes lībiešu valodas runātājiem un to, kā lībiešu valodas pēdas saglabājušās arī latviešu valodas Vidzemes lībiskajā dialektā, ko runā cilvēki mūsdienās!

? Kurā valodā runāja Vidzemes lībieši senāk?

Pirmie vārdi un izteicieni Vidzemes lībiešu valodā atrodami jau Livonijas Indriķa hronikā. Šajos laikos Vidzemes lībiešu valodā, visticamāk, bijuši vairāki paveidi atbilstoši Vidzemes lībiešu novadiem. No tiem plašāk pierakstīts un pētīts ir tikai viens – Metsepoles novadā runātā Salacas lībiešu valoda.

? Vai Vidzemes lībiešu valoda kādreiz ir pierakstīta?

Jau 17. gs. 2 pusē hronists Tomass Jērne (*Thomas Hiärne*, 1638–1678) Vidzemē pierakstījis 39 lībiešu sugasvārdus un 7 vietvārdus, piemēram, *Juck* 'smiltis', *Sembd* 'piens', *Togi* 'debesis', *Södert* 'siers', *Pilge* 'jūdze', *Nehman* 'govs', *Ox* 'lācis'.

18. gs. 2. pusē Salacgrīvas mācītājs Burkhardss un Rīgas mācītājs Esens vāca materiālus par Salacas lībiešu valodu, viņu vācumā bija pāri par 100 Salacas lībiešu valodas vārdu un izteicienu, piemēram: *minna jux Liebi* 'esmu lībietis', *minna jux Liebi nain* 'esmu lībiete', *mai paggatim Liebischki* 'mēs runājam lībiski', *med maha jux om Liebisk* 'mūsu zeme ir Lībzeme'.

Galvenie Salacas lībiešu valodas avoti nāk no 18. gs. otrās puses un 19. gs. pirmās puses. Plašāku Salacas lībiešu valodas paraugu krājumu 1846. gadā pierakstījis Anderss Johans Šēgrēns. Viņš savāca plašāko un nozīmīgāko šobrīd zināmo Salacas lībiešu valodas kolekciju: vārdus, izteicienus un nelielus teksta paraugus, kā arī 88 mīklas.

Somu valodnieks
Anderss Jūhans Šēgrēns
(*Anders Johan Sjögren*, 1794–1855)

? Vai Vidzemes lībiešu valoda ir saglabājusies līdz mūsdienām un cilvēki to lieto?

Līdz mūsdienām ir saglabājušās ziņas par to, kāda bija Vidzemē runātā lībiešu valoda. Ikdienas lietojumā Vidzemē lībiešu valoda jau vismaz no 17. gs. beigām tikusi lietota ļoti maz, un ar kaimiņiem latviešiem lībieši jau runāja latviešu valodā, to veicināja arī baznīcā un plašākā sabiedrības dzīvē lietotā latviešu valoda.

20. gadsimta sākumā starp vecākās paaudzes lībiešu pēctečiem vēl bija saglabājušās atmiņas par valodas runātājiem, varbūt kāds vārds, bet ne pati valoda. Taču lībiešu valodas ietekme latviešu valodā visspilgtāk redzama tieši latviešu valodas lībiskajā dialektā gan Kurzemē, gan Vidzemē. Mūsdienās Vidzemes lībiskā dialekta teritorijā dzīvojošie cilvēki, arī lībiešu pēcteči, savā ikdienā runātajā latviešu valodas izloksnē glabā atmiņu par kādreiz šeit runāto lībiešu valodu.

Mūsdienās ir arī dzejnieks – **Ķempju Kārlis** –, kurš raksta dzeju Vidzemes jeb Salacas lībiešu valodā.

Ķempju Kārļa dzejas grāmata.
"Ērkyrdiz vīzd" ("Tuvības vārdi"
/ "Lāheduse viisid")

? Kur visspilgtāk redzamas lībiešu valodas pēdas latviešu valodā?

Kādreiz Vidzemē runātās lībiešu valodas pēdas saskatāmas mūsdienu latviešu valodā – īpaši tās vietvārdos (**Kuiķule, Ainaži, Urga, Vainiži, Vidriži, Mudurga, Sudurga, Aijaži** u. c.) un latviešu valodas lībiskajā dialektā, kurā atrodami daudzi apvidvārdi, kas ienākuši no lībiešu valodas, un arī dažādas gramatikas īpatnības.

Daudzviet senajā Metsepoles novadā, piemēram, **Pālē, Staicelē, Viļķenē, Salacgrīvā, Alojā, Korģenē, Limbažos, Lēdurgā** un citur, joprojām var dzirdēt īso, aprauto vārdu (bez galotnēm un daudzām garumzīmēm) skanējumu, lietvārdu lietojumu pārsvarā vīriešu dzimtē un interesantus apvidvārdus, kas lietoti no seniem laikiem.

Visilgāk noteiktas kultūras nospiedums saglabājas vietvārdos jeb toponīmos, īpaši, ūdenstilpju (upju, ezeru) nosaukumos. Savdabīgu kultūrvēstures mantojumu atklāj arī apdzīvoto vietu un māju nosaukumi.

Vietvārds (toponīms) ir īpašvārds, ar ko apzīmē kādu ģeogrāfisku objektu.

Apvidvārds ir teritoriāli ierobežots, kādas valodas izloksnē, izlokšņu grupā vai dialektā lietots vārds, kas neietilpst literārajā valodā.

► Iepazīsti dažus latviešu valodas Vidzemes lībisko izlokšņu runātāju lietotos apvidvārdus!

čorka	'mitra, ūdeņaina vieta'
konna	'varde'
roidi	'gruži, netīrumi'
dorša	'menca'
kunči	'lucīši'
urga	'maza upīte'
lūkat	'skatīties'
vanga	'zema, pārplūstoša pļava upes malā'

kērpa	'siena kaudze'
pluote	'bars'
meņģi	'rotaļlieta'
pēkš	'elpa, dvaša'
pemps	'sapuvīis koks'
zutiņi	'nēģi'
sonns	'auns'

► Atrodi dažu Pāles pagastā lietoto apvidvārdu nozīmes!

plāptaš	zods
kuoļi	dubļi, slapja masa
ļerza	troksnis, haoss
runkuls	kodes
piukšis	sapīts, arī lēnīgs, tūļīgs cilvēks
ķinnis	runātīgs cilvēks
polļa	cukurbiete, rācenis
tuņķis	straute nēģis, maza zušveidīga zivs

► Uzraksti apvidvārdus, ko esi dzirdējis savā apkārtnē!

Apvidvārdi

Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta izveidotajā apvidvārdu interneta vietnē <https://apvidvardi.lv/> ir atrodamī ļoti daudzi pierakstīti apvidvārdi, īpaši no Pāles un Viļķenes pagastiem. Piemēram, no Pāles pagasta interneta vietnē pierakstīt 1297 apvidvārdi.

Lībiska izcelsme ir nozīmīgai daļai Svētdiema, Vecsalacas, Pāles, Viļķenes, Alojās, Staiceles, Lēdurgas pagastu un citu apdzīvotu vietu māju vārdiem un vietvārdiem.

Vidzemē senākie rakstiski fiksētie mājvārdi nāk no 15. gs., vairāk no 16. gs. vidus.

Daudzi vietvārdi un ģeogrāfiskus objektus raksturojoši vārdi (apelatīvi) ir nākuši no lībiešu valodas, piemēram **urga** (*urg* 'upe, strauts'). Vidzemē par urgām tiek dēvētas nelielas upītes. Piemēram, Urga – Iģes pieteka Braslavas pagastā, Lielurga, Mazurga – upītes Vitrupes pagastā, tautā sauktas arī par Lielupīti un Mazupīti, Pučurga – Briedes pieteka, netālu no tās ietekas Burtnieku ezerā, Ķidurga – Ķīšupes pieteka Vidrižu pagastā. Šī sakne izmantota arī vietvārdos – Lēdurga un Umurga – pagastu nosaukumi, Mudurgas – mājas vārds Lēdurgā, Linurgas, Mellurgas – Mērniekos, Mazurdziņas, Mežurgas – māju vārdi Pāles pagastā u. c.

Plaši sastopama vietvārda daļa ir arī lībiešu **ķula** 'ciems'. Te minami piemēri tieši ciemu un mazāku apdzīvoto vietu nosaukumos: Ikšķile, Puikule, Kuiķule, Lemškule, Jērkule; vecie ciemu nosaukumi: Pāle – Sepkule, Šķirstiņi – Napkule, Ārciems – Erkule u. c.

4. Uzzini par lībiešu nodarbošanos un saimniekošanu! Izpēti attēlus un nosaki trīs lietas, kas raksturoja Vidzemes lībiešu ikdienas dzīvi, saimniekošanu, un raksturo trīs materiālās kultūras elementus!

Seno Vidzemes lībiešu nodarbošanās, domājams, bija zvejniecība, jo dzīves vietas atradās tieši upju un jūras krastā, kā pamatnodarbošanās tā saglabājās tikai jūrmalas iedzīvotājiem. Pārējie par galveno iztikas iegūšanas veidu izvēlējās zemkopību un lopkopību.

Jau 18. gs. 2. pusē vācu vēsturnieks un folklorists Augusts Vilhelms Hupels (*August Wilhelm Hupel*, 1737–1819) atzīmēja, ka lībieši "ir teicami vislabākie un visturīgākie zemnieki", un viņa vērtējums bija pamatots, jo lībiešiem bija daudznozaru saimniecība: zemkopība, lopkopība, zveja, meža darbi, meža materiālu izvešana, pludināšana, ielādēšana malkas laivās un buriniekos, transporta darbi jūras liellaivās u. c. Lībiešu sētās ātrāk nekā iekšzemes latviešu zemkopju mājās iesakņojās preču naudas saimniecība. Par lībiešu lielajiem ganāmpulkiem vairākkārt vēsta arī Indriķa hronika.

Ievērojama vieta bijusi arī medībām un dravniecībai. No medus gatavoja īpašu dzērienu – medalu. Lībiešu vidū kopš senatnes bijuši arī prasmīgi amatnieki, par ko liecina arheoloģiskajos izrakumos atrastās rotas.

Par 19. gs. amatniekiem stāsta dokumenti, arī vietvārdi un personu uzvārdi. 19. un 20. gs. mijā vairākas mājas Salacas, Svētcima un Pāles pagastos sauca par Seppēm (no lībiešu *sepp* 'kalējs'), Svētcima pagastā bija māja Dišleri. Raksturīgi uzvārdi šajos apvidos bija un ir Seppe, Kalējs, Šmits, Dišlers, Ģermanis, Jēgers u. c.

Latviešu	Salacas lībiešu
kurpnieks	kāngsepa, kānganika
vaļinieks	vallisnika
saimnieks	izand, aimiez
tirgotājs	koupman
kalējs	raudsup
jūrnies	mermiež
galdnieks	dišlār
mūrnieks	mūrnika
drēbnieks	skruodeļ
gans	karets

krāsns	āi, aoi
klēts	āt
grīda	grīd
slieksnis	ķunuks
griesti	lagud
galds	loud, laud, lād
krēsls	rāsla, krāstil
gulta	uoģil
durvis	uks
istaba	tuba

Lībiešu zvejnieki Kolkas ragā

V. A. Pecolds.
1846. gads
No: Aut kol.
Latviešu tautas
tērpi. – II sēj. –
Kurzeme:
Latviešu un
lībiešu tērpi.
Rīga: Jāņa sēta,
1997. 24. lpp.

► Izpēti attēlus un nosaki trīs lietas, kas raksturoja lībiešu ikdienas dzīvi, saimniekošanu, un raksturo trīs materiālās kultūras elementus!

Līvīešu māju "Dēliņi" dzīvojamo telpu iekārtojums

Foto: Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs un līvīešu ģimene Suētciena Ķeguļu sētā, 1846. gads. A. G. Pecolda zīmējums

Līvīešu ikdienas dzīve	Materiālās kultūras elementi
1. Zvejas tīklu lāpīšana – līvīeši dzīvoja pie jūras un ikdienā gāja zvejā, ķēra zivis.	1. Mēbeles – galds, krēsls, skapis, gulta, šūpulis.
2. Visa ģimene lielākoties dzīvoja vienā telpā.	2. Trauki – koka dēlītis, māla podi, pīti grozi.
3. Vērpjamais ratiņš, cimdi liecina par to, ka līvīeši nodarbojās ar rokdarbiem, darināja savu apģērbu.	3. Mūrēta krāsns, koka grīdas un griesti.
4.	4.
5.	5.
6.	6.

5. Arī cilvēku apģērbs liecina par konkrētā laika dzīvesveidu. Lasi par cilvēku tērpiem un to daļām atšķirīgos laikos, nosaki tērpa veidu un tā daļas!

Par seno latviešu un lībiešu apģērba attīstību līdz 13. gs. sniedz arheoloģiskie pētījumi. Tērpus, kas rekonstruēti, balstoties uz arheoloģiskajos izrakumos iegūtajiem materiāliem – audumu fragmentiem, rotājumiem un rotām, sauc par **arheoloģiskajiem** tērpiem.

Senākie tērpu materiāli pieejami, sākot ar 7. gadsimtu. Arheoloģiskajos tērpos dominē tumši zilā krāsa un tiem raksturīga metāla rotājumu izmantošana. Šos tērpus papildināja arī liels skaits rotu, kas katrai no ciltīm bija atšķirīgas. Daļa seno darināšanas tradīciju pārveidotā veidā saglabājušās cauri gadsimtiem un radušās atspoguļojumu vēlākajos tautastērpos.

Visraksturīgākā un greznākā lībiešu sieviešu rota ir važiņu rota ar vairākām važiņu rindām un bruņurupuču saktām, kas reizē izmantots arī brunču saspraušanai. Šai rotai parasti pievienoti piekariņi – amuleti un nazis greznā makstī. Tipiskas ir dobās ornamentētas aproces, pat līdz trim uz katras rokas, izplatīti spirālgredzeni.

2011. gada nogalē Salacgrīvas muzeja krājumu papildināja augu ornamenta elementiem rotāta lībiešu bruņurupuču sakta, atrasta Salacgrīvas novada lauku teritorijā netālu no Svētupes. Sakta ir vienīgais zināmais šāda veida arheoloģiskais atradums Ziemeļlatvijā, vēsturiskajā lībiešu zemē – Metsepolē. Sakta datējama ar 13. gs. un bijusi daļa no lībiešu sieviešu raksturīgā rotu komplekta.

Savukārt jaunākos laikos ikdienā valkātais apģērbs pietiekami detalizēti attēlots dažādu mākslinieku darbos. Piemēram, Pēterburgas mākslinieka Augusta Georga Pecolda 1846. gadā radītajos gandrīz visos zīmējumos redzami darba, ikdienas vai goda tērpos apģērbti cilvēki. Pēc zīmējumiem var spriest par cilvēku matu sakārtojumu, goda un ikdienas apģērbu, to valkāšanas veidu. Mūsdienās, piemēram, dziesmusvētkos, svinīgos pasākumos, lietoji **tradicionāli tautastērpi**, kas ir tautas apģērbs ar atsevišķiem novadiem raksturīgām īpatnībām un galvenokārt nāk no 19. gadsimta otrās puses.

► Izpēti attēlus un pie katra attēla pieraksti, kurš ir lībiešu arheoloģiskais tērps un kurš ir tradicionālais tautas apģērbs!

Marija no Lēdurgas un Indriksonu Jānis H. Brigene. Limbažos, 1831. g. Reprodukcija no ILTV

Lībiešu sievietes 13. gs. tērpa un rotu vizualizācija pēc Turaidas Baznīckalna kapsētas 45. kapa materiāliem, I. Žeieres rekonstrukcija, zīmējums: L. Treija

► Izpēti mākslinieka Augusta Georga Pecolda 1846. gadā zīmēto Svētdienu lībiešu attēlu un nosaki, kādus apģērba gabalus vari nosaukt?

Latviešu

 Salacas
lībiešu

svārki

ķört

cepure

laķ, mūts

kreklis

sārķ, serk

lakats

tūk

bikses

ūzed

zeķe

suka

Izpēti sava novada, pagasta
tautastērpu, kādas tam ir
raksturīgas krāsas,
ornamenti, apģērba gabali!

Izmanto:

6. Iepazīsties ar Vidzemes lībiskās kultūrtelpas pieteikumu un atrodi, kādas ir Vidzemes lībiskās kultūrtelpas raksturīgākās vērtības!

2022. gada nogalē Vidzemes lībiskā kultūrtelpa tika iekļauta Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā. Vidzemes lībiskās kultūrtelpas pamatā ir latviešu valodas Vidzemes lībisko izlokšņu teritorija, un tās pirmsākumi saistāmi ar seno Metsepoles lībiešu apdzīvoto teritoriju.

Mūsdienās tā ģeogrāfiski aptver Limbažu novadu un Siguldas novada Lēdurgas pagastu, kur joprojām dzīvo un saimnieko Vidzemes lībiešu dzimtu pēcteči. Kultūrtelpai piemīt arī savdabīgas nemateriālā kultūras mantojuma izpausmes – gadskārtu ieražas, saimniekošanas veids, kas saglabā ciešu saikni ar dabu un lībisko mantojumu, darba un sadzīves tradīcijas.

Meklē Vidzemes lībiskās kultūrtelpas pieteikumā šajā vietnē:
<https://nematerialakultura.lv/Elementi/vidzemes-libiska-kulturtelpa/>

VIDZEMES LĪBIEŠU MANTOJUMS: KULTŪRA, TRADĪCIJAS UN VALODA

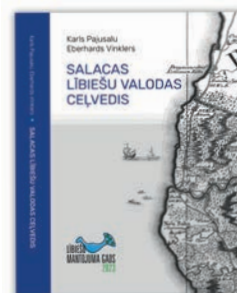
Lai gan Vidzemes lībiešu valoda ir izzudusi 19. gs. vidū, bagātais Vidzemes lībiešu mantojums mūsdienās saskatāms daudzās jomās – latviešu valodas izloksnēs un vietvārdos kādreiz lībiešu apdzīvotajās teritorijās, materiālajā un nemateriālajā kultūras mantojumā, dzimtu saknēs, ieražās, tradīcijās un folklorā.

Vidzemes lībiešu nemateriālais mantojums ir saglabājies **kultūrā, tradīcijās un valodā.**

Latviešu valodas lībiskais dialekts.
Vidzemē runātās lībiešu valodas pēdas redzamas mūsdienu latviešu valodā – tās latviešu valodas lībiskajā dialektā, kas tiek runāts gan Kurzēmē, gan Vidzemē.

Lai gan mūsdienās Vidzemē lībiešu valodu vairs nerunā, ir saglabājušās ziņas par to, kāda ir **Salacas lībiešu valoda**. Tajā tiek rakstīta dzeja, tā redzama publiskā informācijā un pasākumos.

Vietvārdi Vidzemē ir viena no spilgtākajām Vidzemes lībiešu valodas mantojuma pēdām.

Atšķirības **senajā apģērbā un tā daļās** parāda arī seno tautu atšķirības. Lībiešiem raksturīga bagāta rotāšanās kultūra ar specifiskām rotām un to izmantošanas veidiem.

Anita Emse ir dzejniece, Vidzemes lībiešu pēctece, kura dzeju un citus literārus darbus raksta gan latviešu valodā, gan latviešu valodas Vidzemes lībiskajā dialektā.

Vārds

Skaidrojums

**Kultūrvēsturiskais
mantojums**

Kultūras vērtību kopums, kuru sabiedrība atzinusi par saudzējamu un pēc iespējas saglabājamu nākamajām paaudzēm. Nemateriālais kultūras mantojums ir no paaudzes paaudzē pārmantotas vērtības, to izpratne, ikdienas un svētku tradīcijas un paradumi. Materiālais kultūras elementi ir visi cilvēka radītie priekšmeti: mākslas darbi, celtnes, apģērbs, ierīces, instrumenti u. c.

**Vidzemes lībiešu
valoda**

Vismaz līdz 18.–19. gs. Vidzemes lībiešu apdzīvotajās teritorijās runātie lībiešu valodas paveidi. Līdz mūsdienām ir saglabājušās ziņas par Salacas lībiešu valodu, tajā tiek rakstīta dzeja arī mūsdienās.

**Latviešu valodas
lībiskais dialekts**

Viens no trim latviešu valodas dialektiem, ko runā Kurzemes ziemeļos un Vidzemes ziemeļrietumos.

Vietvārds

Īpašvārds, ar ko apzīmē kādu ģeogrāfisku objektu.

Apvidvārds

Teritoriāli ierobežots, kādas valodas izloksnē, izlokšņu grupā vai dialektā lietots vārds, kas neietilpst literārajā valodā.

**Arheoloģiskais
tērps**

Tērps, kas rekonstruēts, balstoties uz arheoloģiskajos izrakumos iegūtajiem materiāliem – audumu fragmentiem, rotājumiem un rotām.

**Tradicionālais
tautastērps**

Tautas apģērbs ar atsevišķiem novadiem raksturīgām īpatnībām un galvenokārt nāk no 19. gadsimta otrās puses.

Informācijas izpratne, prasme analizēt faktus, prasme veidot atzinumu, spriedumu. Iekrāso atbilstošo lodziņu tabulā!

Kritēriji	Darbs izpildīts pilnīgi	Darbs izpildīts daļēji	Darbs ir uzsākts
Informācijas izpratne			
Faktu izpratne 3. uzdevums	Zinu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda, tās runātāju un dokumentēšanas vēsturi, mūsdienu stāvokli, izprotu, kur redzamas lībiešu valodas pēdas mūsdienu latviešu valodā.	Vispārīgi zinu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda, nepārzinu specifiskākus faktus, daļēji izprotu, kur redzamas lībiešu valodas pēdas mūsdienu latviešu valodā.	Vispārīgi zinu, kas ir Vidzemes lībiešu valoda, nepārzinu specifiskākus faktus, ar grūtībām un skolotāja paskaidrojumu izprotu, kur redzamas lībiešu valodas pēdas mūsdienu latviešu valodā.
Klasificēšana pēc būtiskām pazīmēm 5. uzdevums	Izprotu, kas ir arheoloģiskais tērps un kas ir tradicionālais tautastērps, un kas raksturo lībiešu apģērbu. Patstāvīgi un precīzi spēju noteikt apģērba veidu attēlos.	Daļēji izprotu, kas ir arheoloģiskais tērps un kas ir tradicionālais tautastērps, neskaidri saprotu, kas raksturo lībiešu apģērbu. Patstāvīgi un precīzi spēju noteikt apģērba veidu attēlos.	Daļēji izprotu, kas ir arheoloģiskais tērps un kas ir tradicionālais tautastērps, neskaidri saprotu, kas raksturo lībiešu apģērbu. Patstāvīgi un precīzi spēju noteikt apģērba veidu attēlos.
Prasme analizēt faktus			
Izpratne par cilvēku dzīvesveidu un saimniekošanu 4. uzdevums	Lasot informāciju par Vidzemes lībiešu dzīvi senāk un pētot attēlus, patstāvīgi precīzi noteicu 3 lībiešu ikdienas dzīves parādības un 3 materiālās kultūras elementus.	Lasot informāciju par Vidzemes lībiešu dzīvi senāk un pētot attēlus, patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību precīzi noteicu vismaz 1 lībiešu ikdienas dzīves parādību un 1 materiālās kultūras elementus.	Lasot informāciju par Vidzemes lībiešu dzīvi senāk un pētot attēlus, arī ar skolotāja palīdzību nenoteicu nevienu lībiešu ikdienas dzīves parādību un nevienu materiālās kultūras elementu.

Kritēriji

Darbs izpildīts pilnīgi

Darbs izpildīts daļēji

Darbs ir uzsākts

Prasme meklēt
informāciju
interneta avotā

6. uzdevums

Patstāvīgi atradu un formulēju vismaz 5 Vidzemes lībiskās kultūrtelpas raksturīgākās vērtības.

Patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību atradu vismaz 4 Vidzemes lībiskās kultūrtelpas raksturīgākās vērtības.

Ar grūtībām un tikai skolotāja palīdzību atradu vismaz 3 Vidzemes lībiskās kultūrtelpas raksturīgākās vērtības

Prasme veidot atzinumu, spriedumu

Kultūrvēsturiskā
mantojuma
izpratne

1. uzdevums

Pilnībā izprotu kultūrvēsturiskā mantojuma veidus, varu pamatot un noteikt, kuram kultūrvēsturiskā mantojuma veidam pieder mīklas un sakāmvārdi.

Saprotu, kādi ir kultūrvēsturiskā mantojuma veidi, ar skolotāja palīdzību varu pamatot un noteikt, kuram kultūrvēsturiskā mantojuma veidam pieder mīklas un sakāmvārdi.

Nesaprotu vai daļēji saprotu, kādi ir kultūrvēsturiskā mantojuma veidi, ar skolotāja palīdzību varu noteikt, kuram kultūrvēsturiskā mantojuma veidam pieder mīklas un sakāmvārdi.

Prasme noteikt
valodas atšķirības
izloksnē un
literārajā valodā

2. uzdevums

Saprotu un varu atšķirt latviešu valodas lībiskā dialekta tekstu no literārās valodas, protu atrast valodas atšķirības un paskaidrot tās, tekstā precīzi paskaidroju vismaz 7 dažādas valodas parādības.

Saprotu un varu atšķirt latviešu valodas lībiskā dialekta tekstu no literārās valodas, protu atrast valodas atšķirības un paskaidrot tās, tekstā precīzi paskaidroju vismaz 4 dažādas valodas parādības.

Saprotu un varu atšķirt latviešu valodas lībiskā dialekta tekstu no literārās valodas, protu atrast valodas atšķirības, taču paskaidrot tās varu ar grūtībām, tekstā atradu 4 dažādas valodas parādības, bet nevarēju tās paskaidrot.

Saskaiti
iekrāsotos
lodziņus katrā
ailē un ieraksti
rezultātu!

